

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

KIRGIZİSTAN’IN 1991-2014 YILLARI ARASINDAKİ
DIŞ POLİTİKA ANALİZİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Chynara ASANBAEVA

Kocaeli – 2016

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

KIRGIZİSTAN’IN 1991-2014 YILLARI ARASINDAKİ
DIŞ POLİTİKA ANALİZİ
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Chynara ASANBAEVA

Tez Danışmanı:
Doç.Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Kocaeli - 2016

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

KIRGIZİSTAN'IN 1991-2014 YILLARI ARASINDAKİ
DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Chynara ASANBAEVA

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 30.06.2016 - 13

Jüri Başkanı: Doç.Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Jüri Üyesi: Doç.Dr. Yaşar SARI

Jüri Üyesi: Yrd.Doç.Dr. Buket ÖNAL

Kocaeli - 2016

Babam Dörbön Otorbayev'e

TEŞEKKÜR

Tez çalışmamda her zaman bilgileri ile beni yönlendiren tez danışmanım Sayın Doç. Dr. İrfan Kaya Ülger'e ve değerli zamanını ayırarak destek ve yardımlarını esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Yaşar Sarı'ya sonsuz teşekkür ediyorum. Ayrıca çalışmam sırasında her zaman destekte bulunan sevgili annem Turgan Boronçiyeva'ya ve Balkır Özyurt'a şükranlarımı sunarım.

Chynara ASANBAEVA

22 Haziran 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
KISALTMALAR	iii
TABLolar	iv
GİRİŞ	1
I.BÖLÜM: KIRGIZİSTAN’IN DIŞ POLİTİKASINA YÖN VEREN KAVRAMLAR ...	4
1.1.Dış Politika Kavramı.....	4
1.2.Teorik Çerçeve	5
1.2.1.Realizm ve Dış Politika	5
1.2.2. Liberalizm ve Dış Politika.....	6
1.2.3. İnşacılık ve Dış politika.....	7
1.3.Dış Politikada Etkileyen Unsurlar.....	8
1.4.Dış Politikada Kararlar ve Karar Alma Yaklaşımları	10
1.4.1.Karar Alma Yaklaşımları	11
1.5.Dış Politika Stratejileri.....	13
1.6. Kırgızistan’ın Kısaca Tarihi	14
1.6.1.Kırgızistan’ın Dış Politikasına Genel Bir Bakış.....	15
1.6.2. Bağımsızlığın İlk Yılları.....	17
1.7. Kırgızistan Anayasasında Dış Politika.....	19
1.7.1. Kırgızistan’ın Dış Politika Konsepti (10 Ocak 2007)	23
II.BÖLÜM: BAĞIMSIZLIKTAN SONRA KIRGIZİSTAN’DAKİ GELİŞMELER	26
2.1.Askar Akayev Dönemi (1991-2005).....	26
2.2. Ekonomik Durum.....	26
2.3. Siyasi Durum.....	30
2.3.1. 1991, 31 Ağustos	30
2.3.2. Aksı Olayı.....	31
2.3.3. Lale Devrimi.....	32
2.4. Kurmanbek Bakiyev Dönemi (2005-2010).....	34
2.4.2. Siyasî Durum	36
2.4.3. 2010 İkinci Devrimi ve Kırgız-Özbek Çatışması.....	38

2.5. Almazbek Atambayev Dönemi (2010-)	41
2.5.1. Yarı Başkanlık Sistemden Parlamenter Sistemine Geçiş	42
2.5.2. Atambayev'in Yolsuzluğa Karşı Politikası	43
III. BÖLÜM: KIRGIZİSTAN'IN KOMŞU ÜLKELERLE OLAN TEMEL SORUNLARI ÇERVESİNDE İLİŞKİLERİ	46
3.1. Kırgızistan'ın Sınır Sorunlarının Oluşmasına Sebep Olan Etkenler	46
3.1.1. Kırgızistan–Özbekistan Sınır Sorunları	50
3.1.2. Kırgızistan-Tacikistan Sınır Sorunları	52
3.2. Kırgızistan'ın Su Sorunları	59
3.3. Kumtör Sorunu	63
IV.BÖLÜM: KIRGIZİSTAN'IN KÜRESEL GÜÇLERLE İLİŞKİLER NEZDİNDE DİŞ POLİTİKASI VE ONUN ANALİZİ	67
4.1. Kırgızistan-Rusya ilişkileri	67
4.1.1. 1991-1999 Boris Yeltsin Dönemi	68
4.1.2. 1999-2014 Putin Dönemi	69
4.1.3. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)	70
4.1.4. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)	72
4.1.5. Kant Üssü	73
4.1.6. Gümrük Birliği (GB)	74
4.1.7. Kırgızistan'ın Rusya'ya Yönelik Dış Politikası	77
4.2.Kırgızistan-ABD İlişkileri	82
4.2.2. Manas Hava Üssü ('Gansi')	84
4.2.3.ABD'nin Kırgızistan'daki 'Yumuşak Gücü' Olarak Sosyo-Kültürel ilişkileri	87
4.2.3.1. Soros Vakfı	87
4.2.4. Kırgızistan'ın ABD'ye Yönelik Dış Politika Analizi	90
4.3. Kırgızistan-Çin İlişkileri	91
4.3.1.Şanghai İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)	97
4.3.2.Kırgızistan'ın ÇHC'e Yönelik Dış Politika Analizi	100
SONUÇ	102
KAYNAKÇA	
EKLER	
ÖZ GEÇMİŞ	

ÖZET

Bu çalışmada Kırgızistan'ın 1991-2014 yılları arasındaki dış politikası ele alınmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile dünya haritasında 15 bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Hiç savaş olmadan bağımsızlığını kazanan ülkeler arasında yer alan Kırgızistan 31 Ağustos 1991 yılında önce egemenliğini ilan etmiş sonra da bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığını ilan etmiş yeni bir devlet olarak Kırgızistan, bağımsızlıktan sonra iç ve dış politikada bir dizi sıkıntı ile karşı karşıya kalmıştır. Askar Akayev, Kırgızistan'ın ilk cumhurbaşkanı olarak bağımsızlık sonrası dönemde kriz yaşanmaması için olağanüstü çaba göstermiş, çok yönlü dış politika izlemiştir. Ardından Kurmanbek Bakiyev (2005-2010) dönemindeki dış politika Akayev'den farklılık göstermiştir. Bakiyev'in dış politikası büyük güçler arasından yani hem Rusya hem de ABD ile yakın ilişkiler kurulması temeline dayanıyordu. Ancak bu politika başarısız olmuştur. 2010 yılına doğru Bakiyev, Rusya'ya ülkedeki ABD üssünün çıkarılacağı sözünü verdi. Fakat sözünü yerine getirmemesi üzerine Moskova'nın desteğini yitirdi. 2011 yılında Almazbek Atambayev'in Cumhurbaşkanı olarak göreve başladı. Hem Akayev'den hem de Bakiyev'den farklı dış politika uygulandı. Yeni dönemde çok yönlü dış politika yerine daha pragmatik bir dış politika stratejisi izlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dış Politika, Çok Yönlü Dış Politika, Lale Devrimi, 'Manas' Hava Üssü, Sınır ve Su Sorunları.

ABSTRACT

This paper concentrates on foreign policy of Kyrgyzstan between the 1991-2014. After collapse of the Soviet Union 15 independent state were emerged on the map of the world. Kyrgyzstan declared his sovereignty on 31st of August and became as an independent state. Kyrgyzstan after independence has been faced with a series of difficulties in domestic and foreign policy areas. The first president of Kyrgyzstan, Askar Akayev demonstrated an exceptional effort to avoid a crisis and followed a multivector foreign policy on the post-independence period. Kurmanbek Bakiyev's foreign policy strategy was different from Akaev's policy between the 2005-2010s. Bakiyev's foreign policy was based on the principle of establishing close relations between both country, Russia and the United States. Towards the 2010s, Bakiyev promised to Russia to remove the US base, but it was not done. In result the country has lost the Moscow support. Almazbek Atambaev elected as a president in 2011 and carry out the different foreign policy on both of them. In new periods the multivector foreign policy replaced with pragmatic foreign policy.

Keywords: Foreign Policy, Multivectoral Foreign Policy, Tulip Revolution, Manas Airbase, , Border and Water Issues.

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ASEAN	: Association Of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Uluslar Birliği)
ASSR:	:Autonom Soviet Socialist Republic (Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti)
AUCA	: American University of Central Asia (Orta Asya Amerikan Üniversitesi)
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
IMF	: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
IREX	: International Research & Exchanges Board (Uluslararası Araştırma ve Değişim Kurulu)
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Antlaşma Örgütü
NATO	: North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
RF	: Rusya Federasyonu
RSFSR	: Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
ŞİÖ	: Şanghai İşbirliği Örgütü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SSR	: Soviet Socialist Republic (Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti)
USAID	: U.S. Agency for International Development (ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı)

TABLÖLAR

Tablo.1. Fergana Vadisindeki Bölgeler (Enclaves) Listesi

Tablo.2. 2001-2005 yılları arasındaki Kırgızistan ile ÇHC’i (Milyon ABD doları) arasındaki ticarî hacmi

Tablo.3. 2006-2012 yılları arasındaki Kırgızistan ile ÇHC’i (Milyon ABD doları) arasındaki ticarî hacmi

GİRİŞ

8 Aralık 1991 yılında Rusya Federasyonu (RF), Beyaz Rusya ve Ukrayna ülke liderleri Belovejsk Anlaşmasını imzalayıp Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne (SSCB) son vermiştir. Bunun sonucu olarak dünya haritasında on beş yeni bağımsız devletler ortaya çıkmıştır. Bu ülkeler Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, Beyaz Rusya, Ermenistan, Rusya, Letonya, Litvanya, Estonya, Gürcistan, Azerbaycan ve Moldova'dır. 1991 yılından itibaren birbiri ardına bağımsızlığını ilan eden bu ülkeler, egemen ve bağımsız ülkeler olarak hem iç politikalarını hem de dış politikalarını kendileri belirlemeye başlamıştır.

Kırgızistan 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını kazanmış ve ülkede hem ekonomik hem siyasî açıdan problemler ortaya çıkmıştır. Kırgızistan bu tür problemlerle baş etmek için dış dünyadan destek aramaya başlamıştır. Bu yeni dönemde RF ise SSCB'nin bir mirasçısı olarak Batı yanlısı bir politika uygulamaya başlamıştır. Başka bir ifadeyle RF eski SSCB kurucu ülkelerindeki bağımsızlık sonrası meydana gelen sorunların çözümünde yardımcı olmaktan kaçınmıştır. Bundan dolayı, 1990'lı yıllarda Kırgızistan Rusya'dan destek bulamadığı için dış politika alanında daha çok Batı ile ilişkilere önem vermiştir.

Kırgızistan, bağımsızlık yıllarından bugüne kadar birçok tarihi gelişmelere sahne olmuştur. Ülkede siyasi istikrarsızlıklar, iktidar değişiklikleri ve devrimler birbirini takip etmiştir. Askar Akayev Kırgızistan'ın ilk cumhurbaşkanı olarak Kırgızistan'ın ilk bağımsızlık yıllarında ülkedeki krize son vermek amacıyla çok yönlü dış politika sergilemiştir. Özellikle Batı ile dostluk ilişkilerini pekiştirerek bilgi ve tecrübe edinme stratejisini uygulamıştır. Bunun yanı sıra 'İpek Yolu' dış politika konsepti oluşturmuş ve İpek Yolu havzasında bulunan ülkelerle yakın ilişki kurmuştur. Böylece denize çıkışı olmayan Kırgızistan dünya ticaretine açılma için çaba göstermiştir. İpek Yolu kapsamına dâhil olanlar ÇHC, Eski Sovyet Cumhuriyetleri, Türkiye, İran, Hindistan ve Pakistan gibi ülkeleri kapsamaktadır. Kırgızistan'da Akayev dönemi 2005 yılına kadar devam

etmiş, ardından patlak veren Lale devrimi sonrasında yönetime Kurmanbek Bakiyev gelmiştir.

Bakiyev 2010 yılına kadar iktidarda kalmış ve dış politika stratejisini Akayev'den farklı yönetmiştir. Hem ABD hem de Rusya ile iyi ilişkiler kurup daha çok kâr çabasında bulunmuştur. Fakat bu strateji ülke için iyi sonuçları getirmemiş, 2010 yılına doğru Rusya ile Kırgızistan arasında güven sorunu yaşanmıştır. 2010 yılının ilk aylarında Bakiyev 2001 yılından beri faaliyette bulunan ABD'nin Bişkek'teki hava üssünü kapatma kararını aldı. Ancak bir süre sonra hava üssünün Kırgızistan topraklarında kalmasına izin vermesi RF ile ilişkileri olumsuz şekilde etkilemiştir. Çünkü RF Orta Asya ülkelerinde hegemonyasını yayma çabasıdadır. Böylece Rusya desteğinden yoksun kalan Kırgızistan'da ekonomik kriz etkisini göstermeye başlamış ve bu durum da halkın ayaklanmasına yol açmıştır. 2010 Nisan ayında başlayan ikinci devrim Kurmanbek Bakiyev'in devrilmesi ile sonuçlanmıştır.

Ekim 2011 yılında Almazbek Atambayev'in cumhurbaşkanı olarak atanması ile hem Akayev'den hem de Bakiyev'den farklı bir dış politika stratejisi ortaya konulmuştur. Yeni dönemde çok yönlü dış politikadan vazgeçilmiş, diğer ülkelerle ikili ilişkiler yürütülmesi yanında Rusya ile ilişkilerin daha da pekiştirilmesi ve hem siyasi hem de ekonomik entegrasyonun sağlanması hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın konusu Kırgızistan'ın 1991-2014 yılları arasındaki dış politikasını analiz etmektir. Bu zaman diliminde Kırgızistan'da liderliğin değişmesinin dış politika üzerindeki yansımaları ele alınacaktır. Bu çalışma iki varsayım üzerine kurulmuştur.

1. Kırgızistan'ın sosyo ekonomik zayıflığı ülkeyi dışa bağımlı kılmaktadır.
2. Kırgızistan'da geçiş dönemi sorunları dış politikasını doğrudan ve olumsuz yönde etkilemektedir.

Bu genel çerçeve içerisinde bu tezde cevap aranacak sorular şunlardır:

- Kırgızistan'da izlenen dış politika ile ülkenin siyasal yapısı ve karar verme süreci arasında doğrudan bir bağlantı var mıdır?
- Ülkedeki dönem liderlerinin yürüttüğü dış politika ülkenin iç politikasını nasıl etkiledi?

- Çok yönlü olan dış politikanın avantajları ve dezavantajları nelerdir?
- Kırgızistan'ın 1991-2014 yılları arasındaki dış politika deneyimi ülkeye ne kazandırmıştır?

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Kırgızistan dış politikasına yön veren kavramlar incelenmiştir. Bu bölümde dış politika kavramı ve ardından Kırgızistan'ın dış politikasının tarihi ve gelişme süreci ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Kırgızistan'ın son 20 yıldaki hem siyasi hem de ekonomik açıdan gelişmeleri ele alınmış ve analiz edilmiştir. 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Kırgızistan'ın ekonomik açıdan zorluklarla karşı karşıya kalması, doğrudan dış politikası üzerinde etki oluşturmuştur. 2005 yılına doğru ülkedeki hem siyasî hem de ekonomik kriz halkın ayaklanmasına zemin hazırlamıştır. 'Aksı Olayları', 'Lale Devrimi' ve 'Kırgız-Özbek Çatışması' gibi siyasî olaylar ikinci bölümün anahtar ifadeleri olarak açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde Kırgızistan'ın temel sorunları olarak sınır ve su sorunları ele alınıp çözüm önerileri sunulmuştur. Ülkede 1991 yılından beri güncelliğini koruyan sınır sorunlarıyla birlikte bölgeler (enclave) araştırılmıştır. Buna ilaveten Kırgızistan'ın büyük sorunlarından biri olan Kumtör sorunu ele alınıp sebepleri incelenmiştir.

Dördüncü bölümde Rusya, ABD ve ÇHC ile siyasî ilişkileri incelenmiştir. Buna ilave olarak 3 bölümde sunulan bilgilerin yardımıyla Kırgızistan'ın dönem liderlerine göre bağımsızlıktan sonraki dış politika stratejisinin nasıl değişmelere sahne olduğu ve başarılı olup olmadığı analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuç kısmında Kırgızistan'ın dış politikasının genel değerlendirmesi yapılarak varsayımların doğru olup olmadığı tespit edilmiştir.

1.BÖLÜM: KIRGIZİSTAN'IN DIŞ POLİTİKASINA YÖN VEREN KAVRAMLAR

1.1.Dış Politika Kavramı

Dış politika kavramı konusunda iki alternatif tanım mevcuttur. Birincisi dış politikanın bir 'amaç' olması ve amaçlardan hareketle rasyonel olarak ortaya çıkmasıdır. Başka bir ifadeyle, dış politika bir takım amaçlar dizisidir. Amaçlara göre politikacılar tarafından direktifler formül edilir. Belli amaçlar doğrultusunda formül edilen aksiyonlardır. Bu amaçlara ulaşmak için devletler diğer hükümetlere, ülke dışındaki politik gruplara ve uluslararası kurumlara sınırların öte tarafındaki sorun ve durumlara yönelik kompleks ve dinamik bir aksiyon sistemi ortaya koymaktadır. En önemlisi devletin kendi uluslararası çevresini manipüle etmesi ve devletin karar vericileri ulusal çıkarı korumak ve ilerletmek için dış politika izlerler. Singer, devleti kendi amaçlarının peşinde koşan bir organizma olarak tanımlamıştır. İkinci görüşe göre dış politika, çok sayıda belirleyiciden bağımlı bir 'davranış değişkeni' olarak tanımlanmaktadır. Devletlerin açık ve net davranışları, eylemleri ve aksiyonları yerleştirir. Singer'e göre dış politika devletin çevresiyle ilişkilerindeki eylemleri ya da eylemsizlikleridir. Bu ise politikacıların davranışa ya da eyleme dönüşmek üzere olan niyetlerini dikkate alınmayıp, dış politika somut olarak eylemler ve davranışlar söz konusudur. Bu tanımlamayı iki temel faktör çerçevesinde açıklayabiliriz. Ulusal aktörün doğası ve aktörün dış sınırlarının ötesindeki devlet gruplarına ve örgütlere yönelik davranış karakteristikleridir. Başka bir ifadeyle, devlet kendi amaçları doğrultusunda diğer aktörlerin davranışlarına ve durumlarına etki etmeye çalışır. Dış politika, bu anlamda devletlerin dış ilişkilerinde gözlemlenebilen kalıplı düzenliliklerdir. (İşyar, 2009:259-260)

Dış politika ile ilgili diğer tanımlamalar ve açıklamalar da şunlardır. Örneğin klasik ekole yakın bir tanımlama da Suat Bilge dış politikayı, bir devletin kendi sınırları dışında milli menfaatlerini gerçekleştirmek için izlediği amaç, hareket tarzı ve kullandığı usuller olarak açıklamaktadır. Joseph Frankel'e göre bir devletin diğer devletlerle ilişkileri açısından aldığı karar ve giriştiği çabalarla. K. J. Holsti ise dış politikayı, bir devletin dış çevreye yönelik eylemlerinin ve bu eylemlerin içerisinde olduğu şartların

analizi olarak ifade etmiştir. Davranışçı ekol görüşü sahibi olan Charles Hermann'ın fikrine göre dış politika 'bir ülke hükümetinin yetkili karar alıcılarının ya da onların temsilcilerinin kendi iç politikalarının dışında kalan uluslararası aktörlerin davranışlarını etkilemeye yönelik resmi eylemdir.' Martin Hollis ve Steve Smith 'iç ve dış politika çevreleri konusundaki ayırım zorlaşmakta ve gittikçe dış politika devletin var olmasının sağlanmasında daha az ilgilenip daha çok çeşitli aktör türleri ve yeni politize olan alanlardan oluşan çevrelere ilgilenmeye başladığını' öne çıkarmışlardır (Sönmezoğlu, 2005: 165-166).

1.2. Teorik Çerçeve

1.2.1. Realizm ve Dış Politika

Realizm insan doğası tarafından dayatılan kısıtlamaların ve uluslararası hükümetin olmaması gerektiğini ve ikisinin bileşiminde güç ve çıkarların ortaya çıktığını öne sürmektedir. Bu teoriye göre insan doğası hiç bir zaman değişmemiş ve egoist doğası ahlaka aykırı eylemlere itilebilmektedir. (Donnelly, 2000: 9) Klasik anlamda uluslararası ilişkilerin anarşik yapıda olması ve bir uluslararası hükümetin yokluğu, devletleri çatışmacılık ve doğal olarak anarşik eylemlere yol açacaktır. Bu anlamda dünyada barışın korunması için temel unsur uluslararası sistemde güç dengesidir. Morgenthau, barışı koruyan güç dengesinin kendisi olmaktan ziyade, devletler arasındaki konsensusun da önemli olduğunu vurgulamıştır. Ona göre devletlerin dış politik eylemleri şunlardır:

Status quo politikasını izleyen devletler, belli bir zaman diliminde güç dağılımını sürdürmeye çalışırlar. Bu ise devletlerin mevcut gücünü muhafaza etmeye çalıştığı anlamına gelmektedir. Eğer devletler emperyalist politika izliyorsa, mevcut gücünü arttırma çabasında bulunduğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda devletler daha da güçlü olmak için var olan güç ilişkilerini tersyüz etmeye çalışacaktır. Devletler emperyalist politika izlemesi ile askeri, ekonomik ve kültürel açıdan gücünü dağıtacaktır (İşyar, 2000: 367-368).

Herkesin bildiği gibi realizmin ortaya attığı temel kavramlardan biri de ‘ulusal çıkarıdır.’ Buna göre ulusal çıkar devletin dış politikada yaptığı faaliyetlerin önemli unsurudur. Örneğin bu kavram II. Fredrick ve Kardinal Richelieu döneminde de vardı. Uluslararası ilişkiler teorilerine göre 1940’lı yıllarda yani Morgenthau’nun kitabı çıktıktan sonra daha sık kullanılmaya başlamıştır. Çünkü Morgenthau, teori kitabında ulusal çıkarı iktidar kavramında açıklayarak devletlerin faaliyetlerinde tek prensip olduğunu vurgulamıştır (Цыганков, 2008: 4-5).

1.2.2. Liberalizm ve Dış Politika

Liberalizm temel unsuru olarak bireyin özgürlüğü ilkesini korumaktadır. Ancak dış politika teorileri ile ilişkilerinde karmaşık etkileri içermektedir. Bu teori bir iç (domestic) teori olarak, birey haklarının merkeziyeti, bireysel mülk ve temsili hükümet kavramlarını savunmaktadır. Devletlerin dış ilişkilerinde kendi mülkiyet ve refahına göre diğer liberallerle barışçıl ortak sahayı paylaşmaktır. Uluslararası İlişkilerde liberalizm, kolektif güvenliğe, işbirliğine vurgu yaparken, devlet dışında, uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler ve bireylerde rol oynayabilir. Bu yüzden liberalizm görüşünde dış politikanın belirlenmesinde bireysel hak ve özgürlükler, devletin ticaret çıkarları ve devletin kurumları ile uluslararası örgütler arasındaki ilişkiler başlıca etkileyici unsurlardır (Smith, Hadfield ve Dunne, 2012: 65).

Liberalizm düşüncesi üç görüşü öne sürmektedir. Devletlerin ekonomik açıdan birbirine bağıllığı onların savaşmalarını önler. Çünkü her iki taraf da savaşın devletin gelişmesini geriye çekeceğini bilmektedir. İkinci düşüncesi Woodrow Wilson ilkelerindeki demokrasi ilkesini savunur. Demokrasi dünyada barışı sağlamada kilit noktasıdır ve her zaman demokratik ülkeler otoriter ülkelere göre barışçıldır. Uluslararası Enerji Ajansı veya Uluslararası Para Fonu gibi uluslararası kuruluşlar devletlerin bencil davranışlarını önlemekte yardımcı olmaktadır (Walt: 1998, 2).

1.2.3. İnşacılık ve Dış politika

‘İnşacılık teorisi uluslararası ilişkiler alanında görece yeni olan ve günümüzdeki uluslararası siyaset konularını klasik teorilere oranla daha iyi açıklayabilen bir yaklaşımdır. İnşacılık teori, aynı zamanda kimlik, diaspora, diaspora aktiviteleri ve bu aktivitelerin dış politikaya etkilerini anlamaya en çok yardımcı olabilecek uluslararası ilişkiler teorilerindendir. (Öztürk, 2014: 2) Birçok kitaplarda inşacılık teorisinin bir teori olmadığını ve önemli bir yaklaşım olduğunu belirtilmiştir. Çünkü bu teori uluslararası ilişkilerde kimin ve neyin önemli aktör ve problem olduğuna dair özlü bir açıklaması yoktur. Fakat bu teori uluslararası ilişkilerdeki kavramların örneğin, anarşizm ve güç dengesi, devlet kimliği ile çıkar ilişkileri ve değişme umutları gibi kavramlara alternatif anlayışları sunmaktadır (Smith, 2012: 80). Hurd makalesinde inşacılık teorisinin dört özelliğini vurgulamaktadır. Birincisi, temelinde ‘sosyal olarak inşa edilmiş’ kavramının yatmasıdır. Böyle bir toplumda modellerin, neden-sonuç ilişkilerin ve hatta devletlerin kendi tecrübelerine bağlı olması görülmektedir. İkincisi, ‘ulusal çıkar’ kavramı uluslararası ilişkilerde ve dış politika analizinde her zaman merkezinde bulunmuştur. Bu yüzden inşacılık devlet çıkarlarının ve diğer kavramların anlamasında önemli yaklaşım olmuştur. Üçüncü özelliği de yapılar ile temsilciler arasındaki ilişkilerin geniş anlamda problemlerine dikkat etmektedir. Dördüncü olarak inşacılık neoliberalizmin ve neorealizmin anarşizm ile ilgili görüşlerini farklı açıdan yaklaşım sunmakta ve farklı dünya politikasına yol açmaktadır (Hurd, 2008: 299-304).

İnşacılık teorisine göre devletler sosyal toplum yapılar arasında ilişki kurarak diğer devletlere yönelik dış politikasını yürütecektir. Bu anlamda dış politika toplumsal yapılar arasında ilişkilerin köprüsü vazifesini üstlenmektedir. İkincisi, devletler sosyal yapısı ile doğrudan ilişki kurması onun ulusal kimliğinin ortaya çıkarması anlamına gelmektedir. Ulusal kimlikle ulusal çıkarı da belirlenecektir (Wicaksana, 2009:9).

1.3.Dış Politikada Etkileyen Unsurlar

Ekonomik Unsuru

Ekonomik alanda devletlerin dış politikalarında en çok etki ettiği iddia edilen temel ilkeler kişi başına düşen milli gelir, ulusal hasıla da tarım, endüstri ve hizmet sektöründen gelen paylar, genel istihdam gibi bir takım ekonomik göstergelerden oluşmaktadır. Ekonomik yapısal unsurlar bir kaç sınıflandırmaya tabi olabilir. Örneğin, devletler liberalizmin karşılaştırmalı avantajları ile (üstünlük), uluslararası işbölümü ve ürün döngüsü gibi argümanlarına göre uzmanlaştıkları sektörlerle göre tarım ülkesi, endüstri ülkesi ve endüstri sonrası ülke olarak sınıflandırılabilir. Neo-Marksist görüşlü Dünya Sistemi Modeline göre devletler kapitalist ya da kapitalist merkeze yakınlık-uzaklık ilişkisine göre merkez ülke, yarı çevre ülke ve çevre ülke olarak ayrılabilir. Bağımlılık teorisine göre devletler merkez ve bağımlı ülkeler olarak nitelendirilebilir. Global Sistem Modeline göre devletler son derece subjektif olarak, global sisteme entegre olmuş olanlar ve olmamış-olamamış şeklinde kaba bir ayırma konu olabilmektedir (İşyar, 2009:126-128).

Siyasal Unsur

‘Siyaset biliminde genelde kabul gören siyasal sistem göstergelerinden dış politika üzerinde en fazla etkili olduğu gözlenenleri politik gelişme seviyesi, politik yapı ve politik istikrar göstergeleridir. Politik partilerin sayısı, egemenlik yetkilerinin yatay dağılımı ve ayrımı, yerel hükümet modellerinin gelişmişlik seviyesi gibi ölçütler, politik gelişmişliği gösteren başlıca unsurlar arasındadır’ (İşyar, 2009: 128). Politik istikrar ölçülmesi zor olan değişkenler arasındadır. Bundan dolayı ülkedeki yaşanan hükümet darbeleri, Anayasa değişiklikler ve hükümet değişikliğinin sıklığı v.s. gibi faktörler devletin istikrarlı veya istikrarsız olduğunu göstermektedir.

Güvenlik Unsuru

Güç konusunda Machiavelli bir devletin altına değil silaha ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Onun düşüncelerine göre devlette eğer silah varsa altını edinmek çok kolaydır. Öte yandan, etkili bir ordu kurabilmek için insan ve paraya ihtiyaç

duyulacaktır. 1752 yılında Büyük Frederick Avusturya'nın gücünü belirtirken ordunun yeniden organizasyonu, ordunun finansmanında ittifakların önemini öne sürmüştür. Clausewitz ise askeri güç olarak askeri kuvvet, ülke ve nüfus olarak belirtmiştir (İşyar, 2009: 150-151). Günümüzde de askeri kuvvet ve ekonomik güç dış politika unsurlarında önemli yere sahiptir. Bundan dolayı bugünlerde ülkeler egemenliğini korumak ve güvenliğini pekiştirmek için askeri ittifak kurma arzusundadır.

Kültürel Unsur

1980'li yılların başına kadar uluslararası ilişkilerde ve güvenlik çalışmalarında kültür kavramı pek fazla ilgi çekmemiştir. Fakat Soğuk Savaş sonrası dönemde bu kavram önem kazanmaya başlamıştır. Böylece devletlerin ulusal güvenlik politikalarının incelenmesi çalışmalarında kültürün devletlerin stratejilerini ve davranışlarını etkilediği öne çıkmıştır. Kavramsal olarak kültür; “davranış, eylem ve geleneklerin bir örneğidir” (Erdağ, 2013: 53-54). Kültür unsuru dış politikanın bir parçası olarak görülmesi geleneksel diplomatik tarihçilerde sıkça bulabiliriz. Kültürel diplomasiinin derin kökleri vardır ve bakanlık arşivlerinde bu konu ile ilgili belgeler kolay bulunabilir. Kültürel diplomasi tanımlamak gerekirse, yabancı ülkelere yönelik kültürel faaliyetlerin oluşturulması ve uygulanmasıdır (Liland, 1993: 14).

Dış ve İç Unsurlar

Tüm devletler dış politikasını yürütürken kendi siyasi sistemi, geçmişi, ya da kültüründen bağımsız bir şekilde onların yapabileceği seçimlerini sınırlandıran bir uluslararası sistem içinde yaşamaktadırlar. Bu anlamda dünya sisteminde ekonomik ve askeri güce sahip olan devletler diğer zayıf devletlerin dış politikasında tercih ettikleri seçeneklerini kimi zaman kısıtlarlar. Bu sebeple dış politika uzmanları, dış aktörlerin devletlerin dış politikası üzerinde etkisini gösterdiğini ve bazen devletlerin dış politikaları belirleyen temel faktörün dış aktörlere ve uluslararası sistemin yapısına gösterilen reaksiyon olduğunu ifade etmişlerdir (Beasley, 2002:2).

Devletlerin siyasal rejimi ve anayasal yapısı, askeri ve ekonomik gücü, yönetim anlayışı, siyasi kültürü vb. kavramlar, devletlerin dış politikalarını belirlemede iç faktörler olarak öne çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle devletlerin dış politikası, iç politikasının bir devamıdır.

Lider Unsuru

Kissinger, çalışmasında üç tip lider tipini: Bürokratik-pragmatik lider tipi, ideolojik lider tipi ve karizmatik-devrimci lider tipi olarak belirlemektedir. Bürokratik-pragmatik lider tipine, Amerika ve kısmen Avrupa liderlikleri örnek olarak almakta ve bu tür liderler problem çözücü liderler olarak ve sorunlara pragmatik bir yöntem ile yaklaştıklarını iddia etmiştir. İdeolojik lider tipine Sovyet liderleri olmak üzere komünist veya sosyalist ülke liderleri örnek verilmektedir. Bu tür liderlerde komünist ideoloji, liderin davranışında en belirleyici unsur olarak ideolojinin temel davranış standardı ve nihai başarının koşulları olduğu benimsenmektedir. ‘Kissinger’a göre, karizmatik-devrimci lider tipi ise daha çok az gelişmiş Üçüncü Dünya ülkelerinde görülmektedir. Bu tür liderler mevcut durumdan çok gelecekle ilgilenirler ve gelecekteki olaylara şekil vermeyi amaçladıklarından faydacı düşüncenin temelini oluşturan çevrenin manipülasyonuna dayanan anlayışı ve davranışları katı kurallarla sınırlayan ideolojiyi temel almazlar’ (Güneş, 13). Kişinin deneyimleri, liderlik etme biçiminde ve dolayısıyla karar verme süreçlerinde önemli rol oynamaktadır. Tam bağımsızlık için mücadele veren Üçüncü Dünya ülkeleri liderleri ülkelerin başta ekonomik olmak üzere maddi sorunların ayrıntılarıyla uğraşmaktan çok genel ve devrimci bir yaklaşımla sorunları çözmeye çalışmaktadırlar.

1.4.Dış Politikada Kararlar ve Karar Alma Yaklaşımları

Dış politika analizi çerçevesinde kararların 5 çeşidini ele alabiliriz:

Tek-seferlik (one-shot) karar: Uluslararası ilişkilerde nadir olan kararlardandır. Çünkü çoğu kararlar diğer aktörlerle etkileşimi içinde alınan, mevcut ilişkiler sonucu ortaya çıkan kararların bir dizi parçasıdır. Dış politikada kararları ele alırken bazı

araştırmacılar tek karar üzerine odaklanmışlardır. Örneğin, ABD hükümetinin 1991 yılındaki Irak'ı işgali değil, 2003 yılındaki işgaline yoğunlaşılması gibidir.

Stratejik, interaktif kararlar: Bu tür kararlar en az iki oyuncunun birleşip aldığı karardır ve birbiriyle bağlantılıdır. Yaser Arafat'ın, Filistin Ulusal Otoritesi başkanı iken, 2000 yılında İsrail Başbakanı Ehud Barak'ın teklifini reddetmek veya kabul etmesi kararı bu tipe güzel bir örnektir.

Sırasal(ardışık) karar: Bazı akademisyenler tek-sefer kararın dış politika analizinde gerçek olmadığını öne sürerek sırasal ya da ardışık kararları dile getirmişlerdir. Kararlar birbirlerine bağlı olduğunu Irak örneği açıklamaktadır. Ayrıca, ardışık kararların bir dizi karar sırası izlediğini bu örnekte görebiliriz. Bu vakada Irak'ın işgali, asker seviyesini azaltmak veya artırmak, işgal toprağından çekilmek veya kalmak ve en son olarak operasyonun bitiş tarihi bu sırayı bize sunmaktadır.

Etkileşimli ardışık karar: En az iki devletin ortak kararları dizisidir. Soğuk Savaş dönemindeki süper güçlerin silah yarışı iyi örneklerdendir. Bu kararlar satranç oyunundaki iki oyuncunun stratejik adımlarının birbirlerini etkilemesi gibidir. Kararlar grup, koalisyon ve bürokratik yapıların çıkarlarına göre alınmaktadır. Bu ise *grupça alınan karar* olarak nitelendirilmektedir (Mintz ve DeRouen, 2010: 15-16).

1.4.1.Karar Alma Yaklaşımları

Karar Alma Yaklaşımlarını iyi açıklayabilmek için rasyonel aktör ve oyun teorisi modelini ele alabiliriz.

Rasyonel Aktör Modeli

Rasyonel Aktör Modeli dış politika analizindeki karar alma sürecinin temelini oluşturmaktadır. Fakat bu model kimi bilim adamları tarafından eleştirilirse kimileri tarafından savunulmaktadır. Günümüzde olayları inceleme de sık kullanılan teorilerdendir. Rasyonel aktör modeli aşırı derecede tutucu modeldir ve daha çok aktörlerin belli kar-zararı yaparak geniş yelpazeli dış politikadaki kararları aldıklarına inanılmaktadır. Bu model en çok ekonomik davranışı belirlemektedir. Greg Cashman'a göre rasyonel modelin ilkeleri şöyledir:

- Problemi ve çıkarları belirlemek
- Bilgi toplamak
- Hedef ulaşımındaki alternatif yolları aramak
- Bu alternatiflerin ne kadar zarar ve fayda sağlayacağını araştırmak
- En çok kar sağlayacak alternatif yolu seçmek
- Uygulamak ve değerlendirmek (Mintz ve DeRouen, 2010: 57-58).

Oyun Teorik Modeli

Oyun teorik modeli teoriden daha çok bir yöntem olarak nitelendirilmektedir. Bu yöntem devletlere dış politika stratejilerinde hangi ülkelerle ilişki kurması gerektiğine dair seçenekleri sunmaktadır. Bu ise oyuncuların arasındaki meydana gelen karmaşık ilişkilerini ve dengelerini basitleştirmektedir. Buna ilaveten, devletlerin gelecekteki davranışlarını öngörmektedir. Bu model rasyonel aktör varsayımı üzerine kurulmuş ve özellikle teröristlerin ve hükümetlerin kararlarını analiz etmede iyi bir yöntemdir. Bu modeli *tutsak ikilemi*, *tavuk oyunu* ve *kısasa kısas* gibi oyun teorileri ile açıklanabilir.

Tutsak ikilemi: İki zanlının ayrı ayrı soruşturulup birbirinin haberi olmadan hüküm giymesi örneğinde açıklamıştır. Bu anlamda her iki zanlı rasyonel davranarak hapse atılma sürecini minimize etmektedir. Devletlerarası dış politika stratejisinde de devletlerin minimum zarar maksimum kar elde etmek için oynadığı bir oyundur.

Tavuk oyunu: Genelde bu teori stratejik ve rasyonel davranışları göstermek için kullanılmaktadır. Bu model tutsak ikileminden daha karmaşıktır. Bu modeli açıklamak için iki araba yarışındaki sürücüler örneği verilmiştir. Sonuç olarak bu araba yarışında birisi yener (diğer araba yoldan çıkar), veya ikisi de sonuna kadar yarışıp birisi yener (survivor) veya yenilir veya ikisinden hiç biri yenmez (Mintz ve DeRouen, 2010: 64-66).

Kısasa kısas oyunu: Tutsak ikilimi teorisinde kısa dönem için çıkarlar savunulmaktaysa bu teoride uzun süreli işbirliği önemlidir. Uzun süreli işbirliği temelinde inşa edilen saydam ilişkileri öne sürmektedir. (Mintz ve DeRouen, 2010: 66)

1.5.Dış Politika Stratejileri

Devletin dış politika stratejisi, dış çevreye karşı genel tutumunu, dış dünya ile olan bağlantılarını, iç ve dış amaçlarını ve beklentilerini gerçekleştirmek için kabul ettiği ve izlediği genel yön olarak tanımlanmaktadır. Devletlerin hangi stratejiyi seçeceğinde etkili olan başlıca unsurlar şunlardır: Uluslararası sistemin yapısı, iç siyasi yapının niteliği ve ekonomik ve toplumsal gereksinimler, devletin dış tehlikeleri algılamalarının derecesi ve devletin coğrafi konumudur (Gönlübol: 1985, 68-69). Dış politikada yalnızlık, bağlantısızlık ve ittifaklar veya koalisyon kurma gibi stratejiler yer almaktadır. Bu stratejileri devletler yukarıda bahsedilmiş olan unsurlara göre yürütmektedirler.

Yukarıda belirtilen *yalnızlık politikası* izolasyonizm ve Monroe Doktrini kavramlarıyla eş anlamlı bir ifadedir. Bu strateji, uluslararası sorunlara aktif katılmamayı ve diğer devletlerle diplomatik hatta ticarî ilişkileri en alt düzeyde tutmayı öngörmektedir. Buna ilave olarak bu politikayı izleyen devlet askerî ittifaklara girmekten kaçınır ve ülkesinde diğer devletlere askerî kolaylıklar tanımaz. Bu devletler bu şekilde bağımsızlığını koruyabilecekleri varsayımına dayanırlar (Arı, 2006: 252). Örneğin 1823 yılında ABD’de bu politika kapsamlı bir şekilde uygulanmıştır. Başka bir ifadeyle ABD’nin Avrupa ile hiçbir ilgisi olmaması ve Avrupaya karışmaması politilası benimsenmiştir. Eğer bir Avrupa devleti Amerika kıtasına ayak basacak olursa bu hareket düşmanca sayılacaktı.

Tarafsızlık genel anlamda savaş sırasında savaş dışı kalmak anlamına gelmektedir. Hukukî bir statü olarak görülen tarafsızlık, gerek tarafsız devletlere gerekse taraflara uluslararası hukukun birtakım hak ve yükümlülükleri öngörürler (Arı, 2006: 257). Tarafsızlık geçici ve sürekli olarak ikiye ayrılmaktadır. Geçici tarafsızlık daha çok savaş süresiyle sınırlıdır. Çünkü iki devletin arasında savaş varken tarafsızlık ilan eden devlet ne askerî ne ekonomik açıdan yardım eder. Bazen bu tarafsızlık bozulabilir. Sürekli tarafsızlıkta ise başka devlet veya devletler bir devleti tarafsızlığa zorlar. Başka bir ifadeyle geçici tarafsızlıkta kendi iradesinin olmasına karşın sürekli tarafsızlık irade dışıdır.

Dış politika stratejilerinin bir başka türü *bağılantısızlık ve ittifak veya koalisyon kurma politikasıdır*. Bağılantısızlık geliştirmekte olan üçüncü dünya ülkelerinin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlattıkları siyasî bir akımdır. Bunun amacı da rekabet hâlinde olan karşı siyasî ve ideolojik bloklara girmemektir. Başlıca ilkeleri, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığına karşılıklı saygı, karşılıklı birbirlerine müdahale etmeme ve içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar, barış içinde bir arada yaşamaktır (Çomak, 2007: 112-113). Nisan 1955'te Endonezya'nın Bandung kentinde 29 ülkeden oluşan ve Yugoslavya, Hindistan, Mısır'ın önderliğinde bağılantısız ülkeler grubu oluşmuştur.

1.6. Kırgızistan'ın Kısaca Tarihi

Dünyada siyasi topluma sahip 200'den fazla ülke vardır. Bu ülkelerin çoğunluğu savaşıla bağımsızlığını kazanmışlardır. Fakat tarihte bağımsızlığını savaşız kazanan ülke sayısı azdır. Buna iyi örneklerden birisi de SSCB'nin dağılmasıdır. SSCB'nin dağılması ile 15 özerk cumhuriyet ortaya çıkmıştır. Bu ülkeler arasında olan Kırgızistan'ın Dış İlişkiler Bakanlığı'nın kurulması uluslararası olaylarla sıkı bağlantılıdır. Özellikle devrim süreci ve İkinci Dünya Savaşı döneminde temelleri atılmaya başlamıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısında Orta Asya ülkeleri -Kırgız halkı da dahil- Rus Çarlığı hegemonyası girmiştir. Fakat tarih verilerine göre VIII, X, XVII yüzyıllarda Kırgızların devleti vardı. Hatta Moğol, Çin ve başka diğer devletlerle diplomatik ilişkiler içindeydi. Örneğin 860-873 yıllar arasında Kırgızlar Çin'e tam yetkili 3 temsilcisini göndermiştir. Fakat 17. yüzyıldan Ekim Devrimi'ne kadar Kırgızların devleti olmamıştır (<http://www.mfa.gov.kg>).

7 Kasım 1917 yılında Ekim Devrimi sonucu iktidarın Bolşeviklerin eline geçmesi ile Kırgız halkının tekrardan devlet kurma umutları canlanmaya başlamıştır. Çünkü Sovyet Yönetiminin başlıca amaçlarından biri de halkların kendi kaderini tayin etme hakkının hukuksal çerçevesini oluşturmaktır ve ulusal politika problemini çözmektir. (<http://www.mfa.gov.kg>) Buna ilave olarak, Sovyet Yönetiminin ulusal politika yürütmesindeki başka bir başarısı da 3 Aralık 1917 yılında Sovyet yönetimi Rusya

topraklarında yaşayan bütün Müslüman topluma ve Doğululara önemli çağrıda bulunmasıdır. Bu çağrıda Müslüman toplumun inanç ve geleneklerine karışmama, ulusal ve kültürel kurumların serbest ve dokunulmazlığı ilan edilmiştir.

1921 yılında Almatı'daki toplantıda ilk kez Dağlı Kırgız Bölgesini oluşturma inisiyatifi öne sürülmüştür. Bu kararı kabul etmeyen Kırgız önderleri Mart ayı, 1922 yılında tekrar Türkistan Cumhuriyeti altında Dağlı Kırgız Bölgesini oluşturma kararı almıştır. (Осмонов, 2004: 122). 1924 yılında SSCB'in kapsamında Kara-Kırgız Özerk Bölgesi ortaya çıkmıştır. 1925 yılında Kırgız Özerk Bölgesi olarak değiştirilmiştir. 1926 yılında ise Kırgız Otonom Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olmuş ve 1936 yılında Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak ilan edilmiştir.

1.6.1.Kırgızistan'ın Dış Politikasına Genel Bir Bakış

Mariam Elman küçük devletler ve dış politika konusu üzerinde çalışmasında SSCB'in dağılmasından sonraki ortaya çıkan ülkeleri örnek olarak almıştır. Genelde bu ülkeler nüfus ve ülkedeki kaynaklar merkezli olup, hem askeri hem de ekonomik açıdan zayıftır. SSCB'nin mirasçısı olarak kalan Rusya ile bağlantılar bu ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Bu ülkelerde devlete bağlılığı teşvik eden bir ideolojinin yokluğu büyük sıkıntıdır. Kırgızistan'ın dış politikasını anlamada bu önemli bir unsurdur. Keohan'ın belirttiği gibi sistem içinde devletin kapasitesine göre değil sistemin rolüne önem verilmesi dış politika stratejisi için iyidir. (Wood, 2005: 36).

Akayev Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra dış politikasında stratejik düşünmeye başlamıştır. Bu ise onun SSCB'den kalan ilişkilerini pekiştirip devam ettirilmediği anlamına gelmiştir. Hatta yabancı ülkelerin dış politika tecrübelerini kendi ülkesi için uygulama çabasına girmiştir. Özellikle kurumu geliştirme ve bölgesel kurumlarla ilişkilerine odaklanmıştır. Fakat Wood'a göre Akayev'in dış politikadaki bu tür çabaları kimi zaman sadece sembolik olarak kalmıştır ve etkisini bırakamamıştır (Wood, 2005: 194).

Kırgızistan bağımsızlığını aldıktan sonra etki alanını (sphere of influence) sürekli değiştirmiştir. Ortakların seçimi ülkenin ulusal çıkarlarına uyumlu olmalıdır. Bu yüzden ortaklar her zaman sabit değildir. Batı uzmanlarına göre Kırgızistan Orta Asya ülkelerinin içinden ekonomik reformları ve demokratik gelişmeleri vaat eden bir program sunmuştur. Bu amaçla uluslararası ekonomik kuruluşlarla çeşitli ekonomik ilişkiler içinde bulunmuştur (Momosheva, 2010: 5). Kırgızistan, ekonomik açıdan dış yatırımlara çok ihtiyacı olduğu için bu tür adımlar atmıştır. Fakat bu durum bugünlerde bile değişmemiştir ve hala da bu bağımlılık devam etmektedir.

Çok yönlü dış politika izlemenin amacı Doğu ve Batı, ABD, Rusya ve Avrupa, Orta Asya, Türkiye ve diğer ülkelerin çıkarlarını dengeleyebilmektir. (<http://barakelde.org/comments/news:1187>, 13.12.14). Esas olarak 1991-1995 yılları arasında ülkede Batı ülkelerine yönelik dış politika izlenmiştir. 1995 yılından itibaren Batı dünyası ilişkileri ile sınırlı kalmamıştır. Aynı süreçte Asya ülkeleri ile ilişkiler önem kazanmaya başlamıştır. Son yıllarda Kırgızistan ikili işbirlikleri geliştirme konusunda önemli adımlar atmıştır. Ancak Kırgızistan ikili ilişkilerden çoklu ilişkilerine değiştirip, küresel, bölgesel ve özel alanda çalışan örgütlerle işbirliği pekiştirmiştir. (Momosheva, 2010: 6)

Kırgızistan'ın dış politika aktörlerinin diğer ülkeler doğrultusunda güç dengesini sağlaması Eski Sovyet sisteminden kalan tecrübelerinden esinlenmiştir. Çünkü Sovyet döneminde merkez yönetim Kırgızistan'ın adına dış politikasını yürütmüştür. Ülke bağımsızlığı kazandıktan sonra dış politikasında Rusya, ABD ve ÇHC olarak üçgen çizmiştir. Bu ülkelerin stratejik koruması altında güvenliğini pekiştirmeye çalışmıştır (Wood, 2005:3)

Akayev 1999 yılında 'İpek Yolu' dış politika konseptini sunmuştur. Bu konsepti üzerinde İmanaliyev, Aytmatov ve Akayev üçüsü çalışmışlar (Wood, 2005: 195) . Bu konseptin temel amacı eski ipek yolu ülkeleri ile yakın ilişkileri kurup, ülkenin dünya ticaretine açılmasını sağlamaktır. Konsept Çin, Eski Sovyet Cumhuriyetleri, Türkiye, İran, Hindistan ve Pakistan gibi ülkelerini kapsamaktadır. Fakat Akayev bu konseptin yanı sıra Batı ülkeleri ile de ilişki kurma peşindeydi (Nichol, 2005: 3) Bu ise Kırgızistan'ın çok yönlü dış politika izlemesini şartlandırmıştır.

Kırgızistan 2001-2003 yıllarında, dış politikasında ABD ve Rusya gibi küresel güçlerle ilişkilerinde kökten değişim yaşamıştır. Çünkü bu yıllarda Kırgızistan topraklarında iki süper gücün askeri üsleri yerleşmiştir. 2005 yılından bugün itibariyle ülkede Rusya ve Çin'in etkisi daha da artmaktadır (Ташиева, 2013: 25-26).

Dış politika ülkenin iç politikasının devamıdır. Demek ülkenin bağımsızlığının korunması ve ülkenin hem ekonomik hem de sosyal durumu dış politikayı doğrudan etkilemektedir. Bu yüzden iç siyasetteki bağımsızlığı koruma ve pragmatik görüşler en önemli şart olarak dış politikaya yön vermektedir. Kırgızistan diğer ülkelerle ilişkilerini yürütürken 'kardeş ülke', 'stratejik partner' ve 'iyi ilişkilerde işbirliği' çerçevesinde adımları atarsa dış politikasında başarılarla ulaşacaktır (Кененсариев, 2011). Kırgızistan BM aracılığıyla dünya ülkeleri ile ilişkilerini yürütmekte ve bunun yanı sıra ŞİÖ, Avrasya Ekonomik Topluluğu ve KGAÖ gibi bölgesel örgütlerle daha sıkı ilişkileri kurmaktadır. Kırgızistan ekonomik, askeri, teknoloji-inovasyon ve sportif açıdan zayıf bir ülkedir. Bu yüzden ulusal çıkarı önde tutarak dış politika oyunlarında 'iyi, stratejik oyuncu' olması gerekmektedir. Küreselleşme çağında Kırgızistan bağımsızlığının korunması ülkenin dış politika stratejisindeki en önemli unsurdur.

1.6.2. Bağımsızlığın İlk Yılları

1991-1996 yıllar arasında Kırgızistan gün geçtikçe uluslararası hukuk prensiplerine uygun devlet inşa etme yolunu seçmiştir. Bundan sonra devlet statüsünü belirten niteliklere sahip olma, yeni anayasayı kabul etme ve diğer devletlerce tanınma gibi süreçleri yaşamıştır (Чотонов, 1998: 3). SSCB'nin dağılmasından sonra ülkede demokratikleşme havası ile toplum da değişmeye başlamıştır. Tabi bu süreç devlet yönetiminin iç ve dış yapısında yenilenmelere yol açmıştır. Başka bir ifadeyle, devlet anayasasında devletin nasıl yönetileceğine dair yeni kurallar ve yeni prensipler getirilmiştir.

1991 yılının Aralık ayı sonlarında Türkiye (24 Aralık), Avustralya (26 Aralık) ve ABD (27 Aralık) yeni kurulan Kırgızistan'ı tanımışlardır. Daha sonra 1992 yılından itibaren Kırgızistan dünyanın 59 ülkesi ile diplomatik ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu

lkeler arasında Avrupa Birliği'nin tüm ye ülkeleri ve İsviçre, Rusya, Çin, Japonya, Hindistan, İran, Güney Kore var olması yeni ülke için önem taşıymaktaydı. 2 Mart 1992 yılında ise Birleşmiş Milletlere (BM) kabul edilmiştir (Омаров, 2006). Fakat yeni ülkenin bir kaç ülke tarafından tanınması gibi süreçlerin yanında ülkenin uluslararası arenada yerleşmesini engelleyen unsurlar söz konusu olmuştur. Çünkü Kırgızistan, bağımsızlığının ilk yıllarında ülkenin dış politikasını belirlemede zorluklar yaşanmıştır. Çünkü hem finansal sorunlar hem de tecrübeli kadroların yetersizliği dış politikanın iyi yürütülmesini engellemiştir. Bu ise ülkenin gelişme hızının yavaşlamasına yol açmıştır.

nemli gelişmelerden biri de 5 Mayıs 1993 yılında Kırgızistan Anayasasının kabul edilmesidir. Bu Anayasaya göre Kırgızistan uluslararası hukuk öğelerine uygun egemen, uniter, demokratik ulus devleti olarak nitelendirilmiştir. Kırgızistan dış politikası ise dünyada evrensel ve adil bir barış oluştırmaya gayret etmek, karşılıklı şekilde yararlı işbirliği sağlamak ve uluslararası hukukun evrensel kabul ilkelerine saygı göstererek küresel ve bölgesel sorunları barışçıl yollarla çözmek gibi unsurları içermiştir (<http://www.apn.kz/publications/article6351.htm>, 10.10.15) Ancak ülkenin dış politikasını yönlendiren en önemli unsurlardan biri de birey, toplum ve devlet gibi öğelerden oluşan ulusal çıkarı korumak ve yerine getirilmesini sağlamaktır.

Yukarıda belirtilen hususlara ek olarak egemen Kırgızistan'ın i ve dış işlişkilerine yön veren önemli unsuru da Anayasanın stnlğ ilkesi olmasıdır. Başka bir ifadeyle, kanunların bütün Kırgızistan topraklarında geçerli olması ve ülke toprağının birliği ve dokunulmazlığı, ülke vatandaşlığını kabul etme ya da vazgeçme özgürlüğü vs. gibi ilkelerden oluşan Anayasaya göre ülkenin i ya da dış politikasının yürütülmesidir (Жолдошалиев, 2009: 2). Kırgızistan'ın Anayasası hukuki bir güce sahip iken hem ekonomi hem de siyasi açıdan topluma düzen sağlamaktadır. İşbu Anayasa tarihi, siyasi ve ahlaki değerler üzerine kurulmuş ve amacı da çok yapılı ekonomi geliştirip ve demokratik prensipleri derinleştirerek ülkenin bağımsızlığını korumaktır. 5 Mayıs 1993 yılındaki Anayasaya 10 şubat 1996 ve 17 Ekim 1998, şubat 2003, Kasım ve Aralık 2006, Ekim 2007 ve Haziran 2010'da referandum nezdinde değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerin yapılması gösterir ki yönetime gelen her liderin kendi yetkilerini

genişletme olanağı olduğu, böylece bu yapılan değişikliklerin ülkenin gelişmesine katkı sağladığını belirtmek zordur.

1993 Anayasasının rolü ve önemini vurgulayacak olursak egemen Kırgızistan’a hukuksal çerçeveyi oluşturması yanında demokrasinin değerlerini de öne çıkarmasıdır. Başka bir deyişle ülkede istikrarın sağlanmasında ve ülkedeki çatışmanın daha modern yollarla çözme mekanizmasını yerine getirmede önemli rol oynamıştır (Дыйканбаев, 2013: 1). Çünkü Orta Asya bölgesi 1989-1990’lı yıllarda etnik nitelik taşıyan çatışmalara sahne olmuştur. Bu olaylar Kırgızistan topraklarında da yaşanmıştır. Fakat 1993 yılında kabul olan Anayasa bir kaç değişikliğe uğramış ve 27 Haziran 2010 yılında referandumla yeni Anayasa kabul edilmiştir. Bu ise 1993 yılındaki Anayasa’nın geçerliğinin yitirilmesi anlamına gelmiştir.

1.7. Kırgızistan Anayasasında Dış Politika

1. BÖLÜM

ANAYASAL DÜZENİN TEMELLERİ

Madde 1

1. Kırgızistan egemen, demokratik, hukuki, dünyevi, üniter, sosyal devlettir.
2. Kırgızistan kendi sınırları içinde tam devlet egemenliğine sahiptir, iç ve dış politikasını bağımsızca yürütür.

Madde 2

1. Kırgızistan halkı ülkede egemenliğinin taşıyıcısı ve devlet hâkimiyetinin tek kaynağıdır.
2. Kırgızistan halkı hâkimiyetini seçim ve referandumla doğrudan, ayrıca bu Anayasa ve kanunlar doğrultusunda devlet organları ve yerel yönetim organları aracılığıyla gerçekleştirir.
3. Kanunlar ve devletle ilgili diğer önemli konular referanduma (genel halkoylamasına) sunulabilir. Referandum yapılması usulü ve referanduma sunulan konuların listesi anayasal kanunla belirlenir.

Madde 6

1. Anayasa, Kırgızistan’da yüksek hukuki güce sahiptir ve doğrudan uygulanır.

2. Anayasa, anayasal kanunlar, kanunlar ve diğer normatif hukuki düzenlemeleri kabul edilerek uygulanır.

3. Kırgızistan'ın taraf olduğu usulüne göre yürürlüğe girmiş uluslararası antlaşmalar, ayrıca uluslararası hukukun evrensel ilke ve normları Kırgızistan hukuk sisteminin bir parçasıdır...

Madde 8

1. Mevcut sınırları içinde Kırgızistan toprakları, bölünmez ve dokunulmazdır.

2. Kırgızistan'ın toprakları, Devlet yönetiminin ve yerel yönetimin organize edilmesi amacıyla, kanunla belirlenen idari bölümlere ayrılabilir...

III. BÖLÜM

KIRGIZİSTAN'DA DEVLET BAŞKANI

Madde 60

1. Devlet Başkanı devletin başıdır.

2. Devlet Başkanı halkın ve devlet hakimiyetinin birliğini temsil eder.

Madde 64

....

6. Devlet Başkanı:

1) Kırgızistan'da ülke içinde ve ülke sınırları dışında temsil eder.

2) Görüşmeler yapar ve Başbakanla mutabakat içinde uluslararası antlaşmaları imzalar; Söz konusu yetkiyi Başbakana, Hükümet üyelerine ve diğer yetkili kişilere devredebilir.

3) Onay belgelerini ve katılım belgelerini imzalar.

4) Başbakanla mutabakat içinde Kırgızistan'ın yabancı devletlerdeki diplomatik temsilciliklerinin ve uluslararası kuruluşlardaki daimi temsilciliklerinin başkanlarını göreve atar, onları geri çağırır, yabancı devletlerin diplomatik temsilciliklerinin başkanlarından güven mektuplarını ve geri çağırma mektuplarını kabul eder... (Kırgızistan Anayasası, 2010).

2010 yılındaki ülkedeki siyasi gelişmeler parlamenter cumhuriyeti düzenleme amaçlı yeni bir Anayasanın kabul edilmesine yol açmıştır. 1993 Anayasasına göre kararlar başkan tarafından alınmıştır ancak, 2010 yılındaki Anayasaya göre ülkedeki

bütün siyasi kararlar Parlamento tarafından kabul edilecektir. Başka bir ifadeyle, bu yeni Anayasaya göre iktidarın sadece bir şahsın eline geçmesini önlemektedir.

Cumhurbaşkanı devlet başkanıdır ve güvenlik konusunda daha çok yetkilendirilmiştir. Ancak bu yetkiler hukuksal ve demokratik çerçevesinde değildir. Genel anlamda Anayasa ülkenin hukuksal ve demokratik kontrolünü sağlamaktadır (Вашакмадзе, 2013: 6).

‘Kırgızistan Dış Politikası’nın temel amaçları şunlardır: Varlığını korumak, ülke güvenliğini sağlamak, halkın genel ve özel çıkarlarını korumak ve geliştirmek, devletler camiasında itibarını arttırmaktır. Saydığımız amaçları gerçekleştirmek için Kırgızistan, bölge devletleriyle, büyük güçlerle ve uluslararası örgütlerle sıkı ve dengeli bir ilişki içine girmiştir. Uluslararası barışı sağlamak ve uluslararası terörizmle mücadele konusunda da, konuyla ilgilenen uluslararası örgütlerin faaliyetlerine aktif bir şekilde katılmaktadır. Bunun yanında Kırgızistan her fırsatta kendini dünyaya demokratik, laik ve hukuk devleti olarak tanıtmaya çalışmaktadır ’(Kambarova, 2009: 94).

4 Temmuz 2012, 96 numaralı yasa ‘Kırgızistan’ın organlarının dış politika alanında etkileşimi yasası’ 13 maddeyi içermektedir. İşbu yasada Kırgızistan’ın devlet organlarının ulusal çıkarlarını dikkate alarak yabancı devletlerle, uluslararası kuruluşlarla ve uluslararası hukukun diğer konuları ile eşit ilişkilerin sağlanmasını sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle Kırgızistan’ın devlet organlarının dış çevreye olan ilişkilerinin temelini saptamaktadır. Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Cogorku Keneşle danışarak bir ülkenin tanınıp tanınmamasına, ülkelerle diplomatik ilişkilerin kurulup kurulmamasına ve devletin dış politika konseptine karar verir. Uluslararası anlaşmaları imzalar ve onay ve katılım belgeleri hazırlar.

Cogorku Keneşin ülkenin dış politikasını belirlemede rolü:

- 1) Anayasa ve yasalarla kabul edilen uluslararası anlaşmaları onaylar
- 2) Yabancı ülke ve uluslararası örgütlerin temsilcilerinin konuşmalarını dinler
- 3) Parleментарarası anlaşmaları yapar
- 4) Cogorku Keneşin başkanı (Töraga) Cogorku Keneşi’ni ülke dışında temsil eder
- 5) Cogorku Keneşin çalışma grubu:

- Uluslararası parlamenter kuruluşlarda Cogorku Keneş'in Genel Müdürlüğünün Cogorku Keneş'in başkanının atanması ve görevden alınması önerisi kabul eder;
- Cogorku Keneş tarafından onaylanması gereken uluslararası anlaşmalara izin verir
- Dış politika konsepti projesine izin verir
- Diplomatik ilişkilerin kurulmasına izin verir
- Dış politika inisiyatifleri önerir ve dış politikanın yürütülmesinde önerilerde bulunur
- Başbakanın dış politikayı yürütmesindeki yıllık raporu dinler

Kırgızistan'ın Hükümeti:

1. Dış politikanın gerçekleşmesini sağlar ve bunun için
 - Yabancı ülkede ve uluslararası kuruluşlarda temsilciliği sağlar
 - Ulusal çıkarı koruyarak ekonomi, bilimsel teknik ve kültürel alanda kontrol yapar
 - Devletin uluslararası hukuk normlarına göre hareket etmesinin sağlar
 - Bakanların, devlet komitelerin ve diğer organların dış politika ile ilgili sorunlarda faaliyetlerine yön verir

Başbakan:

1. Yabancı bir ülkenin ve uluslararası kuruluşun tanınmasına izin verir
2. Anayasadaki yetkisine göre anlaşmaları imzalar
3. Uluslararası finansal kuruluşlarda devlet temsilcisini belirler
4. Anayasa ve yasalara göre diğer faaliyetleri yapar

Yetkili organ:

1. Dış politikanın belirlenmesi, koordinasyon ve geliştirilmesi ve dış politika kararlarının kabul edilmesindeki önemli yürütme organıdır. Diplomatik hizmetleri yöneten organdır (Эркин Тоо, 2012).

Kırgızistan'ın dış politika konsepti dış politika faaliyetlerine yön veren önemli belgedir. Bu belge Başbakan ve Cogorku Keneşin çalışma grubunun danışması ile başkan tarafından kabul edilir. Bu belgenin projesi ise yetkili organ tarafından hazırlanır.

1.7.1. Kırgızistan'ın Dış Politika Konsepti (10 Ocak 2007)

Kırgızistan'ın dış politika konsepti ülkenin dış politikasını yürütmede temel siyasi belgedir ve dış politikanın yeni koşullarda nasıl yürütülmesi gerektiğine dair usulleri içermektedir. İşbu konseptin kabul edilmesine 24 Mart 2005 yılındaki Kırgızistan'da yaşanan halk devrimi sebep olmuştur. Başka bir ifadeyle, devrimden sonraki ülke durumunu düzeltme amaçlı olup yeni tehditlere karşı durabilme imkânları sağlamaktaydı. Devrimden sonra devletin ve onun yürütme organlarının, yerel yönetim organlarının, işletmelerin, sivil toplumun ilgi ve sorumluluklarını yansıtan bir dış politika oluşturmaya ihtiyaç duymuştur. Buna ilave olarak, ülke için en önemli olan ülkenin istikrarlı bir şekilde kalkınabilmesini amaçlayan pragmatizm politikası yürütülmeye başlamıştır. Konseptin temeli olarak Kırgızistan'ın bölgesel anlamda kendi pozisyonunu pekiştirmek, uluslararası arenada rekabet gücünü artırmak ve dünyaya Kırgızistan'ın doğru reformlar yürütmekte olduğunu göstermek olmuştur.

Konseptin temel ilkeleri:

- Dış politika yöntemleri ile ulusal güvenliğin güçlendirilmesi.
- Ulusal kalkınmayı sağlayan elverişli dış koşulların oluşturulması.
- Kırgızistan'ın uluslararası arenada imajını güçlendirmek.
- Kırgızistan Dışişleri Bakanlığı ve diğer ilgili kurumlar, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği kurarak dış politika faaliyetlerinin yürütülmesi için etkili bir sistem oluşturulmak (Kırgızistan'ın Dış Politika Konsepti, 2007).
- Kırgızistan dünyadaki değişim ve eğilimlere bağlı kendi uluslararası seyrini inşa ediyor. Aynı zamanda tüm önceki anlaşmalara ve yükümlülöklere uymak için Kırgızistan güvenilir ve istikrar ilişki sağlamalıdır. Böylece ülkenin dış politika faaliyeti bölgesel, kıtasal ve küresel olarak yürütölmektedir.

Ulusal Güvenlik

26 Şubat 2003 yılında ‘Ulusal Güvenlik hakkında yasa’ kabul edilmiştir. Bu yasa birey, toplum ve devletin güvenliğinin sağlanması için yasal çerçeve oluşturmakta, ulusal güvenlik sistemi ve onun işlevlerini belirlemekte ve faaliyet gösteren organlarının finanse edilmesini ve yaptıkları faaliyetleri denetim altına almaktadır. Ulusal güvenliğin temel öğeleri olarak birey –onun hak ve özgürlükleri, toplum - onun maddi ve manevi değerleri ve devlet - anayasal düzen, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüdür (Эркин Тоо, 2003).

Ulusal güvenliğin sağlanmasında temel ilkeler:

- Anayasaya diğer hukuksal normatif düzenlemelere ve genel olarak kabul görülen uluslararası hukuk normlarına uyum sağlamak
- Temel insan hak ve özgürlüklere saygı göstermek
- Birlik, dayanışma ve birey, toplum ve devletin hayati nitelikli çıkarlara tehdit olduğu zaman çözüm sağlama mekanizmasını oluşturmak
- Ulusal güvenliğin sağlanması açısından ekonomik önlemlerin öncelikli olması
- Birey, toplum ve devletin hayati menfaatlerinin dengelenmesi
- Ulusal güvenliğin sağlanması için birey, toplum ve devletin karşılıklı sorumlulukta olması
- Uluslararası güvenlik sistemleri ile entegrasyon olması
- Ulusal güvenliğı sağlayan organların açık olması ve ulusal güvenlik çıkarlarına zarar verebilecek durumlar hariç olduğu zamanlarda onların yaptıkları faaliyetlerine dair bilgilere erişebilirliğin sağlanması. (son ilke 25 Kasım 2011, No 222 değişikliklere göre eklenmiştir.)

Kırgızistan dış politikasının prensipleri

Kırgızistan’ın dış politikasının temelini Anayasa’ya dayandırılması ile birlikte uluslararası anlaşmalar da önemli bir parçası olarak sayılmıştır. Devletin iç yapısında

terörizm ve kökten dincilik gibi sorunlara sahip olması, enerji kaynakları açısından dışa bağımlı olması buna ilave olarak, Kırgızistan'ın hassas, önemli bir konuma sahip olması ve ülkede ciddi problemlerin olması, değinilmesi gereken önemli noktalardır. Bugünlerde Kırgızistan geliştirmekte olan bir ülke olarak, ülke kalkınması bir geçiş aşamasındadır. Bunun için dış dünyada daha sağlam faaliyet yürütebilmesi için ülkenin iç ve dış potansiyelini dikkate alarak çok yönlü, dengeli ve pragmatik dış politika izlenmektedir.

Ulusal Kalkınma

Bu konsept çerçevesinde ülkenin dış ekonomisinin gelişmesi için uluslararası-hukuki temeli sağlamak ve uluslararası standartlara göre ekonomi ve yatırım koşullarının sağlanması ele alınmıştır. Yabancı yatırımcıların dikkatini çekmek ve Kırgızistan'ın hem bölgesel hem de dünya ticaret bağlantılarını pekiştirmesi dış politika stratejisinin önemli parçasıdır. Uzun süreli ekonomik ilişkilerin temelini AET, ŞİÖ ve Ekonomi İşbirliği Örgütü çerçevesinde görülen ortak pazar, sermaye ve işgücü oluşturmaktadır. Özellikle ülkenin dış borcu uluslararası iktisadi örgütlere katılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu yüzden sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak ülkenin dış borcunun azaltılmasında etkili araçlardan biridir. Dış ekonomik faaliyet projeleri ve programlar ulusal güvenliği olumsuz yönde etkilememelidir. Kırgızistan Doğu-Batı, Kuzey-Güney işbirliğinin Avrasya aviakargo terminali ve ihracat merkezi olarak, malların ihracatını sağlayan "serbest ülke" statüsünü elde etmeyi istemektedir. Buna ilave olarak, iç ticaret izolasyonunun üstesinden gelmek için internet üzerinden hizmetlerin geliştirilmesi ve sağlanmasını öngörmektedir.

II.BÖLÜM: BAĞIMSIZLIKTAN SONRA KIRGIZİSTAN'DAKİ GELİŞMELER

2.1.Askar Akayev Dönemi (1991-2005)

1991 yılında bağımsızlığını ilan eden diğer on beş ülke gibi Kırgızistan da bağımsızlığını kazanmıştır. Bu gelişmeleri medya yorumcusu Stephan Right, Kırgızistan'ın bağımsızlık kazanmasının güzel bir şans olduğunu belirtmiştir. Çünkü böyle bir şansın her ülkeye verilmediğini vurgulamıştır. (<http://studentbank.ru/view.php?id=5890>, 10.09.14).

Her ulus için kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olması kendi seçtiği yolda gelişmesine iyi imkan sağlar. Bağımsızlığını kazanan Kırgızistan için 'bundan sonra ne yapmak gerek?' sorusu vardı ve buna cevap olarak ülkenin modernleşmesi tercih edilmiştir. Fakat ülkede modernleşme süreci 14 yıl sürmesinin yanı sıra yönetimde otoriter rejimin pekiştirilmesi de görülmüştür. Bu ise ülkede sosyo-ekonomik problemler meydana getirmiştir. Böylece toplumun görüşlerine göre ülkede modernleşme sadece söz olarak kalmıştır.

Siyasi açıdan modernleşme kavramı ilk olarak ABD'de 20.yüzyılda 1950-60 yılları sırasında ortaya atılmıştır. Bu kavram koloni sisteminden kurtulan ülkeler olarak algılanmıştır. Çünkü ilk sıradaki ülkelerden biri de ABD olmuştur. Başlıca siyasi modernleşmeyi oluşturan kavram ülkelerin siyasi sistemlerinin Batı modelinde demokratikleşmesidir. Örneğin, merkez devlet, parlamento, çok partili sistem ve genel seçim gibi kavramları içermektedir. Buna ilave olarak, gelişmekte olan ülkelerin Batı Avrupa ülkeleri ve Kuzey Amerika ile aktif ilişkilerin kurulması anlamına gelmektedir (Купряшин, 1991: 43).

2.2. Ekonomik Durum

Kırgızistan'daki ekonomik durgunluğun nedenlerini anlamak için Sovyetler Birliğinin planlı ekonomisini dikkate almak gerekir. Çünkü birlik döneminde Orta Asya ülkeleri hammadde ve tarım ürünlerini üretmede başarılı olmuşlardır. Bunun sayesinde

Kırgızistan da tarım üretimine dayalı bir ülke haline gelmiştir. Başka bir ifadeyle, esas tarım ürünleri, tütün, pamuk, meyve ve sebze, koyun ve yün olmuştur. Böylece tarıma dayalı ekonominin hızlı bir şekilde geliştirilmesi ülkedeki birçok arazinin bozulmasına yol açmıştır. Fakat daha sonraları Kırgızistan hayvancılıkta birinciliğe yükselmiştir. 1985 yıllarında ülkedeki koyunların toplam sayısı 10 milyonu bulmuştur (Joldosbek ulu, 2008: 38). Ancak SSCB'nin dağılmasıyla ülkenin ekonomisi ciddi değişmelere sahne olmuştur.

SSCB'nin dağılması ile Kırgızistan planlı ekonomi sisteminden piyasa ekonomi sistemine geçiş yapmıştır. Diğer eski birlik komşu ülkeleri gibi ülke ekonomisinde düşüşler söz konusu olmuştur (UNDP, 2008: 9). Örneğin, işsizliğin artması, eşitsizlik ve fakirlikte artmalar ve maaşların real fiyatının düşmesi gözlemlenmiştir. Fakat Kırgızistan örneğine bakarsak fakirlikte göstergelerin artması 2000'li yıllardan başlayarak fark edilmeye başlanmıştır.

1991 yılından itibaren Kırgızistan'da hem ekonomik hem siyasi açıdan sıkıntılar yaşanmıştır. Çünkü merkeze bağlı olan Kırgızistan artık kendi kaderini ve kendi geleceğini kendisi çizmek zorunda kalmıştır. Ancak bu durum sadece Kırgızistan'da değil bütün SSCB ülkelerinde görülmüştür.

1991 yılından itibaren yavaş yavaş bağımsızlığını kazanmaya başlayan ülkelerin hiç birinin ekonomisi kendi kendine yeterli değildi. Bu yüzden yeni oluşan devletler zor durumda kalmıştır (İminov, 2008: 50). Fakat bazı uzmanlar Kırgızistan'ı Baltık ülkeleriyle kıyaslayarak, ülkenin yeni ekonomi sisteminde başarılı olabileceklerinden eminlerdi. Kırgızistan Orta Asya ülkeleri arasında piyasa ekonomi sistemine geçişte önder olmaya başlamıştır. Bu süreç ülkenin demokratik yolu seçmesi ile daha da hızlandırılmıştır. Bunun sonucu olarak toplumun daha da özgür ve açık olduğu ve ülkenin dış politikası Batıya kaymaya başladığını söyleyebiliriz. Bu gelişmeler Kırgızistan'ı 'Demokrasi Adası'na dönüştürmüştür. (Домбровский, Антчак, 1994: 3). Ancak böyle gelişmelere rağmen 1991-2009 yıllarında siyasi istikrarsızlık nedeniyle ülkenin ekonomisinde dramatik olayları yaşanmıştır. (Койчыев, ty: 6). Eğer işçiler meselesine değinecek olursak birlik dönemlerinde mühendislerin çoğunluğu Slav

milletinden oluşmaktaydı. Birliğin dağılmasıyla Slavların ülkeden göç etmeleri kadro meselesini meydana getirmiştir. Bu durum ülkenin ekonomik açıdan sıkıntılarla yüz yüze gelmesine ve işsizliğin artmasına neden olmuştur. Kırgızistan bu soruna çözüm bulmak amacıyla uluslararası örgütlere üye olmaya başlamıştır.

1992 yılında Dünya Bankasına üye olan Kırgızistan, 1993 yılında Uluslararası Para Fonu'nun programlarını uygulamaya ve Mayıs 1993 yılında para birimi olarak Som'u kullanmaya başlamıştır. Orta Asya ülkeleri içinde para politikasını uygulamaya başlayan ve Dünya Ticaret Örgütüne üye olan ilk ülke Kırgızistan olmuştur (Coldoşbek ulu, 2008: 40).

Ticari hizmetler ülke ekonomisinin hızlı gelişen sektörü olarak 1996-2008 yılları arasında yüzde 27'den yüzde 40'a kadar yükselmiştir. Ticari hizmeti malların toptan ve perakende olarak satılması ile yurtiçi milli hasılanın 6:1 oluşturmaktadır. Ülkenin vergi sisteminde kolaylıkların sağlanması Kırgızistan'ı ticari bir merkeze dönüştürmüştür. Örneğin, Kırgızistan'a Çinden ve Türkiye'den gelen mallar Rusya, Kazakistan, Özbekistan ve diğer Orta Asya ülkelerine dağıtılmaktadır. 1996-2002 yıllarında Kumtor altın maden üretimin başlaması ülkenin ekonomisine katkı sağlamıştır (Mogilevski, Omorova, 2011: 5-6). Buna ilave olarak, dikiş endüstrisi iyi gelişme göstermekte ve Çin'den gelen mallara rekabet oluşturabilmektedir.

Kırgızistan ekonomisinin gelişim sürecini iki döneme ayırabiliriz. Birinci dönem 1991-1996 yılları arasında Sovyet sisteminden kalan planlı ekonomisinin yıkılması, ikinci dönem de 1996-1999 yılları arasındaki piyasa ekonomisine adapte olma sürecidir. Hatta 1991 yılında piyasa ekonomisine adımlar atılsa bile 1999 yıllarına kadar eski sistemin lekeleri kalmıştır. Başka bir ifadeyle, planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş kolay olmamıştır.

1999 yılında sanayi sektörünün yüzde 83'ü özel sektörlere dönüşmüştür. Başka bir deyişle bu sektörler önceden devletin kontrolü altında iken artık halka satılmaya başlanmıştır. Sadece yüzde 17'si devletin kontrolü altında bulunmaktaydı (http://journals.manas.edu.kg/reforma/oldarchives/2001-1-9/1_1546-3935-1-PB.pdf, 6).

Böylece Sovyetler Birliğinin dağılması ile Kırgızistan yıkılmakta olan ekonomisini sanayi sektörünü özel sektöre dönüştürerek onarmaya ve kurtarmaya çalışmaktaydı.

Ülke, tarım sektöründen çok sanayi sektöründe düşüşler göstermekteydi. Fakat 1997’lerde sanayide hızlı bir artış olmuştur. Bu ise ülkede sanayi sektöründe gelişme olmamasından haber vermektedir. Sadece Kumtör altın madeni ocağının, Kant çimento fabrikasının ve sigara üretiminin işletmeye başlatılması olmuştur. Fakat 1999 yılına gelindiğinde ülkede tekrardan ekonomi krizi yaşanmaya başlanmıştır. Çimento ve ayna fabrikalarının işletilmesinin durdurulması gibi nedenlerle ülke gerilemelere sahne olmuştur (http://journals.manas.edu.kg/reforma/oldarchives/2001-1-9/1_1546-3935-1-PB.pdf, 7). Kumtör’ün işletmeye girmesi ülke için hiç bir fayda sağlamamıştır. Sadece yabancı ülke kendi lehine işletmektedir. Kumtör sorunu Kırgızistan için üzücü olaylardan biridir.

Kırgızistan’ta 2000-2003 yılları makroekonomi istikrarlığının sağlandığı yıllardan olmuştur. Kamu harcamaların kontrol altına alınması ile bütçe açığının giderilmesi sağlanmıştır. Örneğin, 2002 yılında enflasyon 2.3’e kadar gerilemiştir (UN, 2003: 93). Ancak Kırgızistan 2000 yılından sonra yoksulluğa karşı mücadele de iyi neticeler verememiştir.

Laşa Çanturidze makalesinde, Kırgızistan’ın ekonomisi sadece ülke içindeki koşullara bağlı kalmadan Para Fonu gibi dev uluslararası kuruluşların yürüttüğü politikalara bağlı olduğunu vurgulamıştır. Ülkenin ekonomik durumu ise siyasi olaylara yansımaktadır. Kırgızistan’ın uluslararası finans kuruluşlarına olan bağımlılığı daha 1992 yıllarında başlamıştır. Çünkü ülkenin bütçe açığının yüzde 17’si bu kuruluşlardan alınan paralarla karşılanmıştır. 2002 yılında yabancı donör ülkelerden 539 milyon dolar almıştır. Bu miktar ülke milli hâsılasının üçte birini oluşturmaktadır. 2001 yılında dış borcu 1.7 milyar dolar iken 2005 yılında bu rakam 2 milyar doları bulmuştur. Ülkede yoksulluk oranının artmasının yanında beyin göçü de söz konusu olmuştur. Özellikle yoksulluğun oranı kırsal kesimlerde daha da belirgin olmuştur. Yoksulluk oranının artış göstermesi genç kesimin eğitim almasına engel olmuştur. Bu durum erken yaşlarda çalışmak zorunda kalmaları ve özellikle kış aylarında okullarda kaloriferler yanmadığı

için soğuk olduğu ile açıklanabilmektedir (Чантуридзе, 2006: 77-78). Kısaca özetleyecek olursak 2005 yıllarına dek biraz da olsa ekonomik açıdan gelişmekte olan Kırgızistan yavaş yavaş geriye gitmeye başlamıştır. Uluslararası Para Fonu ve DTÖ'ye üye olması Kırgızistan'a hiç bir fayda sağlamamıştır. Ülkedeki hem ekonomik hem de siyasi gerginlik 2005 renkli olayları fitillendirmek durumunda olmuştur.

2.3. Siyasi Durum

Kırgızistan Avrasya'nın merkezinde ve uluslararası gerginliğin kesiştiği noktada bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, Avrasya kıtasında yeni oluşan ülkeler listesinde yer almasının yanı sıra küresel problemlerin (islamizm, narkotrafik ve etnik çatışmaların) ve ekonomik imkânların (enerji kaynaklar) olduğu bölgede bulunmaktadır. Bu sebeplerden dolayı Kırgızistan bir Orta Asya ülkesi olarak gündemde olması ve bağımsızlığını kazandıktan sonra siyasi olayları sık sık yaşayan ülkelerindendir. Bu olaylar kimi zaman iç sorun olarak nitelendirilmekte kimi zaman uluslararası nitelik taşımaktadır. Olaylara bu açıdan bakıldığında Kırgızistan dış politikasının bu tür olaylardan ibaret olduğu görülür.

2.3.1. 1991, 31 Ağustos

Askar Akayev 1990 Ekim ayında Yüksek Kurumun ikinci toplantısında Kırgızistan'ın Cumhurbaşkanı olarak seçilip 1991 Ekim'de halk seçiminde ilan edilmiştir. 5 Mayıs 1993 yılında kabul edilen Kırgızistan Anayasası çerçevesinde Cumhurbaşkanının ve hâkimlerin yetkileri belirlenmiştir. Aynı bu yılda ülkede bağımsızlığının bir göstergesi olarak ulusal para birimini kabul etmiştir. Ülkeyi yönetmede bütün yetkileri ele alan Akayev 1992-1995 yılına kadar uluslararası siyasi alanda aktif rol oynamıştır. Başka bir ifadeyle, BDT'nin Parlamenterarası Assamblesinin kurulmasına aktif faaliyetlerde bulunmuştur. Kırgızistan'ın BM'e üyeliği, 1995 yılındaki Gümrük Birliğine katılması ve Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan'ın Avrasya ekonomi topluluğuna imza atması bağımsızlıktan sonra ekonomi açıdan reformları yürütme çabasında olduğunu göstermekteydi (Токтоосунова, 2013: 128).

2.3.2. Aksı Olayı

2002 Ocak ve Şubat ayları arasında Kırgızistan'ın Güney bölgesi olan Celalabad'da Aksı olayları yaşanmıştır. Aksı Rayonu Kırgızistan'ın Özbekistan sınırına yakın bir kasabadır. Bu kasaba Kırgızistan'ın fakir kasabalarından biridir (Radnitz, 2006: 406).

2000 yıllardan itibaren Akayev'in yönetimi ülkedeki yönetimi demokratik prensiplerden daha çok otoriter rejime kaydırmaya başlamıştır. Özellikle Kırgızistan topraklarında ABD hava üssünün yerleşmesi ülkedeki duruma şekil vermiştir. Akayev ABD hava üssünün yerleşmesi ile kendi arkasında bir destek olduğunu hissederek, muhalefete karşı daha sert davranmaya başlamıştır (ICG Asia Report, 2002:2). Ülkedeki ekonomik durgunluk, artan yolsuzluk, işsizlik halkın yaşam koşullarını kötüye sürüklemiştir. Bu gelişmeler ülkedeki muhalelefeti harekete geçirmiştir. Muhalefete karşı direnebilmek için hem siyasi hem de ekonomik kaynakları yakınları arasında paylaşarak yönetimini güçlendirmiştir. Başka bir ifadeyle, Akayev etrafına sadece akraba ve yakın arkadaşlarını toplamıştır (Joldoşbek ulu, 2008: 42).

Akayev yönetimini eleştiren Azimbek Beknazarov Celalabad oblastına ait Aksı kasabasından milletvekiliydi. Beknazarov özellikle, 1996 ve 1999 yıllarında Kırgızistan-Çin arasında imzalan sınır anlaşmasını eleştirmekteydi. Bu anlaşmada Kırgızistan Çin arasında mevcut olan sorunlu topraklar Parlamento'da tartışılmadan imzaya verilmiştir. Tartışılan toprakların Çin'e verilmesiyle Akayev'i suçlayan Beknazarov itham edilmesini (impeachment) talep etmiştir. Beknazarov tarafından Akayev'e karşı yapılan bütün eylemler 5 Ocak 2002'de onun hapsedilmesi ile sonuçlanmıştır.

17-18 Mart 2002 yılında Beknazarov'un hapse atılmasına karşı çıkan Aksı rayonunun halkı grev yapmışlardır. Protesto edenlerin sayısı 2000 bulan bu eylemde 6 kişi vefat etmiş ve 62 kişi yaralanmıştır. Bu olaydan sonra Kırgız Hükümeti yeniden kurulmuştur. 2002 Eylül'de Yasama'nın güçlendirilmesi için yeni bir komisyon kurulmuştur. Bir aydan sonra Akayev 2005 yılındaki başkan seçimlerinde aday olmayacağını belirtmiştir (Small Arms Survey, 2014: 312).

Aksı olaylarının Kırgızistan tarihinde önemli bir yeri vardır. Çünkü ülke tarihinde bağımsızlık kazanıldıktan sonra ilk kanlı protestodur. Buna ilave olarak, Kırgızistan'ın ne kadar özgür olmaya meyilli bir halk olduğunu göstermiştir. Aksı olayı Kırgızistan için sadece bir başlangıç olup daha sonraları bundan daha ağır olaylara sahne olmuştur. Başka bir ifadeyle, 2002 Aksı olaylarından 3 yıl sonrası rejime karşı protesto olarak Lale Devrimi gündeme gelmiştir.

2.3.3. Lale Devrimi

Orta Asya'daki beş ülke post komünist dünyasında özel bir yere sahiptir. Çünkü SSCB'nin dağılmasından sonra bu ülkelerde Gorbaçev döneminden kalan elitler ülkeyi yönetmektedir. Bu ülkelerde SSCB'ye özgü bir nitelik olarak otoriter rejime yakınlık hissedilmektedir. Fakat bu ülkelerin en demokratik ülkesi de Kırgızistan'dır. Kırgızistan'da muhalefetin zayıf olması Akayev'e 1994 yılında referandum ile Anayasaya değişikliği getirmesinde kolaylıklar sağlanmıştır. Giderek artan klan sistemi ve Kuzey-Güney ayrımı ülkede siyasi krizin gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır.

AGİT'in gözlemcileri 2000 yılında gerçekleşen Parlamento seçimlerinin adaletsiz geçtiğini belirterek 'demokrasi adası' olan Kırgızistan'ın imajını ters yönden etkilediğini vurgulamışlardır. Batılı eleştirmenler bu gelişmeler karşısında sakin kalmışlar. Çünkü Afganistan'daki operasyonlarını gerçekleştirmek için Kırgızistan'daki üssünü kullanmak zorundadırlar (Tudoroiu, 2007: 332).

Kırgızistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra iki kere yönetim devrimi yaşanmıştır. 2005 yılında Akayev'in yerine gelen Kurmanbek Bakiyev 2010 yılında aynı kaderi paylaşmak zorunda kalmıştır.

Azamat Temirkulov kendi makalesinde 2005 ve 2010 yıllarında gerçekleşen devrimlerin başlıca sebeplerini belirtmiştir. Başka bir ifadeyle, yönetimde olan belli bir grubun çıkar meselesi olduğunu vurgulamıştır. Örneğin, yasal anlamda makamlarının değişmemesi için seçimlerin adaletli olmasına engel olma ve medya üzerinden kontrol etme, yasadışı anlamda muhalefete suikastlar düzenleme gibi eylemlerdir. Muhalefetin asıl hedefi de yönetimdekilerin yetkilerini sınırlamak amacıyla yasal ve yasal olmayan

yollarla hedefine ulaşmaktı. Örneğin, seçimlere katılmak, kitlesel seferberliği sağlama ve yasal olmayan eylem olarak devlet kuruluşlarını şiddetle ele geçirmek gibidir (Темиркулов, 2010: 589).

1991 yılında Cumhurbaşkanı olarak atanan Akayev 24 Aralık 1995 yılındaki seçimlerde tekrar seçilmiştir. 17 Ekim 1998 yılında ise ülkede referandum gerçekleşmiştir (<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>, 12.03.14) 2000 yılında ise Kırgızistan'da hem parlamento hem de başkanlık seçimlerinin yılı olmuştur. Kırgız Anayasasına göre bir birey Cumhurbaşkanlığına sadece iki kere seçilebilme hakkına sahiptir. Bunu dikkate alırsak 2000 yılındaki Akayev'in tekrardan Cumhurbaşkanlığına adaylığını koyması kural dışı niteliği taşımaktaydı. Ancak buna rağmen Akayev 1993 yılında kabul edilen Anayasanın 1991 yılında geçerli olmadığını öne sürerek aslında 1995 yılındaki başkanlık süreci ilk dönem olarak sayıldığını iddia etmiştir. Bu iddia ile 2000 yılında onun ikinci kez başkanlığa aday gösterildiği kabul edilip tekrardan seçilmiştir (Joldoşbek ulu, 2008: 20). 2000-2005 yılları arasında ülkede otoriter rejime meyilli bir sistem oluşmaya başlamıştır. Akayev etrafına sadece güvenilir kişileri toplayarak muhalefetlerinden kurtulma çabasında olmuştur. Örneğin, 'Erkin Kırgızistan' (Bağımsız Kırgızistan) ulusal parti lideri Topçubek Tugunaliyev, Akayev'e karşı suikasta katıldı diye yalan suçla hapse atılmıştır. 2001 yılında muhalefet parti lideri (Ar Namys Parti) Feliks Kulov'u da 1997-1998 yılında Milli Güvenlik Başkanı iken makamını kötüye kullandığını öne sürerek hapsedmiştir. Parlamentoda milletvekili olan ve Akayev'in yaptıklarını, özellikle Çin'e satılan Kırgız topraklarını ciddi manada eleştiren Beknazarov'un hapse atılması ülkenin güneyinde kanlı olayların çıkmasına neden olmuştur.

2005 yılında tekrardan Akayev'in Cumhurbaşkanı seçilmesi Lale devriminin patlak vermesini hızlandırmıştır. Ülkede hem siyasi hem de ekonomik krizi fitillendirmiştir. Bazı eksperler olayın çıkmasının sebeplerinden birinin de 'güneyin-fakir, kuzeyin-zengin' olmasından kaynaklandığını belirtmişlerdir (Kılıç, 2011: 355).

24 Mart 2005'de Kırgızistan'da devrim gerçekleşmiştir. Tarihte bu olay 4. Renkli devrime örnek olmuştur. Sırbistan, Ukrayna ve Gürcistan'dan sonra

Kırgızistan’da gerçekleşen ‘Lale Devrimi’ 15 yıl ülkeyi yöneten Akayev’in ülkeden Rusya’ya kaçmasıyla sonuçlanmıştır.

2.4. Kurmanbek Bakiyev Dönemi (2005-2010)

2005 yılındaki Akayev’in üçüncü kez Cumhurbaşkanlığına adaylığını koyması otoriter rejimin niteliğini taşımaya başladığını göstermiştir. Fakat etnopolitik bölünme ve klan ilişkilerinde anlaşmazlıklar, sistemde gerginliği arttırmıştır. 2005 Mart olayından sonra ülkede yeni rejimin kurulması beklenmekteydi. Cumhurbaşkanlığına adaylığını koyan diğer önemli aktörler de Kurmanbek Bakiyev ve Feliks Kulov olmuştur. Ancak Mayıs ayında Kulov Bakiyev’i destekleyeceği niyetini belirterek adaylığını kaldırmıştır. Böylece Mayıs 2005-Aralık 2006 yılına kadar Bakiyev ve Kulov arasında pakt oluşmuştur. Başka bir ifadeyle, Bakiyev Cumhurbaşkanlığına seçilip, Kulov başkanlık görevini üstlenecekti. 2007 Ocak ayından itibaren Bakiyev yönetimde önemli aktör olmak için çabalamaya başlamıştır. Kimi zaman Bakiyev’e destek veren Kulov artık muhalefet lideri olarak Cumhurbaşkanı’nın önemli eleştiricileri pozisyonunu almıştır.

2.4.1. Ekonomik Durum

Hem yerel hem de uluslararası eksperler Mart olayını Kırgızistan’ın demokratik yola doğru eğilmesi olarak görmekteyken bu olaydan sonraki gelişmeler başka bir ifadeyle, Bakiyev’in yolsuzluk rejimi demokratikleşme sürecini güçsüzleştirmiştir. Bakiyev’in hayal kırıklığına uğraması onun başkanlık döneminin ilk aylarında belli olmaya başlamıştır. Çünkü Mart olayında halka verdiği sözleri yerine getirmede çok zorlanmıştır. Verdiği sözlerden en önemlilerinden birisi de Akayev’den kalan yolsuzluk sistemini yıkmak olmuştur. Bakiyev’in Cumhurbaşkanı atanmasından sonra Mart olayında yanında eşlik eden arkadaşlarının desteğinden yoksun kalması onu zor duruma sokmuştur. Zaten Bakiyev Mart olayından önce halk tarafından tanınacak önemli bir aktör değildi (Cummings, 2010: 9).

Lale devriminden sonra iktidara gelen Bakiyev çalışanların maaşları ve emekli maaşlarını yükseltmeye çalışmıştır. Finans Bakanlığının verilerine göre 2005 Kasım

ayında maaşların genel ortalaması 2446,8 som olmaktadır. Aynı yılda devlet sektöründe çalışanların (doktor ve öğretmenlerin) maaşlarına yüzde 15, kültür alanında çalışanlara yüzde 30 ve polislerin maaşlarına yüzde 50 zam gelmiştir. Bununla birlikte emeklilerin maaşlarına yüzde 5-10 oranında zam gelmiştir. Ancak maaşlara zam gelmesi fazla da bir önem taşımamaktaydı. Çünkü ülkede yiyecek ve içeceklerde yüzde 50-100 kadar pahalılaşma gözlemlenmekteydi. Ülkede hayatın zorlaşmasıyla beraber iş bulmak amacıyla yurt dışına çıkan gençlerin sayısı artmıştır. Örneğin, Milli İstatistik Kurumunun verilerine göre 2005 yılında Rusya'ya gidenlerin sayısı 25500'ü bulmuştur (Курманов, 2006: 63).

2009 Haziran ayında Bakiyev ikinci kez Cumhurbaşkanı olarak seçilip, bu sefer tamamen kendi ailesi çıkarları lehine politika yürütmeye başlamıştır. 2010 Şubat'ta 'Kırgıztelecom' ve 'Severelektro' (Kuzeyelektro) en düşük fiyatlarda özelleştirilmiştir. 'Severelektro' Kırgızistan'ın Kuzey bölgesinin ve Bişkek'in enerjisini sağlamaktadır. Bu iki işletme Bakiyev'in yakınlarının eline geçtiği belli olmuştur (Троицкий, 2015).

2008 yılında ülkede hem ekonomi hem de sosyal anlamda kriz başlamıştır. Böylece ülkenin en önemli sorunu olarak sosyo-ekonomik açıdan Kırgızistan daha fazla sorun yaşamaya başlamıştır. Fakat vergilerin 3-4 kat yükselmesi sayesinde ülkede ekonomik göstergelerde yükselme görülmüş ama halkın yaşam seviyesi aynı kaldığı için zorluklar yaşanmaya başlamıştır. Başka bir ifadeyle, 2005-2007 yılları arasında Milli Hasılanın yükseldiği görülmüş ama hızı pek fazla kazanma sağlamamıştır. 2006 yılında enflasyon oranı yüzde 5 iken, 2007 Aralık'ta yüzde 20 ve 2008 Mart'ta yüzde 25'i bulmaktaydı (Лаумулин, 2010: 25-27). Bu yıllarda ekonominin biraz yükselmesine Rusya ve Kazakistan arasındaki ticaret ilişkileri, Kumtör'dan çıkarılan altına olan fiyatın yükselmesi ve yurt dışında çalışan (özellikle Rusya'da) Kırgızistan vatandaşlarının gönderdiği paralar katkı sağlamıştır.

Bakiyev Obama'nın ilk başkanlık döneminde hem Rusya hem de ABD arasında Kırgızistan'daki hava üsleri için 'hangisi daha çok verecek' gibisinden pazarlama yapmıştır. 2005 yılında ABD Özbekistan'daki hava üssünü kaybettikten sonra Kırgızistan daha çok önem kazanmaya başlamıştır. Fakat aynı sırada Moskova

Bakiyev'e ABD üssünün çıkarılması için baskıda bulunmaya başlamıştır. Moskova Kant'taki üssü için 2 milyar dolar istikrazı teklifinde bulunmuştur. Fakat ABD'nin askeri üssünü kapatacağı yerde üssü geçiş merkezine dönüştürerek üç katı kira ücretini almaya devam etmiştir. Bu gelişmeler karşısında Rusya çok kızmıştır ve bazı kaynaklara göre 2010'da Bakiyev'in gitmesini sağlayan olaylarda parmağının olduğu belirtilmiştir (Stand, 2014: 285)

2.4.2. Siyasî Durum

Kırgızistan'da Akayev'in yönetimi devrildikten sonra hemen anayasa değişikliği yapılması gerektiği ileri sürülmüştür. Bu konu aktüellik kazanıp Anayasaya değişiklik yapılmasına dair 15 ten fazla projeler hazırlanmıştır. Fakat onların 3'ü Cumhurbaşkanına gönderilmiştir. Gönderilen üç proje hem parlamenter hem yarı başkanlık ve başkanlık yönetim sistemini öngörmüştür. Ancak bu projeler hem Bakiyev hem de uzmanlar komisyonu tarafından rededilmiş ve Bakiyev Amerikan başkanlığı modelini önermiştir. Kulov bu modelin Bakiyev'in etrafındakiler için iyi olduğunu başka bir ifadeyle, Cumhurbaşkanı ve başkan yardımcılığına (vice president) iyi geleceğini düşünmüştür. Bu ise başkanın olmayacağı anlamına gelmiştir. Bu gelişme eski Cumhurbaşkanlık sisteminin ortadan kaldırılmasını sağlamamış, tersine bütün gücün Bakiyev'in elinde toplanmasına iyi imkânlar sağlamıştır (Борисов, 2010: 162).

Devlet işlerinde Bakiyev'in neredeyse tüm kardeşleri yüksek makamlara sahip olmaktaydılar. Örneğin, Jusupbek Bakiyev (1951) Geliştirme ve Yatırım Ajansı Topluluğunun (АПИС) müdür yardımcısı, İris Bakiyev (1956) 'Teyit' tarım işletmesinin başkanı iken, Janybek Bakiyev Kurmanbek (1958) Bakiyev tarafından korgeneralliğe kadar yükseltilmiştir. Aynı sırada Janybek Milli Güvenlik Hizmetinin başkanı olmaktaydı. Akmatbek Bakiyev (1960) 'Saly Ata' şirketinin başkanı olmaktaydı ve aynı şekilde Calal Abad oblastının gölgedeki valisiydi. Adylbek Bakiyev (1961) Dış İşleri Bakanının müsteşarı hem de Karate Do Milli Federasyon Başkanlığı görevini üstlenmekteydi. Maratbek Bakiyev Cumhurbaşkanının en küçük kardeşidir. 1963 doğumlu Maratbek 2005 Mart olayından hemen sonra Kırgızistan'ın Almanya'daki

elçisi olarak atanmıştır (Шукуралиева, 2012: 125). Bakiyev'in kendi oğlu Maksim Bakiyev ise ülkede önemli bir aktör olmaya çabalamaktaydı. Geliştirme, Yatırım ve Innovasyon Merkez Ajansını yönetip (ЦАРИИ), ülkede kısa bir zaman içinde önemli bir pozisyona sahip olmayı başarmıştır. Buna ilave olarak, kendisini her zaman babasının mirasçısı olarak görüp Anayasadaki 52. maddenin değiştirilmesi gerektiği öngörmeye başlamıştır. Bu değişikliklere göre başkanlık yetkisinin oğluna geçebilirliğini sağlayacaktı. Ama bütün bu çabalar iyi sonuçlar getirmemiştir.

Bakiyev yönetimi ele geçirmesi ile ülkede kaoslar sık sık yaşanmaya başlamıştır. Ülkede suç oranı artarak kriminalistlerin serbestçe hareket etmelerine izin sağlanmaya başlamıştır. Hatta 24 Mart (2005) olaylarının organize edilmesine büyük bir miktarda para yatıranların isimleri açığa çıkmıştır. Parlamento milletvekili, Kara Su* pazarının sahibi ve Kırgızistan'ın güney bölgelerinde kriminal dünyada liderdi. Diğer başka kişilere gelirsek, Parlamento milletvekili, Kırgızistan'ın Kuzeyinde kriminal işlerinde aktif lider J. Surabaldiyev'dir. 24 Mart günü bu kişi Parlamento'nun önünde grev yapanlara parasal açıdan destek vermiştir. Daha sonra Bişkek'te yıkım ve büyük AVM, mağazalarda yağmalama organize etmiştir. Bu olaylarda mali açıdan destek veren isimlerin içinde suç lideri R. Akmatbayev'in de adı geçmektedir. Mart olaylarından sonra Bakiyev onlara destek vermeye devam etmekteydi. Muhalefeti onların yardımıyla yönetmeye çalışmaktaydı. Başka bir ifadeyle hem milletvekillerinin hem de gazetecilerin suikast olayları gittikçe artmıştır. Kimi zaman izsiz kaybolanların işleri gizli kalmıştır (Чернявский, 2010: 45-46). 2006 yılında Akmatbaev'in ölümünden sonra ülkede Kamçı Kölbayev adlı suç dünyasındaki diğer bir lider gelmiştir. Bu kişi ülkede bütün büyük işletmelerden hem kibar diplomasi yoluyla hem de fiziksel güç kullanarak vergi almaktaydı (Cummings, 2010: 13). Akayev döneminde olmayan gelişmeler Bakiyev döneminde daha da hızlanıp, ülke daha da kötü duruma sürüklenmeye başlamıştır. Suç olaylarda katlanma görülmüştür. Halkın yaşam koşulları kötüleşip ülkede yolsuzluk artmıştır.

2.4.3. 2010 İkinci Devrimi ve Kırgız-Özbek Çatışması

Devleti yönetmede yeni reformların getirilmesi sonucu Bakiyev'in oğlu tarafından sahne arkasından ülkenin yönetilmesi konusunda ülkede sosyo-ekonomik problemlerin canlanmasına ortam yaratılmıştır. Buna ilave olarak, Cumhurbaşkanı başta olarak diğer devlet organlarının ülke Anayasasına uymadan yasa dışı işleri gerçekleştirmesi ve ülkenin dış politikasına basiretsiz davranması Bakiyev başkanlık dönemini sona erdirmiştir. Ülkedeki biriken sosyal problemler ve enerji sıkıntısı, suya olan tarifelerin inanılmaz bir şekilde yükselmesi bölgelerde grevlerin çıkmasına neden olmuştur. İlk olarak ülkenin kuzey bölgesi Narın'da başlamıştır. Daha net olarak 26 Şubat 2010 yılında tarifelerin eski fiyatına indirilmesini ve yüksek dağda yaşayanlara önceden sağlanan kolaylıkların yerine getirilmesini talep edenler protesto etmişlerdir (Торогелдиева, 2010: 21).

Mart aylarında Birleşik Halk Hareketi adı altında çoğunluğu kuzey politikacılarından oluşan koalisyon kurulmuştur. Onların planına göre önce bölgelerde daha sonrası ulusal düzeyde başkent Bişkek'te bir dizi kurultay toplantı yapacaklardı. 'Hareket 17 Martta bir gösteri düzenleyerek Şubat ayında yapılan zamların geri alınması, elektrik ve Kırgıztelekom şirketlerinde yapılan özelleştirmelerin iptali, bir süre önce tutuklanan, ülkenin önde gelen politikacılarından ve Hareketin üyesi olan İsmail İsakov ve yandaşlarının serbest bırakılması, Anayasa'da 2007 yılında yapılan düzenlemelerin iptal edilmesi, Bakiyev'in oğlu Maksim Bakiyev'in başında bulunduğu Devlet Kalkınma Yenilik ve Yatırım Dairesi'nin kapatılması ve bazı yolsuzluklara karıştığı için hakkında İtalya'da dava açılan ve Devlet Kalkınma Yenilik ve Yatırım Dairesi'ne danışmanlık hizmeti veren MGN şirketinin müdürü Eugene Gourevitch hakkında soruşturma açılması yönünde taleplerini içeren bir dizi karar almıştır (Alkan, 2010: 25).'

Bakiyev ilk Cumhurbaşkanı atandığı yıllarda ülke ekonomisinde bazı olumlu değişiklikler yapmıştır. Fakat kısa zamanın içinde ülkenin zenginleri arasına girmesi sert tepkilere yol açmıştır. Böylece Kırgız halkının 2005'te umudu olan Bakiyev de çok geçmeden otoriter rejimiyle ülkeyi sosyal ve siyasal patlama noktasına getirmiştir.

Lale Devriminden sonra halkın beklentileri yerine getirilmemiş ve ülkede fazla gelişme görülmemiştir. Bakiyev ülkedeki yönetimi tek partili sisteme bağlayarak kendi gücünü pekiştirme çabasıındaydı. Bu partili sisteme geçiş ülkeyi daha çok yolsuzluğa ve ekonomik krize sürüklemiştir. Özellikle yargı sisteminde hiç bir reform yapılmamıştır. 2007 Aralık ayında ise referandum sonucu Anayasaya değişiklikler getirilerek parlamentoya daha çok yetki sağlanmıştır. Seçimlerde ise kendi kurduğu Ata-Jurt partisi parlamentoda sandalyenin çoğunluğunu kazanmıştır (Stobdan, 2014: 9). Bu ise Bakiyev'in elinde gücün toplandığı anlamına gelmekteydi. Özellikle 2009 yılında Bakiyev'in tekrardan seçimlerde yüzde 76,12 oy kazanması AGİT'in yaptığı raporlarda seçimin şeffaf olmadığı anlamına gelmiştir.

6-7 Nisan'da gerçekleşen muhalefet gösterileri, kısa sürede muhaliflerin Talas, Issık Göl ve Narın bölgelerinde yerel yönetimlerinin ele geçirilmesi ile neticelenmiştir. Özellikle Talas bölgesinde bu olaylar ciddi bir şekilde gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle, protesto eden halk sadece yerel yönetimi ele geçirmekle kalmayıp, İçişleri Bakanı olmak üzere diğer iki bakanı de rehin almışlardır. Hızlı bir şekilde bu olayların Bişkek'te duyulması ile artık polisler muhalif Sosyal Demokrat Partisinin merkezindeki Kurultay için toplanan birçok sayıdaki göstericiyi kontrol edemez hale gelmiştir. Bu sırada Temir Sariyev gibi bazı önemli muhalif liderlerinin gözaltına alınmaları göstericilerin daha kararlı bir biçimde hareket etmelerine sebep olmuştur (Sarı, 2010: 39).

6-7 Nisan olayları daha doğrusu Talas ve Bişkek'teki olaylar ülkedeki siyasal istikrarı bozmuştur. Bakiyev bu olaylarda kendi doğduğu Teyit köyüne (Kırgızistan'ın Güneyinde) kaçmıştır. Fakat bu gelişmeler olayın ülkenin güneyine sığramasına yol açmıştır. Başka bir ifadeyle, Kırgızistan'ın güneyinde Kırgızlarla Özbeklerin çatışmasına zemin hazırlamıştır. Fakat aynı zamanda Kırgızistan'ın kuzey kesimlerinde etnik huzursuzluklar yaşanmıştır. Örneğin, 9 Nisan'da Tokmok'ta Uygur ve Dungan etnik azınlıklara ait dükkân ve mağazalar yağmalanmıştır. Mayıs ayında ise Bakiyev'in taraftarları iktidarı tekrar ele geçirme çabasında bulunmuşlardır. Bu amaçla Oş ve Celalabad şehrindeki hükümet binalarını işgal etmişler ve yeni atanmış valileri rehin almışlardır. Bakiyev'in taraftarları 'Devrilen Cumhurbaşkanı Koruma Komitesi'

oluşturup hatta Kırgızistan'ın güneyinde ayrı 'Güney Kırgızistan' kuracağına dair söylentileri yaymışlardır (Demirtepe, 2010: 122).

13-14 Mayıs'ta Kırgızistan'ın Güneyinde gerçekleşen Bakiyev taraftarlarının eylemleri birçok insanın yararlanması ve bazılarının hayatının yitirmesi ile sonuçlanmıştır. 10 Haziran 2010 yılında akşam saatlerinde Oş şehrinin merkezindeki bir gazonunda bir kaç Kırgız ve Özbek grubu arasında patlayan çatışma olayın daha da genişlenmesine sebep olmuştur. Peyrouse ve Laruelle'in yayınladıkları makaleye göre 11-14 Haziran'da Özbeklerden intikam almak için Oş şehrinin etrafındaki diğer rayonlardan özellikle Alay'dan bir kaç Kırgız Grubu gelmiştir. Çatışma Celalabad ve Bazar Korgon'a kadar yayılmıştır. Geçerli Hükümetin lideri Roza Otunbaeva ülkenin güneyindeki durum kontrol edilemez hale geldiği için Rusya'dan askeri yardım isteğinde bulunmuştur. Resmi verilere göre bu çatışmada ölümlerin sayısı 300 (belki bu sayıyı aşabilir) ve yıkılan binaların sayısı 2600'u bulmuştur. Yaklaşık 120000 Özbek Özbekistan sınırlarına mülteci olarak kaçmıştır (Mahaparta, 2013: 121-122). Bu olay Kırgız tarihinde en kanlı olay olarak hatıralarımızda kalmaktadır.

Kırgız-Özbek çatışması hızlı bir şekilde etnik savaşa yol açmıştır. Bunun başlıca sebeplerinden biri de iki etnik gurup arasında yayınlanan dedikodular olmuştur. Oş'taki yurtlarda Kırgız kızlarının Özbekler tarafından tecavüz edildiği Kırgızları kızdırmış ve komşu köylerden gelmeye başlamışlardır. Aynı şekilde Kırgızların Özbek mahallelerinde yıkım yaptıklarına dair dedikodular Özbek tarafını da kızdırmıştır (Galdini, 2014: 10). Bu gelişmelerle birlikte birilerinin provakasyon yapması iki milletin birbirinden nefret etmesine sebep olmuştur.

2009 yılının sonuna doğru başkan seçimi ve devlet işleri reformu birlik muhalefet hareketlerinin güçlenmesini şartlandırmaktaydı. Bu gelişmelerin yanı sıra siyasi muhalefetin yanında sosyal muhalefet de iktidara memnuniyetsizliğini göstermeye başlamaktaydı. Özellikle su ve elektrik enerjisiyle olan tarifelerin yükselmesi olayı hızlandırmıştır. 6 Nisan'da Talas bölgesinde kanlı sonuçlarla biten olay 7 Nisan'da başkent Bişkek'te devam edip, Bakiyev'in Kırgızistan'ın Güneyine (Celalabad'a) kaçmasına yol açmıştır. Ülkede özellikle Bakiyev taraftarları ile karşıtları arasında

sürdürülen bu çatışmanın iç savaşa dönüşme olasılığı yüksekti. Bu çatışma Bakiyev'in Beyaz Rusya'ya kaçmasından sonra sakinleşmiştir. Bu olayın kontrol edilmesine Rusya, Kazakistan, Beyaz Rusya ve ABD başkanlarının iş ile ilgilenmesi olayın durmasını sağlamıştır (Мирсаитов, 2011: 141).

2010 Haziran olaylarından sonra Kırgızistan'ın milli güvenlik devlet hizmeti, olayı araştırıp rapor hazırlamıştır. Bu rapora göre 2010 Mayıs'ta Afganistan'ın Badahşan bölgesinde 'Taliban', 'Özbekistan İslami Hareketi' komutanları ve 'Tajikistan Birleşik Muhalifeti' lideri M.Abdullo ile Bakiyevler ailesinden iki temsilcisi arasında Kırgızistan'da durumun istikrarsızlaştırmasına dair anlaşma imzalandığı belli olmuştur. Hatta bu planın gerçekleşmesi için Bakiyev ailesi 30 milyon dolar vereceğini vaat etmiştir. Bunun için Kırgızistan'ın Güneyinde olan olayların çıkmasına Bakiyev'in parmağı olduğunda suçlanmıştır. Bundan başka Otunbayeva'nın kararnamesi ile 29 kişiden oluşan Milli Komisyon kurulmuştur. Bu komisyonun sunduğu raporda polislerin yeterince görevlerini yerine getirmediklerini ve kimi zaman topluma silah dağıttığı kanıtlar ile tespit edilmiştir (Мирсаитов, 2011: 143).

Özbek azınlık sorunları daha Akayev döneminde gündeme gelmeye başlamıştır. Akayev'in her ne kadar 'Kırgızistan bizim ortak evimiz' sloganını benimsemiş olsa bile, sorunun çözülmesine katkı sağlamamıştır. Akayev döneminde Özbeklere geniş hukuki haklar tanınmıştır. Bakiyev dönemine gelince siyasi açıdan aktif olmaya başlayan Özbek liderleri ile Cumhurbaşkanı arasında ilişkiler iyi yönde gelişmemiştir. Hatta 2010 yılında Nisan olayları ve Haziran olaylarında Bakiyev Özbek azınlığının desteğinden yoksun kalmıştır. Ülkedeki durumdan faydalanmak isteyen Özbek azınlığı ülkenin güneyinde otonom bir alan ilan etme çabasında olmuştur. Böylece Kırgız-Özbek çatışmasının fazla sürdürülmesi önlenip, Kırgızistan'da Geçici Hükümet Roza Otunbayeva'nın önderliğinde işe başlamıştır.

2.5. Almazbek Atambayev Dönemi (2010-)

2010 yılındaki devrim sonucuyla Bakiyev'in iktidardan gitmesi 2005 yılındaki devrim gibi halkı şaşırtacak olaylardan meydana gelmiştir. 2010 Nisan ayında patlayan

devrim 2005 yılındaki Lale Devriminin çıkma sebeplerine her ne kadar benzerlik gösterse de sonuçlarında farklılık göstermiştir. Başka bir ifadeyle, bu farklılıklar iktidarın paylaşılmasında değişikliklere söz konusu olmuştur (Dzhuraev, 2012: 5). Bakiyev'in devrilmesi sonrası Otunbayeva Geçici Hükümetle Kırgızistan'da iktidara gelmiştir. 1.5 sene Cumhurbaşkanlığı görevini üstlenen Otunbayeva 2011 yılında olacak seçimlerde adaylığını koymayacağını belirtmişti. Ülkenin Anayasası tekrardan düzenlenip başkanlık sisteminden parlamenter sisteme geçiş olacağı kararlaştırılmıştır.

2.5.1. Yarı Başkanlık Sistemden Parlamenter Sistemine Geçiş

Roza Otunbayeva'nın liderliğinde Geçici Hükümet 14 Muhalefet parti liderlerinden oluşmaktaydı. Belli muhalefet parti liderleri ise şunlardır: Ömürbek Tekebayev (Ata-Meken Partisi), Almazbek Atambayev (Kırgızistan Sosyal Demokrat Partisi), Temir Sariyev (Ak Şumkar Partisi), Azimbek Beknazarov (Birlik Milli Hareket Partisi), Emilbek Kaptagayev (Uluu Birimdik) v.b.. Ülkedeki yasama ve yürütmenin ilga edilmesi ve Bakanlıkların işleminin ortadan kaldırılması Geçici Hükümetin eline iktidar gücünün toplanmasını şartlandırmaktaydı. Ancak özellikle ülkenin güneyinde siyasî gücünü kaybetmeye başlamıştır. Bu durum Kırgızistan'ın Güneyinde kaos meydana getirmiştir. Güneyde patlayan etnik çatışma özellikle Özbeklerin mülteci olarak Özbekistan sınırına gitmelerine yol açmıştır. Bu durum seçim sistemindeki bazı kuralların değiştirilmesi gerektiği öngörülmüştür. Bu değişikliğe göre artık Kırgızistan vatandaşları ikamet edildiği yere göre, kaldığı yerde de oy verebilme hakkına sahip olmaktadır. Bu ise 27 Haziran'da anayasanın değiştirilmesi için yapılan referandumda halktan yeterince oy alabilmiştir (Mirsaitov, 2011: 140).

10 Ekim 2010 yılında parlamento seçimleri olup yeni Anayasada belirtilen 120 sandalye için 29 parti katılmıştır. Bu partilerin topladığı oya göre Parlamentoda (Cogorku Keneşte) sandalye kazanacaklardı. Başbakan ise önemli aktör olarak birçok yetkiye sahip olacaktı (http://www.azattyk.mobi/a/Kyrgyzstan_Election_Parliament/2185814.html). Başka bir ifadeyle eskiden gücün çoğunluğu Cumhurbaşkanı'nın elinde iken bu yeni parlamenter sistemine göre Başbakan önemli aktör haline gelmiştir. Bu seçimler uluslararası medyada ilgi alanı olmuştur. 50 ülkeden gözlemciler gelmiş, yaklaşık 900

uluslararası bağımsız gözlemci tarafından gözlemlenmiştir. Seçim sürecini 170 yabancı medya organı takip etmiştir. Kırgızistan'ın yeni parlamenter sisteme geçişi ülkelerin başında olmasında diğer eksperlere kadar tartışma konusu olmuştur. Hatta Dmitriy Medvedev'in Toronto'da gerçekleşmekte olan G20 Summit'indeki konuşmasında Kırgızistan için bu yeniliklerin sıkıntılar yaratacağını vurgulamakla birlikte ekstremizin güçleneceğini belirtmiştir.

2.5.2. Atambayev'in Yolsuzluğa Karşı Politikası

14 Aralık 2011 yılında Cumhurbaşkanının kararnamesi ile Kırgızistan'ın Milli Güvenlik Devlet Komitesinde yolsuzluğa karşı hizmet açılmıştır. Bu politika hizmetin çerçevesinde ülkede yolsuzluğa karşı olan politika eskisine göre daha da sağlamlaştığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle toplumda kişilerin sosyal statüsüne bakılmaksızın eğer suçu varsa yargılanmaktadır. Kırgızistan 2012 yılında Transparency International'ın ülkelerdeki yolsuzluğun sıralamasında 115'i olmuştur. Bu gösterge geçen seneki sonuçlardan daha iyidir. Çünkü 2011 yılında yolsuzluk sıralanmasında Kırgızistan 164. sıradaydı (<http://www.ca-portal.ru/article:9399>).

Atambayev 2 Aralık 2014 yılında Milli Tele Radyo Kuruluşu'na verdiği görüşmede gazetecilerin, Cumhurbaşkanının yolsuzluğa karşı mücadelesinin halk arasında kendi muhaliflerinden kurtulmak için yürütülmüş olduğunu sormuşlardır. Özellikle olacak seçimlerde muhaliflerin olması durumu zorlaştıracaklarını belirtmişler. Bu soruya Cumhurbaşkanı: 'Ben Cumhurbaşkanı iken bunun gibi dedikodular devam edecektir. Çünkü hâlâ da sıra ne zaman bana gelecek diye endişelenen bir kaç devlet iş adamları vardır. Keşke siyasete iş adamları temiz gelseler. Ben Cumhurbaşkanı olana kadar muhalefet tarafında 15 yıl bulundum. Hem Akayev'in hem de Bakiyev'in yoldaşları bana karşı yolsuzlukla ilgili bir suç bulamadılar. Bugünlerde görüldüğü gibi yolsuzlukla suçlanan devlet adamlarımız hapisanede bulunmamak için hemen hastalanmakta ve onlardan iktidarın yaptığı şeyler diye beni suçlamaktadırlar. Kim ne iş yaptıysa er ya da geç cevap verecektir. Bu yüzden bütün dedikodulara rağmen ben yolsuzluğa karşı mücadelemi devam ettireceğim....' (A.Atambaev'in röportajı, 02.12.14) şeklinde yanıtlamıştır.

14 Nisan 2011 yılında başsavcılığa Aida Salyanova atanmıştır. Salyanova'nın işe başlaması ile bazı milletvekillerine, eski milletvekillerine ve diğer devlet yapısında her türlü kademelerde çalışanlara yolsuzluk ile suçlanıp davalar açılmıştır. Suçları tespit edilenler hapishaneye atılmıştır.

Haziran 2012 yılında 'Organize suç grubunun lehine yapılan yolsuzluk' suçu ile Bişkek eski valisine ve o zamandaki Ata-Jurt partisinden milletvekili olan Nariman Tüleyev'e dava açılıp hapse alınmıştır. Buna ilave olarak, Bişkek'teki 16 çöp kamyonunun ve Çin'den gelen halk otobüslerinin yasal olmayan yollarla edinmesine karşı dava açılmıştır. Sonuç ise 29 Haziran 2013'te Lenin Rayonu Adliyesinde 11 yıl hapis cezası gerektiğine dair karar alınmıştır. Aynı yılda Yolsuzluğa Karşı Mücadele Hizmeti 'rüşvetle' Sosyal Kalkınma Bakanı Ravşan Sabirov'u yakalamışlardır. Adliye ise 5 yıl süren bir hapis cezası vermiştir. Fakat affa uğrayarak zamanından erken çıkmıştır. Yolsuzlukla suçlanan Ata-Jurt partisinden Parlamento milletvekili, eski Meclis Başkanı ve Kırgızistan'ın Vergi hizmetinin eski başçısı Akmatbek Keldibekov'a karşı dava açılmıştı. Dava açıldıktan sonra hemen gözaltına alınıp 27 Mayıs 2014 yılında Ekim Rayon Adliyesi 27 Hazirana kadar soruşturmayı ertelemişlerdir. Keldibekov'a 'Yolsuzluk', 'Görevini kötüye kullanma' ve '2005 yılında Sosyal Güvenlik Kurumunun 21 milyon som civarındaki paranın doğru bir şekilde harcanmadığına' dair üç madde ile suçlanmıştır. Fakat soruşturma dönemlerinde sağlığı hakkında şikayet eden Keldibekov yurt dışına tedavi görmeye gitmiştir (<http://www.stanradar.com/news/full/14824-kyrgyzstan-ugolovnye-dela-genprokuratury-byt-by-chinovnik-a-statja-najdetsja.html>, 2015). Bazılarına göre Keldibekov'un Almanya'ya bazılarına göre Dubai'ye gittiği söylenmiştir. Fakat 10 Şubat 2015 tarihinde tekrar Kırgızistan'a dönüş yapan Keldibekov'un duruşması 20 Şubat'ta gerçekleşeceği haberlerde bildirilmektedir.

14 Nisan 2011 yılında Jogorku Keneş Aida Salyanova'nın Genel Başsavcılığa adaylığı kabul edilmiştir. Oylamaya katılan 119 milletvekilin 77'si 'Evet' ve 40 tanesi 'Hayır' diye oy vermiştir. 22 Ocak 2015 yılında ise Cumhurbaşkanı Salyanova'nın görevden alınmasına imza atmıştır. Bazı eksperlere göre Salyanova başsavcılık görevini diğerlerine göre neticeli yerine getirdiğini vurgulamaktadır. Çünkü bir kaç devlet iş

adamının görevinden faydalanarak kötü işleri çevirdiği açığa çıkarılıp, hatta bazılarının hapsedilmesi Salyanova'nın iyi başsavcılık yaptığından haber vermektedir.

11 Şubat 2015 yılında Salyanova medyaya neden başsavcılık görevinden istifa ettiğini açıklamıştır. Ona göre istifa etmesinin de sebebi Cumhurbaşkanının ona olan desteğinden mahrum kalmasıdır. Buna ilave olarak, çoğunluğa malum olduğu gibi geleceğe olan planların olmasına rağmen, görevinden istifa etmesi için zorlandığını vurgulamıştır (<http://rus.azattyk.org/content/article/26841315.html>, 05.02.15). Hatta görevinden alındıktan sonra kendisi, ailesi ve akrabaları tehdit edildiğini belirterek, bunun için notu bıraktığını söylemiştir.

III. BÖLÜM: KIRGIZİSTAN'IN KOMŞU ÜLKELERLE OLAN TEMEL SORUNLARI ÇERVESİNDE İLİŞKİLERİ

3.1. Kırgızistan'ın Sınır Sorunlarının Oluşmasına Sebep Olan Etkenler

1876 yılında çok uluslu olan Kokan Hanedanlığının yıkılması ile Fergana vadisi koloni rejiminin kontrolü altına girmiştir. Zaten hanedanlığın yıkılması öncesinde de, bugünlerde Tacikistan'ın Hojent oblastı olan bölge Rus Çarlığı tarafından feshedilmişti. Fergana vadisi bütün bir oblast olarak ilan edilip yeni bölgesel idari sisteme göre yeniden bölgelere (uyeazdlere) ayrılmıştır. Yeniden oblast olarak kabul edilen Fergana vadisi hem göçmen hem yarı göçmen hem de yerleşik ulusları bir araya toplamaktaydı. Böylece Fergana vadisi Andijan, Namangan, Kokand, Fergana ve Oş uyeazdlerinden oluşturulmuştur. Andijan'da 22 volost, Namangan'da 28 volost, Kokand'da 23 volost, Fergana'da 19 volost ve Oş'ta 15 volost vardı. (Everett-Heath, 2003: 45).

Kırgızistan'ın günümüzdeki güncel sorunlarından biri olan sınır anlaşmazlıklarına bakıldığında 1920'li yıllardaki Sovyetler Birliği'nin Orta Asya ülkelerine uyguladığı politika dikkati çekecektir. Çünkü 1920 yılında Sovyet yönetimi Orta Asya'daki ülkeleri etnik ve jeografik sınırlarına göre değil, bu bölgelerdeki halkların ayrılıkçı eylemlerini önlemek için karışık olarak sınırları belirlemiştir. 1991 yılında SSCB'nin parçalanması ile yeni özerk Orta Asya cumhuriyetlerinde bu koşullar ülkelerarası sınır anlaşmazlıklara yol açmıştır.

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya, Çin, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkmenistan sınırlarını eski Sovyet döneminde nasıl belirlendiyse öyle kabul etmişler. Fakat bu sınırlar hiçbir zaman demarkasiya (sınırların çizilmesi) olamamış sadece sınırdaş ülkeler arasında ikili anlaşmalar yürütülerek çözülmekteydi. Fakat bu anlaşmaların yürütülmesi bile kimi zamanlarda ülkelerin ulusal çıkarlarına doğrudan etkilemekte olup, bölgesel işbirliğinin durdurulması, güvenlik ve etnik sorunların çıkmasına sebep olmaktadır. Kimi zaman ülkeler arası anlaşmaların iyi yürütülmesi halinde bile sınırlarda malların ve insanların geçmesi yolsuzluk ile çözülmektedir. Sınır sorunlarının çözüme kavuşturulmaması Orta Asya ülkelerinde ülkelerarası ve bölgesel (local) çatışmalara yol açabilir (ICG Asia Report, 2002: 1).

Bugünkü Orta Asya ülkelerinin sınırlarının tarihsel kökenleri daha gerilere gitmektedir. 1913 yılında Vladimir Lenin Rusya'nın etnik niteliklerine göre bölüneceğini belirtmiştir. 1926, Ocak'ta 'çalışanların kendi kaderini tayin etme' teorisi ortaya atıldı. 1919, Mart ayında ise Lenin bu önerisini 'ulusların kendi kaderini tayin etme hakkı' olarak değiştirdi ve bu hakkı sadece 'sömürülen kitlelere' tanımaktaydı. 1920-1924 yıllarında Türkistan, Buhara ve Horezm Sovyet Cumhuriyetleri yerine Özbek SSR, Türkmen SSR, Özbek SSR'i sınırları içerisinde Tacik Otonom SSR'i, RSFSR'in içinde Kara-Kırgız otonom oblastı ve Kazak SSR'i içerisinde Kara-Kalpak Otonom oblastı oluşturulmuştur. Bu dönemdeki ülke sınırların belirleme politikasının sonucu olarak birçok insanın kendi itibari devletlerin dışında kalmıştır. Örneğin, Özbekistan dışında kalan 433.000 Özbek'in Kırgızistan topraklarında 120 bin; Tacikistan'da 98 bin; Kazakistan'da 78.000; Karakalpakistan'da 73.000; Türkmenistan'da 64 bin'di. Bunun gibi örnekler başka Orta Asya ülkelerine de aittir. 1924 yılına gelindiğinde de sınırları belirleme işlemleri sona ermemiştir. Çünkü Mayıs 1929 Tacik Otonom SSR'i Tacikistan SSR olarak değiştirildi. 1926 yılında Kırgız otonom oblastı olarak değiştirilip 1936 yılında ise Kırgız SSR'ine dönüştürüldü ve SSCB'nin yeni Anayasasına göre Kazak ve Kırgız SSR'i olarak birliğin üyesi olmuştur. 1924 yılında Kazak Otonom SSR'inin içerisinde olan Kara-Kalpak otonom oblastının kaderi ise 1930'larda Rusya Federasyonu'na dâhil edilmiştir. Fakat bu otonom oblastına 'otonom cumhuriyet' statüsü verilerek Özbekistan'a dahil edilmiştir. Bugünlerde hala Özbekistan'ın kontrolü altında bulunmaktadır (<http://ia-centr.ru/expert/3934>, 27.06.15). Böylece Fergana Vadisi 1924–1936 döneminde, SB tarafından bir bakıma suni olarak, Kırgız, Özbek ve Tacik Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri arasında paylaşılmıştır.

SSCB tarafından yapılan bu sınır düzenlemeler Sovyetlerin bölgede "böl ve yönet" politikasını hayata geçirildiği ve Orta Asya'daki ülkelerin yabancılaşmayı kalıcı hale getirmeye çalıştıkları görülecektir. Örneğin, Cumhuriyetlere verilen topraklarda da değişiklikler yapılarak, Eylül 1929'da Özbekistan'ın Hocent Bölgesi Tacikistan'a verildi ve adı Leninabad olarak değiştirilmiştir. Birkaç yıl sonra Fergana Vadisinde Büyük Kanal inşaatı başladıktan sonra Tacikistan'a verilen toprağın bir bölümü, geri Özbekistan'a verilmiştir. Aynı örnek Özbekistan ile Kazakistan arasında yaşanan, 1924

yılında önce Kazakistan'a 1938 yılında Özbekistan'a verilen Karakalpakistan için geçerlidir (Demirci, 2012: 41-42).

SSCB'nin dağılması sonucu 20 yeni bölge (enclave) ortaya çıkmıştır. Bunların 9'u Fergana vadisinde bulunmaktadır. Bugünlerde dünya haritasında toplam 282 bölge vardır. Bölgelerin tanınlanması ve sorunların çıkma sebepleri açısından beş ana faktör ele alınabilir.

1. Yerleşim: eğer bölge bulunduğu yabancı ülkenin merkezinde bulunmaktaysa anlaşmazlıklara ve çatışmanın çıkmasına yol açabilme ihtimali büyüktür.
2. Halk: bu bölgelerde yaşayan halkın kimliği aktörler arası ilişkilerde önemli rolü oynamaktadır. Eğer bölgelerdeki halkın kimliği bulunduğu yabancı ülke ile bağlantısı varsa, o zaman iki temsilci ülke arasında düşmanca ilişkilere yol açabilmektedir.
3. Doğal kaynaklar: bölgelerde bulunan doğal kaynaklar da çatışmanın çıkmasına yol açan sebeplerdendir. Örneğin, bölgenin bulunduğu ülkenin nehri veya ırmağı bölgenin topraklarından da geçebilir. Buna ilave olarak, eğer bölgelerde bulunan doğal kaynaklar açısından zenginse onların özgürlük alma isteklerini canlandırabilmektedir.
4. Ekonomik: 3. Nuktada belirtilen hususların tersi de olabilmektedir. Çünkü bölgelerin iş bulma, doğal kaynak yetersizliği bulunduğu yabancı ülkede iyi yaşam koşullarını aramalarına sebep olabilir. Bu ise bölgenin yerleşim açısından etkisini arttırabilmektedir.
5. Yasal/Tarihi: bölgelerin yasal anlaşmalara göre statüye sahip olmaları provokasyon ve spekülasyonu önlemektedir. Ancak kimi zaman bölgelerin yasal statüleri konusunda anlaşmazlıklar olabilir. Onların statüsü tarihin temelinde belirlenmektedir. Bölgelerde yasal statülerin olmaması onların statü için çatışmaları düzenlemelerine sebep olmaktadır. Yabancı ülkelerin bölgeler üzerindeki ilgisine her zaman doğal kaynaklar önemli rolü oynamamakta, en önemlisi de iki ülke arasındaki ilişkiler gerginlik niteliği taşıyorsa manipulasyon mekanizmasına hizmet edebileceğidir. (Gabdulhakov, 2014: 2)

Tablo.1.

<i>Anklav</i>	<i>Alan (km2)</i>	<i>Nüfus</i>	<i>Ülke</i>	<i>Sınırdış Ülke</i>	<i>Yaşayan Nüfus</i>
Sokh	325	50 000	Özbekistan	Kırgızistan	Tacik
Shakhimardan	90	5 000	Özbekistan	Kırgızistan	Özbek
Vorukh	90	30 000	Tacikistan	Kırgızistan	Tacik
Kalacha	2	1 000	Özbekistan	Kırgızistan	Tacik
Barak	1	700	Kırgızistan	Özbekistan	Kırgız
Kayragach	1.5	190	Tacikistan	Kırgızistan	Özbek
Sarvak	15	1300	Tacikistan	Özbekistan	Özbek
Jangy-Aiyla	1	300	Özbekistan	Kırgızistan	Kırgız

Kaynak: Bichsel, 2009: 20

Eski Sovyet Orta Asya ülkeleri sınırları arasında ekipmanları yerleştirme işlemlerini 1990'lü yılların sonuna doğru faaliyete geçirdi. Fakat ulusal sınır muhafız hizmetleri 1993-1994 yıllarında oluşturulmuştur. Bu gelişmelere etken olan sebeplerden biri de bölgede güvenlik konusunun önem kazanması olmuştur. Özellikle daha sonraki yıllarda talibanların ortaya çıkması sınırda iyice korunma mekanizmaları daha da hızlandırmıştır. 1999-2000 yıllarında Özbekistan İslam Hareketinin meydana gelmesi, buna ilaveten diğer radikal örgütlerin canlandırılması ve Afganistan'dan uyuşturucu maddelerin bölge ülkeleri ile geçirilmesi Orta Asya ülkelerini sınırda daha tedbirli olmaya itmekteydi. SSCB dağılmasından 2001 yılına kadar Kazak-Özbek, Tacik-Kırgız, Özbek-Türkmen ve diğer sınırlarda mevcut olan sınır sorunları vardı. Fakat bazı sorunların çözülmesine rağmen bugünlerde çözülmesi gereken bazı sorunlar gündemdedir. 2000 yılından itibaren Orta Asya ülkeleri birbiriyle bu konularda ikili anlaşmaları yürütme aşamasına geçti. Kırgızistan'ın sınır sorunları ele alındığında Özbekistan ve Tacikistan ile daha fazla olduğu görülecektir. Sınırlardan daha çok ülke içinde bulunan bölgelerde sorunlar çıkmaktadır.

3.1.1. Kırgızistan–Özbekistan Sınır Sorunları

Kırgızistan'ın toprakları içinde bulunan Tacikistan ve Özbekistan toprakları (enclave) Kırgızistan ile ilişkilerini kötü yönden etkileyecek unsurları taşımaktadır. Örneğin, Özbekistan'ın, Kırgızistan'ın topraklarında Soh ve Şahimardan isimli iki bölgesi bulunmaktadır. Aynı zamanda Özbekistan'ın toprağında Barak isimli Kırgızistan'ın bölgesi vardır. Buna ilaveten, Kırgızistan'ın güney bölgelerinde, Oş, Celal-Abad ve Batken oblastlarında yaşayan Özbeklerin sayısı 300-350 bindir. Bu sayı Kırgızistan halkının % 13.8'i oluşturmaktadır. Özbekistan'daki Kırgızların sayısı ise % 0.9'dur (http://www.ca-c.org/journal/2002/journal_rus/cac-01/08.usuru.shtml, 27.05.15).

Fergana Vadisi'ndeki mevcut olan bölgeler SSCB'nin ülkelerin sınırlarını konuştukları dillere göre ayırması sonucu olmuştur. Örneğin, Özbekistan sınırları içinde Kırgız dilinde konuşan halkın toprağı Kırgızistan'a ait olarak belirlenmiştir (Gabdulhakov, 2014: 2). Bu bölge bugünkü Özbekistan'da Kırgızların bulunduğu Barak köyü olarak geçmektedir. Aynı durum Kırgızistan sınırları içinde bulunan Sokh, Şahirmardan, Kalacha, Jangayil ve Tayan isimli Özbekistan toprakları için geçerlidir. Bugünlerde bu bölgeler sorunların çıkmasına sahne olmaktadır.

Sokh Bölgesi

Sokh Kırgızistan'ın Güney bölgelerinden biri olan Batken oblastının merkezinde bulunmaktadır. 1996 yılında Özbekistan ile Kırgızistan arasında sonsuz dostluk memorandumunun imzalanmasına rağmen, bölgeler konusu başta olmak üzere sınır ve su sorunları, etnik çatışmalar ve ticaret konuları güncelliğini kaybetmemiştir. (Gabdulhakov, 2014: 3). Sokh bölgeninin toprağı 325 km²'dir ve yaklaşık 60 000 ve bazı kaynaklara göre (Kokaisl ve Michalek, 2008: 239) 42 800 Tacik yaşamaktadır. (<http://www.thewashingtonreview.org/articles/enclaves-of-central-asia.html> , 02.07.15).

Özbekistan Sokh bölgesi konusunda bir kaç kere Kırgız taraflarıyla anlaşma yapmaya çalıştı. O anlaşmaya göre bu bölge tamamen Özbekistan topraklarına bağlanacaktı. Bunun yerine Kırgızistan Sokh bölgesinin güney kısmını alacaktı. Ama

Kırgız tarafı bu anlaşmayı kabul etmedi çünkü kabul ederse Kırgızistan'ın Leylek ve Batken rayonları birbirinden tamamen uzaklaşacaktı ve Kırgızistan için işler daha da zorlaşacaktı. Aslında bu bölgeler Özbekistan'ın Kırgızistan'a baskı yapma açısından bir kural niteliğini taşımaktadır. Hatta bu bölgede Özbekistan'ın askeri gücü yerleşmişti. Dünya pratiğinde bölgelerde askerî güçlerin bulunması yasa dışı bir eylemdir (Бисенбаев, 2011: 175).

2003 yılın Ağustos ayında Kırgızistan ile Özbekistan arasında sınırları belirleme konusunda müzakereler gerçekleşti. Fakat bu görüşmeler iki ülke için sınır anlaşmalarında ilerlemeleri sağlayamamıştır. İki ülke arasında tartışma yaratan 260 km Kuzey Sokh, Güney Sokh ve Barak'ı içermektedir. Aslında bu tartışmanın temelinde Sokh bölgesinde petrolün ve gaz kondensenin büyük depolanması yatmaktadır. Özbek uzmanlar bunu 'sadece günlük birkaç kova olabilir' şeklinde yorumlamaktadır. Fakat Kırgız uzmanlar da tersini iddia etmektedirler. Buna ilave olarak, bazı bölgelerin (Kuzey Sokh ve Chong Karalicha) aslında Kırgız toprakları olduklarını ve Özbek tarafının kendi toprakları olarak kabul edilmeye başladıklarını iddia etmektedir. Petrol konusundan başka en önemli tartışmalı konulardan biri de mayınların olmasıdır. Özbekistan mayın haritasını Kırgız tarafına sunmamaktadır. Bunun neticesinde 13 tane mayın patlaması olayı yaşandı. Bu ise hayvanların ölmesine yol açmaktadır (<http://www.dw.com/ru/киргизия-узбекистан-камень-преткновения-делимитация-границы/a-955298>, 02.07.15). Yukarıda bahsedilen sorunların yanında pasaportta sorun yaşanmaktadır. Kırgız tarafı her seferinde sınırı geçince pasaportta damga vurulması onların kısa zaman içerisinde yeni pasaport başvurusunda bulunmalarına sebep olmaktadır. 2010 yılın Mayıs ayında Sokh ile Kırgızistan arasında gerginlik yaşanmıştır. Sokh sınırına Özbekistan kendi askerlerini yerleştirdi. Fakat Kırgızistan'daki Geçerli Hükümetin ricası ile tekrar ülkeden çıkartılmıştır. Ancak bu olaydan sonra Kırgızistan'ın güneyinde Kırgız-Özbek çatışması patlamıştır.

Shahimardan bölgesi

Bu bölge Özbekistan'dan 17 km uzaklıkta bulunmakta ve 6000 civarında insan yaşamaktadır. Halkın % 91 Özbeklerden %9 Kırgızlardan oluşmaktadır. Bunun için

kendilerini ana yurduna daha yakın görmektedirler. Özbekistan Sokh üzerinden Kırgızistan ile pazarlık yaptığı kadar Shakhimardan için hiç bir zaman bu çabaları yapmamıştır. 2004 yılında Kırgız tarafı bu bölgenin Kırgızistan toprağı olarak sayılması gerektiğı talebinde bulunmuştur. Bu gelişmelerden sonra bu bölge ile Kırgızistan arasında vize rejimi kaldırılmıştır. Başka bir ifadeyle Shakhimardan'ın halkı 2 aylık vizesiz süre ile Kırgızistan toprağında bulunabilmektedirler (Gabdulhakov, 2014: 4). Bu bölge Sokh bölgesinden özerk kendi yerel yönetiminin olmaması ile farklıdır. Başka bir deyişle Fergana oblastına bağlıdır. Bu bölgenin yanı sıra Qalacha (Rus kaynaklarına göre Chon-Gara), Djangail ve küçük köy Tayan gibi arazisi küçük olan bölgeler yer almaktadır. Yazılarda bazen Qalacha ve Djangail kuzey Sokh olarak geçmektedir.

Yukarıda bahsedildiğı gibi Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan arasındaki temel sorunlar bölge meselelerinden kaynaklanmaktadır. Sınırların belirlenmesinde Sovyet döneminde hazırlanan birbirinden farklılık gösteren bu dokümanlar ülkeleri çelişkiye sokmaktadır ve üç ülkenin prensiplerine uymamaktadır. Başka bir ifadeyle Tacikistan ve Özbekistan Kırgızistan ile sınır sorunlarını 1924-27 yıllarda kabul olunan dokümanlara göre çizmeyi önermektedir. Kırgızistan ise Özbekistan ile 1995 yılındaki Tacikistan ile 1958-59 ve 1989 yıllarında iki taraflı komisyonun sonucuna göre belirlemek istemektedir (Алымбаева, Тараев, 2014: 152).

3.1.2. Kırgızistan-Tacikistan Sınır Sorunları

Bağımsızlığın ilk yıllarında Kırgızistan ve Tacikistan arasındaki su ve toprağın kullanılmasını içeren anlaşmaların imzalanması daha çözüme bağlanmayan sınır anlaşmazlıklardan dolayı zorlaştırılmıştır. Bir kaç siyasi danışmanlığın gerçekleşmesi ile 1993-1996 yılına kadar görüş birliğine varılmış ve 1996 yılında iki ülke arasındaki sorunların çözülmesi için parlamentolar arası bir komisyon kurulmasına dair protokol imzalanmıştır. 1997 yılı Kasım ayından başlayıp Kırgız-Tacik sınırlarının hukuki açıdan belirlenmesi işlemleri başlatılmıştır. Bunun için kurulan grup Şubat 1998'de tekrardan Tacikistan'ın Hocent şehrinde buluştular. Buluşmalarda iki tarafın sınır sorunlarının incelenmesi dışında ayrı kurum olması gereğı duyulmuştur. Bunun sonucu olarak Kırgızistan Haziran 2000'de kendi delegasyonunu kurdu. Delegasyonların buluşması

Bişkek'te 2002'nin Aralık ayında gerçekleşti. Bu buluşmada iki tarafın sınırlarının çizildiği tarihler önemli olduğu belirtilmiştir. (Аламанов, 2010: 38-39). Bunun için 1929 yılında Tacikistan ile Kırgızistan sınırlarının nasıl belirlendiğine kısaca değinmekte fayda vardır.

5 Aralık 1929 yılına kadar Tacikistan Özbek SSR'in kontrolü altındaydı. 1929 yılında Tacikistan SSR'in kurulması ile Tacikistan'a daha çözüme bağlanmayan bir kaç toprak ile Leninabad bölgesi verilmiştir. 1930 yıllarından itibaren kolhozlarda toprakların yetersizliği sorunu ortaya çıkmıştır. Toprak ve su ile ilgili çalışan komisyona itirazlar gelmeye başlamıştır. Bu duruma Kırgızistan ile Tacikistan da dahil oldu. 28 Haziran 1949 yılında komisyon Tacikistan'ın 'Pravda', 'Mehnat', 'Tacikistan'ın Bolşevik'i' ve Kırgızistan'ın 'Özgörüş', 'Kızıl Ay' kolhozların arasındaki tartışmalı arazileri belirlemiştir. Bu kolhozlar sınır olarak yakın kolhozlardı. Fakat daha sonra Merkezi yönetim böyle sorunlara çözüm bulmak için ülkelerarası sınırları çizmeye karar vermiştir. 1938-40 yıllarında Kırgızistan'ın Batken bölgesindeki 14 kolhoz Tacikistan toprakları içine katılmıştır. Fakat sonrası Kırgız SSR'i ve Tacikistan SSR'i arasında diğer kalan anlaşılmayan topraklar için 2. Komisyon kuruldu. 1958 yılında komisyon tarafından belirlenen kararları her iki taraf da kabul etmiştir. 17 Mart 1959 yılında 3. Komisyon kurulup Kırgızistan'ın Leylek rayonu ile Tacikistan'ın Kanibadam, Leninabad, Proletar, Naus ve Ganç rayonları arasındaki toprakları, kimin kime ait olduğunu belirlediler ve bu karar da Leninabad oblastının karar alma komisyonu tarafından onaylanmıştır. Fakat 1980'li yıllardan itibaren her şey değişti. Tacikistan tarafı eski alınan kararların Tacikistan merkez karar alma komisyonunda onaylanmadığı iddiasını savunmakta ve tekrardan 1924-1927 yıllarında çizilen sınırları kabul etmek istemektedir. (Аламанов, 2010: 39-40). 2011 yılına kadar 23 kere parlamentolar arası kurulan grubun görüşme oturumları, 13 kere de iki tarafın topograf ve toprak ile ilgili buluşmaları gerçekleşti. Hala bugünlerde bu faaliyetler yapılmakta ama neticesiz olmaktadır.

15 Kasım 2014'te Kırgızistan'ın Sınır Hizmeti son 10 raporunu sundu. Bu rapora göre bu zaman dilimi içerisinde 252 sınır kurallarını ihlal eden kişi yakalanmıştır. Gerçekleşen 40 olayın 32'si Kırgız-Tacik sınırında, Kırgız-Özbek sınırında 5, Kazakistan

sınırında 2 ve Çin sınırında ise 1 olay tespit edilmiştir. Buna ilave olarak, 2013 yılındaki sonuçlara göre 2014 yılındaki olaylarda artış olmuştur. Fakat çatışma olayların Özbek sınırında daha az olduğunu ve tersine Tacik sınırlarında iki katı artış olduğu tespit edilmiştir. (<http://www.fergananews.com/articles/8323>, 10.08.15)

2015 yılı Ocak'tan beri Batken oblastında Tacikistan ve Özbekistan sınırlarında 21 çatışma kaydedilmiştir. Onların 11'i Tacik sınırında, 10'u Özbek sınırındaydı. Bu olaylar sonucu bir kaç insan yaşamını yitirmiştir. İki ülkenin bölgesel sorumlu liderleri çatışmalarla ilgili görüştüler fakat sonuç aynıdır (www.azattyk.org., 03.11.2015).

Vorukh Bölgesi

Kırgızistan'ın Batken bölgesinde yer alan 130 km karelik araziye sahip Tacikistan'ın toprağıdır. Özbekistan'ın Sokh bölgesi gibi Vorukh ile Batken bölgesi arasındaki yollarda sorunlar sık sık çıkmaktadır. Hatta yılda birkaç kez iki tarafın halkı arasında saldırı olayları mevcuttur. Örneğin 27 Nisan 2013'te Kırgız tarafından yollarda yapılan tamirat işleri bu bölgedeki halkın memnuniyetsizliğine yol açmıştır. Bu ise çatışmalara yol açmıştır. Ayrıca son iki yılda Kırgızistan Tacikistan sınırında çatışma olaylarının sayısı artmıştır.

Vorukh'ta çatışmanın çıkma olasılığı büyüktür. Bu bölgedeki toprak su kaynaklı çıkan anlaşmazlıkların kökeni 1920'lere kadar gitmektedir. 1924-1927 yıllarında Fergana'da sınırların belirlenmesi ile mevcut olan bugünkü sınır çatışmaları bölgedeki halkı hem ahlaki hem de maddi açıdan zarara uğratmaktadır. Sürekli anlaşmazlıklardan dolayı 1958-1959 yıllarda tekrardan komisyon kurulup, bu komisyon gereken işleri yürütmüştür. Ancak komisyon tarafından alınan kararlar SSCB'nin kanunlarına göre onaylanmamıştır. Kırgız tarafı Sovyet döneminden sonraki zamandan itibaren bugüne kadar güncelliğini kaybetmeyen sınır sorunlarına 1958, 1959 ve 1989 yıllarındaki dokümanların uygulanmasını önermektedir. Çünkü o zamanda sınırları tekrardan belirleme işini yürüten komisyon gerçek anlamda taraflar tarafından kullanılmakta olan arazilere göre haritayı tekrardan çizdiler. Bu haritanın uygulanmasına imza atan Tacikistan bugünlerde o haritayı tanıma hususunda geri çekilmektedir. Tacikistan'a göre 1924-1927 yılında alınan doküman SSCB'nin merkez komitesi sorumluları tarafından

bütün hukuk normlarını dikkate alarak sınırları çizdikleri için hem Kırgızistan hem de Tacikistan bu belgeyi kabul etmesi gerektiğini öne çıkarmaktadırlar (Алымбаева, Тарапев, 2014: 170).

1980'li yıllardan bugüne dek Batken bölgesi Kırgız-Tacik çatışmasına sahne olmuştur. Çatışmanın alevlenmesine sebep olan başlıca nedenler de toprak ve su kaynaklarına olan taleptir. Örneğin, 1982 yılında Vorukh-Tangi ve 1988 yılında Match-Aktatır adlı yerlerde çatışma oldu. 1989 yılında bu çatışmalar etnik çatışmaya dönüşmüştür. İki ulusun arasında çıkan çatışmaya çözüm bulmak kolay olmamıştır. 1991 yılında çatışmalar tekrardan canlanıp Tacik tarafı Kırgızistan'dan 10 hektar arazinin devamlı kullanılışa verilmesini talep etmiştir. Bu olayda iki ülkenin Cumhurbaşkanı birbirlerini suçlayıp, bu gerginlik bugünlerde de az da olsa yansımaktadır. Tacikistan'ın o dönemdeki başkanı Kahhar Makhamov Kırgızistan'ı, Tacik ulusunun eski topraklarını zorla ele geçirdi' diye suçlayıp, Bişkek'e olan ziyaretini iptal ettirmişti. (Алымбаева, Тарапев, 2014: 170)

11 Ocak 2014'te Ak-Say ve Kök Taş köylerinin arasında su bölüşdürme yapılan yerde Kırgız Tacik sınırında çalışan Kırgız ve Tacik muhafızlar birbirlerine ateş açmışlar. Bunun sonucunda Kırgız tarafından 6 ve Tacik tarafından 3 kişi yaralanmıştır. Çatışmanın temel sebebi de Ak-Say, Tamdık ve Kök-Taş kasabaları arasında otoyolun kurulması olmuştur. Kırgızistan'ın Koruma, Güvenlik ve Sınır sorunlarını Vise Premyeri Tokon Mamytov olayı kısaca özetlemiştir. Onun verdiği röportajda Tacik tarafından sınır muhafızlarının kumandanı birkaç diğer muhafızlarla (sınır koruyucularla) gelip tabanca ile Kırgız sınır koruyucularını tehdit edip, yolun kurulmasının durdurulmasını istemiştir. Hatta Kırgızistan'ın sınırından 100 metre içeri girip uluslararası anlaşmalara aykırı olan harç bombalarını kullanmışlardır. Tacikistan bu yolun kurulmamasını bir kaç kere talep etmiştir. Ancak Kırgız taraf bu yolun kurulması uluslararası hukuka aykırı gelmediği için devam etmekteydi. Bu olaylardan sonra iki ülke 14 Ocak'ta görüştüler. Tacik tarafı eski pozisyonunda olup kararını değiştirmemiştir. Hatta görüşmeye Tacik sınır koruyucuları kurşungeçirmez yeleklerle hazırlıklı gelmişler. 14 Ocak'ta Kırgız tarafı Tacikistan'daki elçisini bu olaylardan dolayı kısa bir zaman için geri çağırmıştır (<http://www.super.kg/mobile/article/?article=26421>, 19.08.15).

13 Mayıs 2014 yılında Kırgızistan'ın Başbakan yardımcısı Abdır Rahman Mamataliyev ile Tacikistan Başbakanı Kohir Rasulzoda Duşanbe'de görüşmüştür. Kırgızistan Başbakan yardımcısı konuşmasında Kırgızistan'ın Hükümeti hem bakanlık hem de bölgesel düzeyde Kırgız-Tacik sınırında çatışmanın önlenmesi için işbirliği yapmaya hazır olduğu belirtmiştir. Kohir Rasulzoda ise Tacik Kırgız halkının asırlarca savaşımadan dostluk içinde komşu olarak yaşadıklarını vurgulayarak bundan sonra böyle bir çatışmanın olmasına taviz vermeyeceklerini söylemiştir (Эсенов, 2014: 1).

2013-2014 yıllarında Kırgız-Tacik sınırında patlak veren çatışmalar etnik sorunlar niteliğini taşımaktaydı. Çatışmanın en temel sebebi de Voruch bölgesine girmeden etrafından Kök Taş-Ak Say-Tamdık yolunun kurulmasıdır. Eğer bu yol kurulacaksa Aksay, Semerkant'taki ve Aktatır'daki Kırgız halkı yaylalara engelsiz bir şekilde gidilebilecek geçitlere sahip olacaktır. Bugünlerde bu yaylalara geçişte Voruch bölgesinin toprağı kullanıldığı için her yıl ev hayvanlarının kaybolması gibi sahneler iki halkın çatışmasına yol açmaktadır. Aynı zamanda Vorukh halkı Kırgız yaylalarından serbestçe faydalanmaktadır. Yolun kurulması, Kırgız ve Tacik taraflarından tamamen bağımsız yapıldığı için Tacikler yaylaları kullanma haklarını kaybedeceklerinden korkmaktadırlar

03 Ağustos 2015 yılında Tacikistan Kök Taş kasabesindeki mezarlığa giden yolu kapatmalarına cevap olarak Kırgız taraf Tacikistan'ın Chorku kasabasına giden su kanallarını kapatmışlar. Tacik taraftan yaklaşık 120 civarında Kırgız tarafından da 80 kişi bir araya toplanıp kavga etmiştir. Birbirlerine taş atmışlardır (http://www.azattyk.org/content/news/27167222.html, 20.05.15). 4 Ağustos'ta durum hâlâ gerginlik içindeydi. Çatışma sonucu 3 Kırgız yaralanmıştır. Tacikistan'ın Chorku il müdürlüğünün yardımcısı Abduhali Şarifov ise 7 Tacik yaralının olduğunu Azattyk haber ajansına belirtmiştir. Bu olaydan sonra iki tarafın sınır muhafızlar müdürleri telefonda konuşup durumun istikrarlı olması için faaliyet gösterecekleri üzere anlaşmışlar.

Kimi zaman Kırgız Tacik sınırlarında sadece arazi veya sudan dolayı çatışmalar çıkmamaktadır. 2015 yılının Nisan ayında 9 Tacik vatandaşı Kırgız sınırlarını yasadışı

yollarla geçip 180 kg cıvayı yasadışı yollarla satın almaya çalıştıkları zaman onları Kırgız sınır koruyucuları görmüştür. Bunlar hem cıvayı hem de iki Kırgız vatandaşını zorla kendi toprak sınırları içine almışlar. Bunların 7'si tutuklanıp 2 Mayıs'ta rehin alınan 2 Kırgız vatandaşı ile değiştirilmiştir. Tutuklananların arasında 3 uyuşturucu denetleme bölümünün subayları da varmış (http://www.ca-c.org/journal/2002/journal_rus/cac-01/08.usuru.shtml 19.08.15).

Sınır sorunlarını araştıran ve Batken oblastının eski valisi Haitali Aykınov'a göre bu olayı Kırgız hükümetinin zayıflığı ile yorumlamıştır. Olayda Kırgız vatandaşlarının hukuki olarak zedelenmesine rağmen Kırgız tarafı hiç bir şey yapamadığını belirtmiştir. Aslında rehin alınan olaylarda dava açılması gerekiyordu. Fakat bizim taraf hiç bir çare uygulamadan sadece tutuklanan Tacik vatandaşların Tacikistan tarafına verip yerine iki Kırgız vatandaşını almakla yetinmiştir. Bunun gibi olaylara bu kadar ilgisiz davranmak gelecekte olacak olaylara zemin hazırlamaktadır. Kırgızistan'ın bir pozisyonu olmalıdır.

22 Ağustos 2015'te Oş sınır işleri takımı bazında Kırgız-Tacik ve Kırgız-Özbek sınırlarında çatışmaları önleme amaçlı özel bir grup faaliyete başlamıştır. Bu grup sınırlara yakın yaşamakta olan hem Kırgız hem Özbek hem de Tacik halkının sınırlarda kendilerinin nasıl davranmaları ve hangi kurallara uymaları gerektiğini öğretecekler. Çatışmaların çıktığı anlarda da durumun kontrol edilmesine yardımcı olacaktır. Bu grubu yerel yönetimdekiler, sınırlara yakın yaşamakta olan halk ve güç organları oluşturmaktadır. AGİT'in projesiyle kurulan bu grup Celal-Abad'da faaliyettedir ve Talas oblastında da kurulması planlanmaktadır (www.azattyk.kg, 22.08.2015). Kırgızistan ile Tacikistan sınır uzunluğu 970 km olup ve bunun 470 km'si tartışılmaktadır. Özbekistan ile Kırgızistan sınır uzunluğu ise 1378km ve bunun 320 km sorunlu bölgedir.

Kırgızistan ile Tacikistan sınır sorunlarının çıkış sebeplerini analiz etmede temel sebepleri ortaya koyabiliriz. Çatışmaların çoğunluğu doğal kaynakların paylaşılmasından kaynaklanmaktadır. Örneğin yayla, odun ve su üzerinde anlaşmazlıklar iki milletin çatışmasına yol açmaktadır. Sovyet döneminden kalan su paylaşırma sistemleri Sovyet döneminde Kırgız SSR'in çıkarlarını tam karşılamadı.

Birlik dağıldıktan sonra Tacikistan ile Kırgızistan'ın arasındaki sorunlara dönüşmüştür. Örneğin, İsfara, Kojo-Bakırgan deryalarının hangi tarafa ait olduğu net bir şekilde belirlenmemiştir.

İki ülke arasındaki otoyollar da çatışmaların çıkmasına zemin sağlamaktadır. Çünkü Sovyet döneminde kurulan bu yollar artık egemen ülkelerce kontrol edilmektedir. Bu yollarda iki ülke vatandaşlarının yük taşıyan arabalar ile sınırları geçtiklerinde insan haklarının ihlali gibi konular sorunun çözüme bağlanmasında zorluklar getirmektedir. Sınırların zaman zaman kapatılması alışkanlık hale getirilmiştir. Böyle bir davranış iki halkın birbirlerine olan güvenini giderek yitirmektedir.

Gittikçe halkın sayısının artışı toprak yetersizliğe neden olmaktadır. Özellikle sınırlara yakın yaşayan halkın yiyeceklere olan talep arazi, orman, yayla gibi toprak kaynakların kıtlığına yol açmaktadır. Son günlerdeki çatışmaların çoğunluğunu net bir şekilde çizilmeyen sınırlardan dolayı yanlışlıkla arazilere sahip olma ya da kullanma gibi olaylar yer almaktadır. Buna ilave olarak ev hayvanlarının sınırları geçmesi ve diğer taraf tarafından tutuklanması günlük çatışmalar listesindedir.

Kırgızistan ile Tacikistan arasında sınırlar konusunda iyi bir anlaşmanın olmadığı sürece bu çatışmaların sona ermesini söylemek zordur. Bölgelerde eski zamandan beri yaşamakta olan Tacik vatandaşları ile sınırdaş yaşayan Kırgız vatandaşlarına sınırlarda ne yapılması gerektiğini ve kuralları öğretmek gerekmektedir. Yapılması gereken şey, iki ülke, iki tarafın da çıkarlarını dikkate alarak bir konsensüse varmasıdır. 1991 yılından beri iki tarafın bu sorunu çözmede farklı belgelere dayanması yanlıştır. İlk olarak bu belgelerin hangisi uygun olup olmadığını net bir şekilde belirlemelerinde fayda vardır. Bu belirsizliği çözdükten sonra sınırların belirlenmesinde kolaylıklar sağlanacaktır. İki taraf bir grup oluşturup olayın özünü iyi incelemesi ve sonuca bağlaması gerekir. Fakat iki tarafın da bu konular ile yakından ilgilenmedikleri için 20 yıldır zaman zaman sorunlarla karşılaşyoruz. Bu sorunlar daha çok halkı etkilemekte olup can kaybına sebep olan olaylara sahne olmaktadır. Aslında Hükümette çalışanlar bu problemin ne kadar ciddi olduğunu bilmedikleri, bölgede kendileri yaşamadıkları ve oradaki halkın günlük problemlerle ne kadar sıklıkla karşılaştıklarından haberi olmadıkları için ele

almıyorlar. Kırgızistan Tacikistan sınır sorunları yakın zamanda çözülmesi gerekir, çünkü küçük çatışmalar bir gün daha da ciddi çatışmalara sebep olabilir.

3.2. Kırgızistan'ın Su Sorunları

Kırgızistan'ın yüzde 94'ü deniz seviyesinden 1000 km yüksekliktedir. Buzulların toplam arazisi ülkenin yüzde 4.2'i oluşturmaktadır. Buzullardaki su stokları 650 km³'tür ve son günlerde bu sayı azalış göstermektedir. Isık Gölü ile ilgili olan ve diğer kütlelerindeki su stokları 1745 km³'ten fazladır. Başka bir ifadeyle bu rakam ülkenin toplam su rezervlerinin yüzde 71'ini oluşturmaktadır. Kırgızistan'da Siriderya, Amuderya, Chu, Talas, İli, Tarım ve Isık Gölü'ne akan 3500den fazla ırmak vardır. Bu suların büyük çoğunluğu Kırgızistan'da oluşmakta olmasına rağmen dörtte biri ülkenin ülke içi tüketiminde harcanmakta ve kalan kısmı komşu ülkelere kullanılmaktadır (Узакпаев, Муканбетов, Жайлообаев: 2013, 11).

Kırgızistan ile Tacikistan bütün Orta Asya ülkelerinin su stoğunu karşılayan ülkelerdir. Kırgızistan ile Tacikistan sularını hidroenerji için kullanırken Kazakistan, Türkmenistan ve Özbekistan ise sulama için kullanmaktadır.

Sovyetler Birliği döneminde petrol, kömür, mazot ve elektrik gibi enerji kaynakları Rusya ile Orta Asya ülkeleri arasında paylaştırılıp, enerji kaynakların dağıtım sistemi oluşturuldu. Kırgızistan ile Tacikistan suların başında oldukları için hidroenerji konusunda öndeydi ve hala bugünlerde bu durumu devam ettirmektedir. O dönemlerde kış aylarında Kırgızistan ile Tacikistan'a, Türkmenistan ve Özbekistan'dan gaz, Kazakistan'dan kömür ve Rusya'dan mazot gibi enerji kaynakları gelmekteydi (Каширин, 2011: 197-198). Rusya ve Orta Asya ülkelerinin bir birlerinin enerji ihtiyaçlarının karşılama sistemi Sovyetler Birliğinin dağılması ile ortadan kalkmış ve yerini daha çok ticari amaçlı ilişkiler yer almıştır. Bugünlerde Orta Asya ülkeleri arasında su sorunları aktüellik kazandı ve devlet düzeyinde bir kaç oturum ve görüşme gerçekleşti. Hatta temel belge olarak Sovyetler Birliği zamanında imzalanan Nukus Deklarasyonu (1995) ve Almatı Anlaşması (1992) alınmaktadır.

1992 yılın Şubat ayında SSCB'nin dağılmasından bir kaç ay sonra Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Özbekistan ilk bölgesel anlaşmasını imzalamışlar. 'Ülkelerarası Su Kaynakların Yönetimi, Kullanılması ve Korunması İşbirliği Anlaşması' imzalandı ve bunun akabinde Ülkelerarası Su Koordinasyon Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyonla Amu ve Siri Deryalarının dağıtılması kontrol edilecekti. 1992 yılındaki anlaşma hem Kırgızistan'ı hem de Tacikistan'ı kış aylarında barajlarda su toplamasını içermemektedir. (Libert, Orolbaev ve Steklov, 2008: 11) Bu yüzden kışın su diğer komşu ülkelere gitmektedir. Fakat komşu ülkelerin yaz dönemlerinde tarla işlerinde sulama için suya ihtiyacı oldukları için ülkelerarası anlaşmazlıklar bu noktada kaynaklanmaktadır.

Siriderya Orta Asya'daki en uzun nehirdir ve su kapasitesi olarak ikinci sıradadır. Nehrin uzunluğu 3019 km ve arazisi 219 km karedir. Başlangıcını Kırgızistan'dan alan bu nehir Kırgızistan'dan yüzde 15.2, Özbekistan'dan yüzde 6.9 ve Tacikistan'dan ise yüzde 2.7'i almaktadır.

Orta Asya'daki su rejimlerinin ve rezervlerinin durumu küresel ısınma ile doğrudan ilişkilidir. Örneğin, Aral, Isık Gölü ve Balkaş göllerinde suyun azalması buna iyi örneklerdendir. Havanın değişmesi ve küresel ısınma gibi günümüzün problemleri tarım sektörünün gelişip gelişmemesine yön vermektedir (Балбаков, 2006: 108). Tarlaların sulanması, otların ve insanların beslenebileceği yiyeceklerin yetiştirilmesi için su olmazsa olmazdır. Ama küresel ısınmayla buzulların azalması Orta Asya ülkelerini ters etkilemektedir.

Kırgızistan'ın suları birkaç su kaynağına dayalıdır. Buzullardan çıkan sular yüksek düzeyde kaliteli ve az mineraliz edilmiştir. Bundan dolayı sulama için en uygun sudur. Sarı Caz havzasında en büyük buzulların oluşumu vardır. Yaz aylarında Kırgızistan'da su kaynakları iyi bir şekilde oluşmaktadır. Fakat 2025 yılında ülkenin buzul rezervi yüzde 30-40 azalacaktır. Bundan sonra ise suyun yüzde 25-35 azalması beklenmektedir. Kırgızistan, yer altı suları bakımından da zengin bir ülkedir. Elektrik enerjisinden başka sulama, günlük tüketim ve ilaç amaçlı kullanılmakta fakat su bölgelere göre aynı derecede dağıtılmamaktadır. Örneğin güney bölgeleri Oş, Celalabad

ve Batken’de 28.5 milyar metreküp, Isık Gölü 11.7, Narın 13.9, Talas 17.5 ve Chui 4.6’dır (Каширин, 2011: 210-211).

Kırgızistan’da en büyük su stoku olan Narın Nehri tarım sektörü açısından sadece Kırgızistan’ı değil Özbekistan, Kazakistan ve Tacikistan’ın ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu yüzden her ülke bu hidroenerji konusundaki çıkmazlığa son vermek için çaba gösterse de herkesin farklı görüşe sahip olması işi zorlaştırmaktadır (Каширин, 2011: 214). Özbekistan Kırgızistan’a gaz verme konusunda son yıllarda daha katı pozisyon almaya başladı. Bu yüzden Kırgızistan komşu ülkelere bağımlılığını azaltmak için gaz yerine elektrik enerjisi ile donatmak için Kambar-Ata 2 tesisinin kurulması için yatırımcıları aramaktadır. Kambar-Ata 1 tesisinin ise yarısı inşa edildi ve yarısının sonlandırılmasına çaba gösterilmektedir.

Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan arasında su sorunu gittikçe üst aşamaya tırmanmaktadır. Hem Kırgızistan hem de Tacikistan Siriderya ve Amuderya’nın kontrolü elinde olmasına rağmen pazarlık yapma gücü zayıftır. Özbekistan ise daha güçlü bölgesel ülkedir ve Aral gölünün büyük kısmı Özbekistan topraklarında yer almaktadır. Türkmenistan ise Özbekistan ile sulama konusunda aynı kaderi paylaşmaktadırlar. Kazakistan ise Aral gölü, İli ve İrtiş nehirlerine sahiptir. Bu deryaların çevresel konuları son günlerde aktüellik kazanmaktadır. Çin ve Rusya’nın Orta Asya’nın su yönetiminde hem ilk olarak stratejik bir partner olarak hem de İrtiş, İli ve Ob nehirlerine sahip oldukları için önemli bir etkiye sahiptir. Afganistan ve İran Orta Asya su sorunlarına pek az alakası vardır (J. Allouche, 2007: 46).

Mayıs aylarından itibaren Tien Shan dağlarında buzullar erimeye başlamaktadır. Bu da akarsulardaki suyun artmasını sağlar. Kırgızistan bu suları iç tüketim ve enerjiye harcar. Özbekistan’ı ele aldığımızda su tüketiminin yüzde 90’ını Kırgızistan ve Tacikistan’dan almaktadır. Bazı eksperler Özbekistan sulama sisteminin modernize etmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü sistemin eski olması yüzünden su bazen boşa harcanmaktadır. Çiftçiler de bu düşünceleri savunarak Özbekistan hükümetinin yeni sulama sistemine para harcamak istemediklerini söylediler. Onlar Özbekistan’ın su yetersiz olduğunun sürekli problem olarak göstermesi doğru olmadığını

belirtmektedirler. Eğer sulama sistemine yenilik getirecekseler komşu ülkeden gelen su yeterli ve ayrıca pamuk üretiminin daha da iyi neticeler vereceğinden eminler. (Water Pressures in Central Asia Crisis Group Europe and Central Asia Report, 2014: 4)

Fergana vadisinde Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan arasında bazı sınırların hala sorunlu olması bölgelerde yaşayan halkın su yüzünden de çatışmalara sebep oldukları olaylar mevcuttur. Eğer bir ülkede su probleminin yanında sosyal gerginlik, çevresel gerileme, zayıf hükümet ve liderlik varsa o zaman bu ülkeyi başarısız bir sonuç bekler. Rusya Orta Asya ülkelerindeki su problemi ülkeler arası çatışmaya ve gerginliğe yol açacağından endişelenmektedir. Batı eksperleri de Fergana vadisindeki hem sınır hem de su sorunlarını çatışmanın çıkmasını tetikleyen unsur olarak görmektedirler.

Özbekistan son üç yıldır BM'in yıllık zirvesinde su problemini öne çıkarmaktadır. Özbekistan Dış İşleri bakanı Abdulaziz Kamilov bu yılki zirvede de Aral gölünün buharlaşması ile 5 milyar hektardan çoğunun çöle dönüştüğünü ve bu ise Orta Asya ülkeleri halkının genofonunun bozulmasına yol açmakta olduğunu belirtti. Bunun önlenmesi için hem Kırgızistan'ın hem de Tacikistan'ın hidroelektrik tesisi kurmalarına yasak getirilmesi gerektiğini konuşma sonunda vurguladı (www.azattyk.org. 30.09.15). Buna cevap olarak Kırgızistan Dış İlişkiler bakanı Erlan Abdyldaev son yıllarda dünyada temiz su probleminin büyük tartışmalara yol açmakta olduğunu belirterek Kırgızistan'ın de buzullarının azaldığını, 2025 yılında yüzde 40'a azalacağını ifade etti. Bu yüzden Kırgızistan su meselesinde daha dikkatli davranacağını ve tasarruf edeceğini vurguladı. Fakat bazı Kırgız eksperlerinin düşüncelerine göre Özbekistan'ın Kırgızistan'ın tesislerin kurmasına karşı çıkması boştur. Çünkü diğer Orta Asya ülkelerinin de bu meseleye katılmadan ve onayını vermeden BM Orta Asya su meselesine dair bir karar almayacaktır. Ayrıca tesislerin kurulması Özbekistan'da su kıtlığına yol açmayacaktır. Çünkü Kırgızistan'daki Narın deryasına tesislerin kurulması komşu ülkelere ters etki vermeyeceği Sovyet döneminde iyice araştırılmıştır.

14 Nisan 2014 yılında Özbekistan Kırgızistan'ın Güney bölgelerine gaz vermeyi durdurdu. Bu olayı Özbek taraf Kırgızistan ile anlaşmanın sona ermesi olduğu ile açıkladı (<http://www.fergananews.com/news/23203>, 04.10.15). Eğer olayın arka

planındaki gelişmelere bakarsak 10 Nisan 2014 yılında Gazprom ‘Kırgızgaz’ı satın aldı ve sahibi oldu. Bu anlaşmanın imzalanmasından 4 günden sonra Özbekistan Kırgızistan’a gaz vermeyi kesti. Nisan ayından Aralık ayına kadar gazsız kalan güney bölgeler epey bir zorluk çektiler. Özellikle hastane ve kreşler artık odun tüketimine geçtiler. Kırgız tarafı her ne kadar Özbek tarafıyla konuşmak istese de belli bir sonuca ulaşamadı.

Fakat Rusya sonunda bu sorunu çözdü ve tekrardan Özbekistan ile anlaşma yapıp Kırgızistan’ın güney bölgelerine gaz sağlanmasında sorumluluğu eline aldı. Gazprom’un tamamen Kırgızgazi satın alması halk arasında memnuniyetsizlik yaratmaktadır.

3.3. Kumtör Sorunu

Kumtör altın madeni Kırgızistan’ın Isık Gölü bölgesinde yer almaktadır. Daha net açıklayacak olursak başkent Bişkek’ten 350 km, Çin sınırından 60 km ve Isık Gölü’nden 60 km güneye uzaklıktadır. 1978 yılında açılan bu altın madenine 1989 yılında iktisadi ve teknik açıdan temeller atılmıştır. Fakat Sovyetler Birliği zamanında bu madenin işletilmesi çevresel sorunları ortaya çıkaracağından dolayı durdurulmuştur. Fakat Kumtör altın madenin kaderi Sovyetler Birliğinin dağılması ile tamamen başka bir yöne değiştirilmiştir.

Kırgızistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra ülkedeki maden yataklarının işletilmesi ve yabancı yatırımcıların gelmesi için fırsat bulmuştur. Böylece bir kaç yatırımcı şirketin arasından Kırgız Hükümeti Kanada’nın ‘Kameko’ şirketine bu fırsatın verilmesini tercih etmiştir. Kameko uranyumun işletilmesi açısından dünyada dördüncü sıradaki şirkettir. ‘Kameko’ 4 Aralık 1992 yılında Kırgız Hükümeti arasında ‘Kumtöraltın’ projesini imzalamayı başarmıştır. 1993 yılında ise ‘Kumtor Operating Company’ kurulup, bugünlere kadar işlemini ülkede yapmıştır. (<http://www.kumtor.kg/ru/deposit/history> 19.02.15).

1992 yılında Akayev’in inisiyatifı ile Kumtör altın madeni yabancı yatırımcının eline verilip işletilmeye başlanmıştır. Fakat bu işlerde ülkenin aleyhine yapılan birçok faaliyetler bugünlerde gündem kazanmıştır. Özellikle 2011 yılından itibaren Cogorku

Keneşte aktüellik kazanmaktadır. Çünkü bu madenin işletme hakkının Kanadalı şirkete verilmesinden dolayı ülkeye faydası çok az olmuş ve hala bugünlerde yeterince fayda sağlamamaktadır. Sadece altının üretilmesi Kanada için olduğu belli olmuş ve halk da artık bunun farkındadır. Kumtör sorunu ile ilgili bugüne kadar 30'dan fazla komisyon kurulmuş fakat neticeli sonuçlara ulaşmada zorlanmaktadırlar (Жапаров, 2012: 6). Bu sorunun ülke lehine çözülmesindeki zorluklar ülkenin Cumhurbaşkanı başta olmak üzere ve diğer aktörler tarafından destek alınamamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Kumtör'le ilgili konular yolsuzluk sistemiyle bağlantılıdır.

1993-1994 yıllarında kitle iletişim araçlarında Akayev'in 'Kırgızistan'ı ikinci İsviçre yapacağı hakkında iddialı konuşmaları sık sık yayınlanmaya başlamaktaydı. Bu konuşmalarına 'Kumtör' projesi hakkında gizli mesajlardan bahsetmekteydi. Buna ilave olarak, Boris Birşteyn adlı Kanadalı iş adamı Akayev'e Kırgızistan'daki altın madenini işletilmesine verilmesine dair fikirleri ortaya atmaktaydı. Çünkü 'Kumtör' altın madeninde diğer önemli metalleri hesaba katmadıkları halde, 953 ton altın vardı. 1989 yıllarında Sovyetler Birliği döneminde 'Kumtör'den altının açık havalarda çıkarılması yasaklanmıştır. Çünkü bu durumda bütün Orta Asya ülkelerinde çevresel sorun oluşacağı belirtilmiştir. Bu yüzden 2005 yılına kadar durdurulmuştur. Böylece Boris Birşteyn ile Kırgızistan arasında anlaşma yapıp 'Kumtör'de altın, gümüş ve diğer önemli metallerin çıkartılması için fabrika kurulmaya başlamıştır (Жапаров, 2012: 6). 1997 yılında bu fabrika işe başlamıştır.

2005 olayından sonra ülkede iktidar değişmesiyle Jogorku Keneş yeniden kurulmuştur. O dönemde kendisi Issık Gölü bölgesinin Tüp rayonundan milletvekili olarak atanan Sadır Japarov 'Kumtor' sorununu tekrardan gündeme getirmiş. Turdakun Usubaliev başta olmak üzere 'Kumtör' ile komisyon yapıp, birtakım sebeplerden ötürü rapor halka yayınlanmamıştır.

Bakiyev'in iktidarı devralması ile tekrardan Jogorku Keneşte gündem kazanan 'Kumtör' sorununu ile Isıkgöl bölgesinin Jetiögüz rayonundan milletvekili Kubaniçbek İsabekov incelemeye görev almıştır. Çünkü 'Kumtör' Jetiögüz rayonunda Barskoon ilçesinin dağlarında yerleşmektedir. Bu yüzden İsabekov kendisi doğma büyüme oralı

olduğu için komisyon başında kendisi durmayı istemiştir (Жапаров, 2012: 9-10). Maalesef bu komisyonun sonucu Kumtor için iyi sonuçlar getirememiştir.

2010 yılından başlayıp Kumtör sorununu Jogorku Keneşin milletvekili Sadır Japarov ele almıştır. Milletvekili iken Kumtör hakkında araştırma yapıp eksik belgeleri tamamlayıp 15 Şubat 2012 yılında Jonorku Keneşte tartışmaya sunmuş ve bununla ilgili komisyon kurulmasını rica etmiştir.

15 Şubat'ta Kumtor ile ilgili 10 Milletvekilinden kurulan komisyona Jonorku Keneşte 80 milletvekili destek vermiştir. Bu komisyon başkanı da Sadır Japarov olmuştur. Bu komisyon 2 aylık süreçte 1920'li yıllarından beri Kumtor'le ilgili işleri araştırmıştır.

Sadyr Japarov 2 ay süren araştırma sonucunu rapor hazırlayıp Jogorku Keneş'e sunmuştur. Bu raporda 1920'li yıllarda Kırgız SSR'in jeofizik ve jeologları tarafından altın rezervi olan yer araştırılmış ve 1978 yılında Kumtör keşfedilmiştir. Bu yerin araştırılmasına 39 milyon dolar harcanmasına rağmen Kumtor işletmeden kaldırılmıştır. Asıl sebeplerden biri de altın madenin işletilmesi çevresel sorunların çıkmasına sebep olacağındandı. Bu araştırma sonucunda Kumtör'da altının 953, volframın 55, kükürtün 6858 ton rezervi olduğu belli olmuştur. 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile birlikte Kırgızistan maden yerlerini işletmeye karar vermiştir. Fakat Kırgızistan'ın maden işlerinde ilk anlaşmaya başladığı İsviçre'nin şirketi 'Siyabeko' olmuştur. Bu gelişmelerin yanı sıra Güney Afrika'nın 'Anglo Amerikan', Türkiye'nin 'BMB' ve Amerika'nın 'Grainberg Production Cooperation' gibi şirketlerin Kırgızistan'a Kumtör'den alınan gelirin yüzde 80'i kalması koşullu öneriler belirsiz bir sebeple kabul edilmemiştir. Böylece Kumtor'un işletilmesi Kanada'nın 'Kameko' şirketine verilip 4 Aralık 1992'de Kırgız Hükümeti arasında imzalanmıştır. Bu anlaşmanın imza atıldığı aynı tarihte 'Kumtor Gold Company' kurulmuştur (Жапаров, 2012: 21).

Bu anlaşma Kırgızistan'ın aleyhine imzalanmıştır. Ancak Kırgız Hükümeti bu aksaklıkları hiç de dikkate almamışlar ve Kumtor'da altın rezervinin hepsi Kanada'ya çıkarılmıştır. 20 yıldan sonra bu sorun aktüellik kazanıp ülkede protestolar yer almıştır.

1992 yılında imzalanan anlaşmaya göre

- Kumtor'dan alınan metalleri değil metallerden alınan gelir paylaşılacaktır
- Sovyet döneminde maden ocaklarının araştırılmasında harcanan 38,9 milyon dolar ödeneceği öngörülmemiştir
- Tellor, volfram, kükürt ve diğer renkli metaller anlaşmanın içine girilmemiş, başka bir ifadeyle, bu metaller bedava yurt dışı çıkarılmıştır.

2007 yılında Kumtör projesinin yönetilmesi için Kanada'nın 'Kameko Cooperation' şirketinin bir alt dalı olarak 'Kumtor Operating Company' şirketi kurulmuştur. Ancak bu şirket Kırgızistan tarafından yönetilmesi gerekmektedir. Fakat Kanadalılar bunun gerçekleşmesini önleyecek diğer yolları meydana getirmiştir.

2013 yılının ekim aylarından başlayıp Kırgızistan'ın kuzeyinde, Kumtor altın madeninin yerleştiği bölgede halk protestolara başlamışlardır. Karakol şehrinde 7 Ekim 2013 yılında gerçekleşen grevde Issık Göl'ü bölgesinin valisi Emilbek Kaptagaev rehin alınmıştır. Protestocular Isık Göl valiliğini ele geçirme teşebbüsünde bulunmuşlardır. Fakat aynı tarihte ülke yöneticileri ile protestocular bir araya gelip Kaptagaev serbest bırakılmıştır.

Yakalanan protestocuların denetim altına alınması 9 Ekim'de Jetiöğüz rayonunun Saruu kasabası halkının tekrardan grev yapmasına sebep olmuştur. Bu sefer onlar denetim altına alınan protestocuların serbest bırakılmasını Hükümetten istemişlerdir. Bu talep yerine getirilmedikçe Karakol-Balıkçı anayolunu kapatmışlardır. Ancak Hükümet protestocuların suç işleyip işlemediklerine dair soruşturma yapıldıktan sonra serbest bırakılacaklarını bildirmişler. Özellikle yolu kapatma, arabaların yakılması gibi suçlara dava açılmıştır. 2013 yılında başlayan Kumtör sorunu bugünlerde hâlâ güncelliğini kaybetmemiştir. Başka bir ifadeyle Kırgızistan lehine olacak çözümler Kanada ile görüşmelerde tartışılmaktadır

IV.BÖLÜM: KIRGIZİSTAN'IN KÜRESEL GÜÇLERLE İLİŞKİLER NEZDİNDE DİŞ POLİTİKASI VE ONUN ANALİZİ

4.1. Kırgızistan-Rusya ilişkileri

Kırgızistan-Rusya ilişkilerine baktığımızda bu iki ülkenin 250 yıllık ortak bir tarihe sahip olduğunu belirtebiliriz. Başka bir ifadeyle, Sibiry'a gelen ilk Kırgızlar ve daha sonrası Volga nehrinin kenarlarına yerleşen Kırgızların tarihini içermektedir. Profesör Ploskih ve onun doktora öğrencisi Saparaliyev'in sayesinde Kırgız-Rus diplomatik ilişkiler tarihinin ilk sayfaları yazıldı. Maalesef o zamanlarda bütün yazılar kontrol altında olduğu için Rusya'nın aleyhine olan birçok yazıya izin verilmedi.

19. yüzyılın ikinci yarımında Rusya'nın Orta Asya ülkelerinin işgali hakkında bir sürü kitap ve makaleler çıkmaya başladı. 1940 yılında 'Sovyet Kirgiziya' adlı gazetede ilk doçent Hasanov'un 'Kuzey Kırgızistan'ın Çarlık tarafından işgali' adlı makalesi yayınlandı. 1959 yılında ise B. Camgırçinov 'Kırgızistan'ın Rusya ile birleşmesi' doktora tezini kitap olarak yayınladı. Bu yazılarda 'işgal edilmesi' yerine 'birleşmek' kelimesi kullanılırdı. Fakat yazılarda farklı yazılmalarına rağmen gerçek hayatta Kırgızistan'ın özellikle güney kesimi Rusya ile birleşmede ters tepkileri gösterdi. (http://www.ca-c.org/journal/2000/journal_rus/cac09_2000/04.Voropaev.shtml, 20.10.15)

1785 yılında Abdrakhman Kuçakov'u Çarlık Rusyasına ilk elçi olarak gönderen Kırgızlar 1855-1867 yılında kadar yavaştan Rusya'nın yönetimine itaat etmeye başladı. Fakat Kırgızistan'ın kuzey taraflarındaki kavimler fazla savaşımadan boyun eğmeyi kimi zaman kendi istekleriyle kabul etmişken, güneydekiler birkaç mücadele sonucu Çarlık Rusya'sının yönetiminin altına girdi. Çünkü Kırgızistan'ın güney tarafı Kokan Hanedanlığı kontrolü altındaydı. Bu hanlığın son hanı Kudayar han Kırgızlara karşı eziyetçi muamele yaptı. Kırgızlar Rus yönetiminin onları kabul etmesini rica ettiler. Fakat Çarlık Rusyası Kokan Hanedanlığına karşı çıkan isyancılara destek vermek yerine hana destek verdi. Kırgız İsyancıların lideri Polat Han'ı ve başka liderleri idam ettiler. Kısacası 19 Şubat 1876 yılında Güney Kırgızistan tamamen Çarlık Rusya topraklarına

girdi (Осмонов, 2004: 53). Bu tarihi verilere göre Kırgızistan'ı 1855-1991 yılına kadar Rusya ile birlikte ortak tarihi yaşadığını söylemekte fayda vardır. 1991 yılından itibaren Sovyet Rusya'nın parçalanması ile Kırgızistan egemen ülke olarak yeni kurulan Rusya ile yeni ilişkiler safhasına geçti.

4.1.1. 1991-1999 Boris Yeltsin Dönemi

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılması ile yeni kurulan Rusya'da yeni gelişmelere göre yeni dış politika izlenmeye başladı. 1996 yılına kadar Dış İşleri bakanlığı görevini üstlenen Andrei Kozyrev'in yeri 1996 yılından itibaren Evgeniy Primakov ile değiştirildi. Andrei Kozyrev'e liberalleşme dönemindeki Rus dış politikasına yön veren kişi hatta kurucusu da diyebiliriz. Bu dönemde Rusya eski Sovyet cumhuriyetleri ile ilişkiler kurma yerine özellikle Batı ile yakınlaşma politikasını sergiledi. Fakat bu süreci fazla sürdürmeden 1993 yılında Kremlin yeni Askeri Doktrin'i işledi ve daha çok pragmatik dış politika izlenimine geçti. Bu ise yakın çevre politikasıydı. Örneğin Gürcistan ve Tajikistan'daki iç savaşlara BDT'nin barış sağlama gücü olarak müdahale etti. 1996 yılından itibaren Primakov'un yeni göreve başlaması ile batıya yakınlaşma politikası yakın çevre politikasına değiştirildi.

'Parçalanma sonrası Rusya'sında dış politika hususunda iki farklı görüş bulunmaktadır. İlki olan "Atlantikçi Görüş"e göre Batı ile bütünleşmeli ve politik ve ekonomik reformlara devam edilmelidir. İkinci "Avrasyacı Görüş"e sahip olanlar ise Çar Petro zamanında yapılanlarla başlamak üzere geleneksel Slav değerlerine geri dönüşü savunmaktadırlar. Yeltsin dönemi Rus dış siyaseti 1991 - 1993 dönemi ve 1993 sonrası olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yeltsin'in iktidara geldiğinde nihai amaçları Sanayileşmiş 7'ler Grubu'na (G7) üye olmak, BM, AGİK, IMF gibi örgütlerde ağırlığa sahip olup alınan kararlarda rol oynamak ve NATO'ya üye olmaktı (Onay, 2003: 121). Yeltsin'in temel amacı ülkedeki ayrışmaya son vermek, Batı'nın desteği ile Rus toplumunu, Batı modeli ekonomik, siyasal ve kültürel politikalarla geliştirmekti' (Tanören, 2009: 39).

31 Ağustos 1991'de Kırgızistan bağımsızlığını kazandı. İlk yıllar ekonomik açıdan kolay olmadı. Sovyet döneminde birbirine bağlı olan ekonomi sistemi artık tek ülkenin elinde olması yeni bağımsızlığını kazanan ülkelere zorluklar çektirdi. A.Akayev 28 Mayıs 1992'de Moskova Rus Televizyon ağında Aleksandr Peslyak ile konuşmasında Kırgızistan'ın Rusya'nın yardımına ihtiyacı olduğunu belirtti ve 28 Ocak 1994'teki konuşmasında da Kırgızistan'ın Rusya'nın desteği olmadan ekonomi açıdan bağımsız olamayacağını belirtti. Eğer Rusya ile ilişkiler kesintiye uğrarsa Kırgız halkı eski göçmenliğe dönüşebilme riski olduğunu de ilave etti. Ekonominin zayıf olması Kırgızistan'ın askeri gücünü kurmasına ters etki verdi. Çünkü para olmadan güçlü ordunun kurulmasından söz edilemezdi. Bu yüzden Akayev ilk yıllarda askeri gücü yerine ekonominin daha da gelişmesi için bütün çabasını harcamaya hazırды. O yıllarda askeri alanda yüzde 30-50 kadro açıklığı vardı. Bütün bu faktörler Rusya ve diğer BDT ülkeleri ile entegrasyonu ya da Kolektif Güvenlik anlaşma çerçevesinde hareket etmesini belirlemekteydi. 10 Haziran 1993'te Akayev Rus elçisi Mikhail Romanov ile buluşmasında ilk konuşmasına Rusya ile Kırgızistan arasında imzalan 'Dostluk ve İşbirliği' antlaşmasının birinci yılını kutlama ile başladı. Konuşmasında Kırgızistan'ın Rusya ile her alanda işbirliğin sağlanması ülkedeki reformların yürütülmesinde kolay olacağını ve eski bağların hala kopmadığı için iki ülke birbirlerinin çıkarlarını karşılayacağını açıkladı. (Brzezinski ve Sullivan, 1997: 191-193)

4.1.2. 1999-2014 Putin Dönemi

1999 yılına kadar Yeltsin Rusya dış politikasını sağlam bir şekilde yürütemedi. Putin Yeltsin'den Cumhurbaşkanlığı devraldığı zaman Rusya'nın durumu hayli bir derecede kötüydü. Ekonomik açıdan da bayağı bir gerilime gitmekteydi. Putin iktidara geldiği zaman Dağıstan ve Çeçenistan'da çatışma vardı. Bu olaylar Putin'i test etti. Eski Başbakan Sergei Stepaşin kendisinin sadece Yeltsin'in siyasetini takip eden ve önemli bir rolü olmayan bir aktör olduğunu ifade etmiştir. Fakat başkanlık görevine başladığı andan itibaren enerjik ve hareketli olan Putin'i, İzvestiya gazetesinin muhabiri, onun televizyondaki konuşmalarından güçlü bir kişiliği olduğunu vurguladı (Medvedev, 2000: 352-353).

Putin'in başarılı olmasındaki faktörleri dikkate alırken Çeçen direnişçilere karşı yürütülen mücadelede geri adım atmaması ile katı Rus milliyetçiliği perspektifinde direnmesi, “milliyetçi yaklaşımı”, “devletçi anlayış” ile kuvvetlendirmesi, bir kaç yıldır ekonomik açıdan gerilemiş olan Rusya'yı tekrardan öne çıkarması ilk aklımıza gelmektedir (Tanören, 2009: 56). Kararlı bir karaktere sahip olması hem ülkesinde hem de dünyada güçlü bir lider imajını uyandırdı. Yeltsin döneminde ise Rusya'da daha çok oligarklar etkiliydi. Putin'in iktidara gelmesi ile oligarkların etkisi hızlı bir şekilde azaldı.

Putin Cumhurbaşkanlık görevini ele aldıktan sonra yönetim kadrosunu tamamen değiştirdi. Kendisi çalışabilen ve iyi anlaşabilen insanlara daha çok önem verdi. Dış politika izlenimine gelince 2001 yılından itibaren ABD ile iyi muamele kurma çabaları öne sürdü. Çünkü 11 Eylül olayı güvenlik konusu öneminin artması bu iki rekabetçi gücün birbirine yaklaşmasını sağladı. Fakat terörizme birlikte direnme politikası uzun sürmeden, güçlenmeye başlayan Rusya ABD'ye karşı rekabetçi politika sergilemiştir. Çünkü ABD'nin Orta Asya coğrafyasına odaklanması Rusya'nın eski SSCB topraklarında faaliyetlerini daha da hızlandırdı.

4.1.3. Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)

Birleşik Devletler Topluluğu 1991 yılının Aralık ayında eski SSCB devletleri tarafından kurulan bölgesel bir örgüttür. Başka bir ifadeyle SSCB'nin dağılması kaçınılmaz olduğu açığa çıkmaya başladığında Gürcistan hariç diğer birlik ülkeler BDT kurmaya karar verdiler. Örgütün asıl amacı olarak eskiden birbirine bağlantılı olan ülkeler birliğin dağılması sonrası bu bağlantıların kopmaması için siyasî, ekonomi, askerî güvenlik, sosyo-kültürel ve dil açıdan ilişkileri sürdürebilmektir. Bunların yanında bu ilişkiler sayesinde ülkelerin birbirleri destekte bulunmalarına ve geliştirmelerine kolaylıklar sağlanacağı öngörüldü.

8 Aralık 1991'de Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna liderleri buluşup BDT anlaşmasına imza attılar. Kurucu ülke liderleri bu örgütün bir slav örgütü olmadığını ve üye olmak isteyen bütün SSCB ülkelerine açık olduğunu vurguladılar. 21 Aralık'tan

itibaren Estonya, Letonya, Litvanya ve Gürcistan hariç eski SSCB ülkeleri BDT üyesi oldular. Fakat 1993 yılında batı yanlısı olan Gürcistan tekrardan örgüte üye oldu ve 2009 yılında üyelikten çıktı. Türkmenistan ise 2005 yılında daimi üyelikten gözlemci statüsüne geçti. Ukrayna ise 2014 yılındaki Rusya ile kötü ilişkiler yüzünden üyeliğini kaldırma almasındadır. BDT'nin Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan, Moldova, Rusya, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan olmak üzere 11 tane üyesi vardır. BDT'nin dağılması SSCB'nin tamamen varlığının yitirdiği anlamına geldi. (Peimani, 2009: 296) SSCB'nin son lideri M. Gorbachev BDT'nin kurulmasına karşı olduğunu ve SB'nin varlığının devam ettirilmesine çaba gösterdiğini fakat Rusya lideri Yeltsin 1991 yılında anlaşmanın imzalanacağını bile gizlice yaptığını söyledi. Yeltsin BDT anlaşmasına imza atıldıktan sonra ilk Bush'u ve ondan sonra Gorbachev'u aradı (http://lifenews.ru/news/14656_1, 03.05.15).

BDT sürecindeki önemli gelişmelerden biri de 2007 yılında kabul edilen 'BDT'nin daha ileri gelişmesine dair konsepti' oldu. Bu konsept üye ülkelerin gelişmesini sağlayan uzun süreli hem siyasi hem de ekonomi entegrasyonu içermektedir (<http://e-cis.info/page.php?id=20065>, 01.11.15). Ancak BDT sübjektif ve objektif nedenlerle üye ülkelerin entegresini sağlayabilecek ve bütün ilke ve hedeflerini gerçekleştirecek güçlü bir örgüte dönüşemedi. Çünkü üye ülkelerin ekonomik açıdan eşit olmaması faktörü hedeflere ulaşmada engelleri oluşturmaktadır. Bundan dolayı üye ülkelerin ekonomisini geliştirmek için bağışçı arama çabaları BDT ülkeleri sınırını aştı. Bu gelişmeler bazen üye ülkeler arası ilişkileri etkilemektedir. Bugüne kadar 20 yıldan beri faaliyette bulunmasına rağmen, bu örgüt büyük başarılarla ulaştığı pek söylenemez. Fakat üye ülkeler için BDT'nin önemi hala olsa bile ülkelerin dış politikasında belirleyici unsur niteliğini taşımamaktadır. Bazı uzmanlara göre Rusya ile BDT üye ülkelerinin ilişkileri minimum ekonomik sorumluluk ve maksimum kâr üzerinde kurulmuştur. Üye ülkelerin kimileri için enerji ihtiyaçlarını karşılamak, kimileri için ise bölgesel güvenliği korumaktır. Örneğin Kırgızistan'ın dış politikasında BDT'nin rolü ülkede istikrar ve güvenliğin sağlanmasıdır.

4.1.4. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ)

Diğer eski SSCB ülkeleri gibi Kırgızistan da birliğin dağılması ile ülkede sınır sorunları ve milliyeti koruma sorunları güncelliğini kazanmaya başladı. Ancak Kırgızistan ilk Cumhurbaşkanı Akayev ‘Asyanın İsviçre’si’ pozisyonu tutunarak Kırgızistan’ın tarafsız ülke olacağını ve bu yüzden herhangi bir askeri örgüte üyelik gereği duymadığını belirtti. Bu tavrın alınmasında başlıca nedenleri belirtmekte fayda vardır. Örneğin, birinciden BDT ülkelerinden hiç bir zaman tehdit gelmeyeceğine inanmaktaydı. İkincisi, ordunun kurulması için para önemli faktör olduğundan yanaydı. Bu yüzden yeni bağımsızlığı kazanmış ve ekonomi krizi yaşamakta olan Kırgızistan için askeri ordudan söz edilemezdi. (Бырыбаев, 2013: 5) Bu yüzden güvenlik açısından zayıf olan Kırgızistan için 1992 yılında BDT bünyesi altında imzalanan Kolektif Güvenlik anlaşması hayati bir önem taşımaktaydı.

‘Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ), Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu’nun bünyesinden çıkan bir örgüttür. Örgütün temel amacı, üye ülkelerin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü konusunda ortaya çıkabilecek olan askeri tehditleri önlemek ve çıkabilecek tehditleri, ortak çabalarla, ortadan kaldırmaktır. KGAÖ, üye ülkelerin ulusal güvenliklerini sağlamak için, askeri-siyasi çok yönlü karşılıklı işbirliğini koordine etmeyi amaçlamaktadır’. 15 Mayıs 1992 yılında imzalanan bu anlaşma Kolektif Güvenlik Konseyi Toplantısı’nda 2002 yılının Mayıs ayında örgüte dönüştürülmesi kararlaştırıldı. Böylece 7 Ekim 2001 yılında Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyesi olan Rusya Federasyonu, Kazakistan, Ermenistan, Kırgızistan, Tacikistan, Beyaz Rusya tarafından kuruldu. Özbekistan, Azerbaycan ve Gürcistan Kolektif Güvenlik Anlaşmasını imzaladılar fakat KGAÖ’ye katılmadılar. Antlaşma 5 yıllık süreden sonra yenilenmesi gerekirken, bu ülkeler yenilemediler. Özbekistan ise 2006 yılında örgüte katılıp tekrar 2012 yılında üyeliğini askıya aldı. KGAÖ 3 çeşit ortak askeri güce sahiptir. Bunlar Bölgesel, Barışı Koruma ve Ortak Hızlı İntikal Gücü’dür. Fakat KGAÖ’nün bölgelerde operasyonları gerçekleştirmesi için üye devletlerin resmi rızası olması şarttır. Buna ilave olarak, KGAÖ güçleri BM mandası altında Avrasya dışı diğer bölgelerde de faaliyette

bulunabilirler. (Yesevi, 2013: 1-2.) KGAÖ'nün Ortak Hızlı İntikal Gücü 2001 yılında kurulup, 4000 kişiden oluşmaktadır. Faaliyetini de Kant üssünde yapmaktadır. 2009 yılında bu güç yerine Ortak Acil Müdahale Gücü geldi. 20 000 kişiden oluşup, 2011 yılında iki tatbikat gerçekleştirdi. Kırgızistan'daki 2005 ve 2010 yıllarındaki olaylara bu örgüt operasyonlarını yapmadı. Çünkü Kırgızistan'daki olaylar iç nitelikli olduğu için müdahale etmemiştir. KGAÖ'nün ilkelerinde üye ülkelerde dış nitelikli olaylarda müdahale etmeye hakkı vardır. Fakat 2010 yılında Kırgızistan'daki olaylardan sonra ilkelerinde değişiklikler getirilmesini gerek gördüler. Bu noktadan sonra örgüt üye ülkelerdeki iç tehditlerde de operasyon yapabilme konusunda yetkili oldu.

4.1.5. Kant Üssü

2000 yılında BDT ülkeleri Rusya Dış Politika Konseptinde ilk hedef olarak kabul edildi. 2001 yılı öncesi Putin zaten BDT ülkeleri ile tekrardan ilişkileri canlandırma politikasına geçti. Bu ise Rusya'nın BDT ülkeleri ile ikili ilişkilerine önem vererek hem iktisadi hem siyasi hem de güvenlik açısından üye ülkeler ile ortak örgütlerin geliştirilmesi anlamına gelmektedir. Örneğin 2001 yılından itibaren terörizme karşı mücadele olarak Kolektif Güvenlik Anlaşmasını güçlendirdi. 2002 yılında Kolektif Güvenlik Anlaşmasının 10. yıl dönümünde üye ülkeler anlaşarak Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütüne (KGAÖ) dönüştürdüler (Nygren, 2007: 29).

28 Haziran 2002 yılında Savunma Bakanı Esen Topoyev Bişkek'ten 14 km uzaklıkta yerleşen Kant havalimanında, KGAÖ'nün Acil Mukabele Gücünün (Rapid Reaction Force) hava güçleri yerleşeceğini ilan etti. (Knyazev, 4) Bunun neticesi olarak Acil Mukabele Gücünün 'Güney-Antiterör 2002' programı çerçevesinde Bişkek'te tatbikatlar gerçekleştirildi. Bunun için Aralıkta Kant'a Rusya'nın savaş uçakları yerleştirildi. Bu gelişimlerden sonra Putin Kırgızistan'da ABD'nin üssüne paralel olarak Kant şehrinde kendi üssünü yerleştirme kararını aldı (Nygren, 2007: 35).

23 Ekim 2003'te Putin ile Akayev arasında Kant şehrinde Rusya üssünün açılmasına dair anlaşma imzalandı. Bu üssün açılması BDT ülkeleri arasındaki ilişkilerinin daha da gelişmesine bir etken oldu. Rusya'nın SSCB'nin dağılmasından

sonraki kendi toprağı dışında açılan ilk hava üssüydü. Bu gelişmeye ABD ne kadar sakin davransa bile Rusya'nın bu gelişmenin arkasında başka hedefler olduğu söyleniyordu. Daha net olacaksak, Rusya Orta Asya ülkelerinde hava kuvvetlerinin güçlenmesini sağlamaktaydı.

11 Eylül 2001 sonrası ABD'nin Afganistan'da terörle mücadele faaliyetlerinde daha da başarılı olmak amacıyla Kırgızistan'da askeri güçlerini yerleştirebilme ricasında bulundu. Kırgızistan bu kararın alınmasında tek başına hareket etmeyip, ŞİÖ ve KGAÖ üye ülkelerinin danışması ile kararlaştırıldı. Kırgızistan dünyada hem Rusya'nın hem de ABD'nin hava üssünün yerleştiğı tek ülkedir. Akayev döneminde açılan Kant hava üssü bugünlerde hala faaliyetini sürdürmektedir. 2009 yılında bu anlaşma süresi 49 yıla kadar uzatıldı.

4.1.6. Gümrük Birliğı (GB)

1993-1994 yıllarında BDT'nin 12 tane ülkesini kapsayan iktisadi açıdan entegreyi ve ülkeler arası serbest ticareti sağlayacak Rusya'nın himayesi altında bir örgütün kurulması çabaları görüldü. Bunun neticesi olarak 24 Eylül 1993'te 'Ekonomi Birliğı kurulması hakkında' anlaşmaya imza atıldı. Bu anlaşma 14 Nisan 1994'teki 'Serbest Ticaret Bölgesi', 21 Ekim 1994'deki 'BDT üyesi ülkelerin Ödeme Birliğı' ve 20 Ocak 1995'teki 'Gümrük Birliğı Anlaşması'nı içermektedir (Лихачев, 2010: 1).

Avrasya entegrasyonunun önemli noktasını 1996 yılındaki Rusya, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Kırgızistan arasında imzalanan ve 1999 yılında üyeliğı Tacikistan kabul edilen 'Gümrük Birliğı' yeni bölgesel örgütüne bağlayabiliriz. Fakat üye ülkeler örgütün çerçevesinde serbest ticaret bölgesini oluşturma çabalarını birtakım sebeplerden dolayı gerçekleştiremediler. 2000 yılında ise bu beş ülke Avrasya Ekonomi Topluluğı oluşturmaya karar verdiler. Bu topluluk uluslararası bir statüye sahip olup fonksiyonunu daha da genişledi. 2004 yılında ise yeni enstitü ve karar alma sistemi oluşturuldu ve 2007 yılında AET'in 20. Oturumunda 'Gümrük Birliğı' üç ülke nezdinde (Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan) 2010 yılına kadar oluşacağı kararı alındı. Anlaşmada diğ

Ülkelerin hazır olduğu zaman ‘Gümrük Birliğine’ katılabilme şartı belirlendi. (Кондратьева 2009: 1)

Rusya- 1 Temmuz 2010

Kazakistan- 1 Temmuz 2010

Beyaz Rusya- 6 Temmuz 2010

Ermenistan- 10 Ekim 2014

Kırgızistan- 8 Mayıs 2015

Lapenko ve Leshukov’un ‘Kırgızistan’ın Gümrük Birliği’ndeki (GB) yeliğin perspektifleri’ adlı makalesinde eğer GB’de yükseliş olmasa da gösteremese de en azından ye ülkeler arasındaki gümrük sisteminin standartlaştığı belirtilmiş. Bazı uzmanlar GB’yi Avrupa Birliği gibi 10 yıl içerisinde yapı olarak tamamlanıp sisteme oturacağını vurgulamaktadır. Hatta 2 yıl içerisinde iyi neticeler gösterdiğini belirtmekteler. ye ülkelerin rekabet ve dünya krizine dayanabilme gücünü artırmak örgütün amaçlarındandır. Bunun yanında AB gibi entegrasyonu hızlandıran örgütlere karşı daha da etkili olmaktır. Bunun için AET’nin bütün yeleri birbirleriyle siyasi ilişkilerinin pekiştirmesi ve GB’nin alanının genişletilmesi hayati önem taşımaktadır. Kırgızistan son yıllarda iktidarda değişmelerin ve kanlı olayların yaşanması ekonomisini gerginleştirdi. GB’yi Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan arasında imzalandıktan sonra Kırgızistan rgte girme arzusunu belirtti. Fakat Kırgızistan Hükümeti tarafından birliğin ülke için ne kadar kar sağlanacağının incelenmesinden sonra daha netleşeceğini ne sürdürdü. 11 Nisan 2011 yılında Başbakan görevi ile üstlenen Atambayev Birliğe girip girmemenin avantaj ve dezavantajlarını incelemesi için Hkmete emir verdi. Atambayev konuşmasında GB’yi ülkenin sınırlarını pekiştirilmesinde ve halkın istihdamı konusunda iyi koşullar sağlayacağını ileri sürdü. (Лапенко, 2012: 28-29) Buna ilaveten, Atambayev’e göre Kırgızistan’ın GB’nin katı kurallarına uyması ülke içinde sağlam olmayan kuralların etkisinin azaltır ve bununla birlikte yatırımcıların sayısının artacağı söz konusudur. Konuşmasının sonunda Kırgızistan 1 Ocak 2012’de GB’nin yesi olacağını belirtti. Fakat Kırgızistan 2015 yılında ancak birliğe katılabildi.

2012 yılından 2015 yılına kadar Kırgızistan’ın GB’e girip girmemesi büyük tartışmalara sahne oldu. İktisatçılara göre ülkenin GB diğer ülkeleri ile aynı gümrük

tarifelerine sahip olması sakıncalı olduğunu bildirdiler. DTÖ'nün 1998 yılından beri üyesi olarak Kırgızistan diğer uluslararası örgütlerle gümrük-vergi konusunda anlaşmaya uyması lazım. Birlik çerçevesinde tek gümrük kuralların uygulanması DTÖ kurallarına karşı gelecekse 1 milyar dolar tazminat ödeme ihtimali olacaktır. Kırgızistan halkının yüzde 40'ı tarım sektöründe çalıştığı için bu sektöre hiç bir gelişme getirmeyecekti. Özellikle 'Dordoy' ve 'Karasu' büyük pazarlarını kötü yönden etkileyeceği için Kırgızistan ekonomisini geri çekecektir. Çünkü GB'de yüzde 92 Rusya'nın tarifeleri etkilidir. Bu ise örgütten sadece ekonomi açısından güçlü ülke kazanacağı ve Kırgızistan'ın kendine özgü ticari ve bütçe politikası olamayacağı anlamına gelmektedir. Halkın çoğunlukla ihtiyaç duyduğu otomobil, kıyafet, yiyecek ve içeceklerde fiyatlar yükselecektir. 'Gelecek Projesi' isimli iktisadi araştırma vakfının yaptığı araştırmalarına göre Kırgızistan GB'ne girdikten sonra ilaçlarda yüzde 10, deri üretimlerde yüzde 20 ve yiyeceklere yaklaşık yüzde 15 fiyat yükseliş olacaktır. Bu ise ülkede enflasyona yol açacaktır (Лапенко, 2012: 28-29). Yabancı ülkeden gelen ithalatta sınırların oluşması Rusya'nın düşük seviyeli üretimlerine talep daha da artacağını belirtmektedir. Fakat dezavantajların yanında sağlanacak avantajları belirtmekte fayda vardır. Örneğin, Kırgız üreticiler GB'nin üye ülkelerinde yayılma şansı vardır. Bu fırsatlar yatırımcıların ilgisini çekmekte olup Kırgızistan dış ticaretinin gelişmesini iyi yönden etkileyecektir.

Önemli nokta olarak GB'nin üye ülkelerinde kaçakçılıkla yapılan ticaret önlenecektir. Kaçakçılıkla yapılan ticaret sistemi Kırgızistan'da yaygındır. Çin ve GB ülkeleri ile arabuluculuk yapma tecrübesine sahip olan Kırgızistan, elde edilen tecrübeleri ile ülke konumunun transit açısından önemini arttırma fırsatını yakalamaktadır. Bu ise araç ve lojistik sisteminin gelişmesine yol açacaktır. Kırgızistan'ın Ticaret Odası başkanı M.Sharshekeyev'e göre lojistik sisteminin gelişmesi ülkede bulunan inşaat malzemelerinin ülke dışı pazarlarına açılmasına imkanlar sağlanacaktır. Fakat Kırgızistan'ın birliğe üye olması sınırlarda gümrük kontrolün olmaması nedeniyle Çin mallarının Kırgız-Kazak sınırlarından Rusya'ya kaçakçılıkla geçebilme ve üye ülkelere Afganistan'dan da uyuşturu maddelerin daha çok gelebilme riski vardır (Лапенко, 2012: 31-32).

Kırgızistan, 8 Mayıs 2015'te GB'ye üye oldu. Daha yeni üye olduğu için uzmanların tahmin ettiği avantaj ve dezavantajlarının gerçek hayatta yansımalarını şimdilik söylemek zordur. Fakat Rusya'daki Kırgız vatandaşlarının ikamet almalarında biraz kolaylıklar sağlanmaya başladıklarını belirtebiliriz. Çünkü son iki yılda Rusya Orta Asya ülkelerinden çalışmak için gelenlere dair kurallarını sertleştirdi. Bu ise bir çok Kırgız'ın ülkeye dönmesine neden oldu ve Kırgız ekonomisini de ters yönden etkiledi. Çünkü her yıl Rusya'da çalışan işçi Kırgızlar tarafından gönderilen para miktarı bu kuralların uygulanması sonucu azaldı. Bu durum sadece aileleri değil ülke ekonomisini de kötü yönden etkilemektedir. Kırgızistan halkına tam istihdam sağlayamadığı için özellikle genç kesim başta Rusya, Kazakistan olmak üzere Türkiye, ABD, Dubai ve Avrupa ülkelerine yüksek maaşlı iş bulmak için gitmektedirler.

4.1.7. Kırgızistan'ın Rusya'ya Yönelik Dış Politikası

Kırgızistan'ın Rusya ile bağlantısı eski zamanlara kadar gitmektedir. Başka bir deyişle, Çarlık Rusya'sı, SSCB dönemi ve bugüne kadar bağlantılarını kopmadan yürütmektedir. Kırgızistan-Rusya ilişkisini Akayev, Bakiyev ve Atambayev dönemindeki gelişmeler olarak 3 safhada inceleyebiliriz.

Akayev dönemi 1991-2005 yıllar dönemini içermekte olup, egemen ülke olarak Rusya ile diplomatik ilişkilere ilk adımlar atıldı. Fakat Kırgızistan bağımsız ülke olduğundan beri tek yönlü dış politika izlemeyip, çok yönlü dış politika sergiledi. Ancak ortak geçmişe sahip olan Rusya ile her zaman iyi ilişkiler yürüttü. Hatta ülkedeki bazı siyasi olaylar ve ülke liderlerinin değişmesi iki ülke ilişkilerine kötü yönden etkilediği söylenemez.

Yeltsin döneminin ilk yılları Rusya'nın Batı ile yakınlaşması Orta Asya ülkelerinin de Batı ile iyi ilişkiler aramasına yol açtı. Çünkü SSCB'nin dağılması ile ortaya çıkan yeni ülkelerin kendi kendilerini yönetmeleri ilk yıllarda zorlukları beraberinde getirdi. Bundan dolayı Rusya ile bağlarını koparmak istemediler. Fakat Rusya bu yeni ülkelerin problemlerini üstlenmekten kaçındı ve ilk başta bu ülkelerden

uzak durma politikasını izledi. Ancak Rusya'nın Batı ile ilişkilerinde beklentileri istediği gibi olmadıkça 'yakın çevre' dış politikası izleme söz konusu oldu.

Yeltsin bağımsızlığın ilk yıllarında her ne kadar Batıya doğru yönelse de Kırgızistan-Rusya ilişkilerinde temel adımları attı. Yeltsin ve Akayev'in imzaladığı 'ülkelerarası ilişkilerin temeli Anlaşması'nın ilk adımlarını oluşturmaktadır. Bu anlaşmada birbirinin bağımsızlığını tanıması yanında hem Rusya hem de Kırgızistan vatandaşlarına ırk ve milletine bakılmaksızın eşit haklar sağlanacağı belirtildi. Taraflar etnik azınlıkların dil ve kültürel değerlerine saygı gösterileceğini vurgulandı. Bu ise Rusya çıkarlarını daha çok korumaktadır. (Мещеряков, 2014: 297) Çünkü SSCB'nin dağılması ile yeni kurulan cumhuriyetlerde azınlığa dönüşen Rus halkının çıkarlarını korumak Rusya'nın 'yakın çevre' politikasındaki önemli hedeflerden biridir. 20 Mart 1992 yılında Rusya Federasyonu ile diplomatik ilişkiler kurulup, bu anlaşma 10 Haziranda yenilendi.

Akayev döneminde imzalan anlaşma ve örgütler bugünler de de faaliyetini sürdürmektedir. Fakat BDT fazla etkili olamadığı için, ekonomi ve güvenlik açısından entegre olma çabalarının önemi arttı. Örneğin, KGAÖ, GB, ŞİÖ v.s gibi örgütler Kırgızistan'ın Rusya ile ilişkilerini daha da pekiştirmektedir. Özellikle 2001 yılından itibaren terörün dünyada güç alması Kırgızistan'ı da endişelendirdi. Ülkenin güvenlik amaçlı örgütlere üye olmasını şartlandırdı. 2005 yılında Kırgızistan'daki 'Lale Devrimi' sonucu Rusya'ya kaçması bile Akayev'in Rusya ile iyi ilişkide olduğunu göstermektedir. Bugünlerde hala Akayev orada yaşamaktadır.

2005 yılından sonra Akayev'in yerine Bakiyev'in gelmesi ile ülkede yeni dış politika izlenmeye başlandı. Milletvekili Dastan Bekeshev, Bakiyev'in başarısız olmasının 3 sebebini öne sürdü. İlk olarak dış politikada istikrarsız olması ülkenin gelişmesine büyük sıkıntılar getirdi. İkincisi ülkenin iç politikasında muhalefet ile anlaşamamasıdır. Üçüncüsü ise ülkede yönetim sistemini yavaştan monarşi sistemine benzetme çabası olmuştur (<http://ria.ru/radio/20140908/1023239846.html>, 06.11.15)

Lale Devriminden sonra iktidara gelen Bakiyev, 8-9 Mayıs ve 4-5 Eylül'de Moskova'yı ziyaret etti. Hatta 6 Eylül, 2005'te Putin konuşmasında Bakiyev'in Rusya

ile yakın ilişkiler kurma niyetinde olduğu belirterek, bu çabalar sayesinde iyi sonuçlara ulaşabileceğini vurguladı. 24-26 Nisan 2006'da Rusya'ya olan resmi ziyaretinde Hükümet başkanı, Rusya'nın Meclis başkanı ve diğer millet vekiller ile karşılaşp, ikili siyasi, ekonomi, askeri-teknik ve işgücü göçü sorunlarını tartıştılar. 2008 yılında Medvedev Rusya Cumhurbaşkanlık görevini devralması ile ikili ilişkiler devam ettirildi. 7 Haziran 2008 yılında Bakiyev S.Petersburg'da Medvedev ile görüşmesinde Rusya'nın Kırgızistan dış politikasında önemli bir yere sahip olduğundan bahsetti. İki ülke ilişkilerinin ülke ekonomisinin gelişmesini iyi yönde etkilediğini vurguladı (Верецагин, 2-3) Medvedev ise konuşmasında sadece ekonomik ve siyasi yöndeki gelişmelerden bahsetmeyip kültürel gelişmelerden de söz etti. Örneğin, Medvedev Rus dilinin etkisini daha artırmak amacıyla Kırgız-Slavyan Üniversitesinde inovasyon eğitim merkezini açmayı önerdi. Buna ilave olarak, hem Moskova'da hem de Bişkek'te Bilim ve Kültür evlerinin açılmasına dair sözleşmelerin hazırlanmasına gerek duyulduğunu belirtmiştir. (Мещеряков, 2014: 325) Fakat iki ülke arasındaki başarılı bir şekilde devam eden Kırgızistan –Rusya ilişkileri 2009 yılından başlayıp değişmelere sahne olmaya başladı.

Bakiyev'in yürüttüğü dış politikadaki taktik hedefler hem Rusya hem Batı hem de komşu ülkelerde ters imajları oluşturdu. Bazı uzmanlara göre 2009 yılından itibaren Kırgızistan Rusya desteğini kaybetmeye başladı. Rusya desteğinden yoksun kalmasının başlıca sebeplerden biri de 2009 yılının Şubat'ında Bakiyev'in ülkedeki ABD üssünü kapatması sözünü yerine getirmemesi oldu. Bu gelişmelerin yanında 'Dastan' torpido ve ekipman üreten şirketin yüzde 48 hisse senedinin Rusya'ya olan borcu yerine vereceği sözleşmeyi bozdu. Fakat sonrası bu sözleşme yenilendi. Bu davranışlar Moskova'nın Bakiyev'e olan güvenini azalttı ve 2009 yılında Kambar Ata Elektrik tesisinin kurulması için vereceği krediyi iptal etti.

2009 yılında Kırgızistan'da ekonomik kriz yaşanmaya başladı. Bakiyev ülkeyi krizden kurtarmak için Moskova'dan 2 Milyar dolar kredi isteğinde bulundu. Birkaç günlük toplantıdan sonra 3 Şubat'ta Bakiyev sözleşmeyi imzalamak için Moskova'ya geldi. Rusya Kırgızistan'a yüzde 0.75 faizli ve 40 yıl içerisinde ödeme şartıyla 300 milyon dolarlık kredi verdi ve 150 milyon dolar sadece yardım şeklinde verdi. Rusya,

Hindistan ve Ukrayna'nın deniz torpidolarını üreten 'Dastan' şirketinin yüzde 48 senedinin yerine ülkenin 173 milyon dolar borcunu kapattı. Rusya'yı kızdıran önemli faktör de ABD hava üssünün faaliyete devam etmesi oldu. Çünkü 20 Şubat 2009 yılında hava üssün kapatılmasının son tarihiydi ve Ağustos ayına kadar bütün ABD ekipleri gitmesi gerekirken Bakiyev tersine ABD hükümeti ile tekrardan görüşüp, 'Manas' hava limanının transit taşıma Merkezine dönüştürerek ABD hava üssünün kalmasını sağladı. ABD Kırgızistan'a verdiği kirayı 17,4 milyon dolardan 60 milyon dolara kadar yükseltti ve altyapı için 36.6 milyon dolar ödenecekti. Askeri ve sivil yükler bu transit merkezden geçerken gümrük kontrolünden geçmeyecek ilkesini içeren anlaşmayı imzaladı. Transit merkezde çalışan personeller de diplomatik bağışıklığa sahip olamamasına rağmen suç işledikleri zaman uluslararası mahkemeye veya üçüncü ülkeye Washington'un izni olmadan verilme hakkı yoktu. (Мещеряков, 2014: 326-327) Bakiyev'in aynı zamanda iki süper güçle politika yürütmesi ülkede kaosa yol açtı. Rusya'nın Kırgızistan'a olan güveni azalmış ama ilişkilerin tamamen kesilmesi söz konusu olmamıştır. Durumun düzeltilmesi amacıyla Kırgızistan Oş şehrinde Rusya'nın KGAÖ çerçevesinde ikinci hava üssünün yerleşmesine izin verdi. Bu anlaşma 1 Ağustos 2009 yılında imzalandı. Fakat bu gelişmeler bile Rusya'nın güvenini tekrardan kazanmayı sağlayamadı. Bu gelişmelere rağmen Rusya Kambar –Ata 1 enerji tesislerinin kurulması için yatırım yapmak için 2 milyar doları vermekten vazgeçmiştir.

2010 yılına kadar Bakiyev yönetimi ülke için fazla gelişmeyi sağlayamamıştır. Halk arasında hoşnutsuzluk git gide artmaya başlamış ve Akayev'i eleştirip yerine gelen Bakiyev yönetimi eski liderden hiç de farklılık gösteremediğine kanaat getirilmiştir. Başka bir ifadeyle, ülke yönetiminde oğlu başta olmak üzere kardeşleri ile birlikte ailesi daha da etkili olmaya başlamıştır. Ülkede suç ve yolsuzluk artmıştır. Sabrını yitiren halk 2010 yılında tekrardan Bakiyev yönetimini devirmiştir. Geçici Hükümet kurulmuş ve ülke Cumhurbaşkanı da Roza Otunbayeva seçilmiştir. 2011 yılında ise genel seçimlerde Almazbek Atambayev Cumhurbaşkanı ilan edildi.

Atambayev, 27 Aralık 2010'da Kırgızistan'daki olaylardan sonra Başbakan olarak Rusya'ya ziyarette bulundu. Bu ziyaretin amacı Bakiyev'in son yıllarında

gerginleşmeye başlayan Rusya ile ilişkileri düzeltmekti ve durdurulan kredilerin devam ettirilmesini konuşmaktı. Fakat bu ziyaret haberlerde gösterilmedi. Jogorku Kenesh 2011 yılında Ala Too dağındaki bir tepeye Putin ismini vermeyi karar aldı. Bu ise Rusya ile ilişkilerin iyi gitmesi için bir çaba olarak nitelendirilse de Rusya için pek önem taşımadı. Buna ilave olarak, Manas hava üssünde ABD uçaklarının yakıt doldurulmasından gelen kazancın yüzde 50'sinin Kırgızistan'a ait olması gerektiğini içeren anlaşmaya varmışlardır. Bu yakıt doldurma Rusya tarafından olacaktı. Bu gelişme Rusya'nın ilgisini çekmiştir. 17 Mart 2011 yılında Kırgızistan'da tekrardan iç olaylar meydana geldi. Bu olaylardan ötürü Atambayev tekrar Rusya'dan AET'nun 'Krize Karşı' vakfından 200 milyon dolar miktarında yardım istemiştir. Putin ise buna olumlu cevap vermemiştir. Ardından Başbakan yardımcısı Omurbek Babanov tekrardan Rusya'ya gitmiş ama bu da sonuç vermemiştir. Bu başarısızlıklar Rusya-Kırgızistan ilişkilerin onarılması zor olan gerginliğin haberini vermektedir. Bu gelişmelerin yanı sıra, Rusya borçlarının ödenmesini talep etmeye başladı. Kırgızistan 20 Nisan'da 14.3 milyon dolar borcu verip kalanın da 'Dastan' fabrikasının hisse senedi ile ödeyeceklerini bildirdi (Мещеряков, 2014: 336-338). Geçici Cumhurbaşkanı Otunbayeva'nın 'sarkaç diplomasi' yürütmeye devam etmesi, başka bir deyişle, ABD ile Manas hava üssü hakkında tekrardan konuşmaya başlaması Rusya'yı tekrardan kızdırmıştır. Fakat Kırgızistan-Rusya arasındaki gerginlik uzun sürmeden eski dostluk ilişkilerine devam edilmiştir.

Atambayev bugünlerde daha çok Rusya yanlısı dış politika izlemektedir. Cumhurbaşkanı seçildikten sonraki ilk adımı da ülkedeki ABD üssünü kapatması olmuştur. 3 Haziran 2012 yılında Savunma Bakanlığının toplantısında Kırgızistan'ın dış politikasının temel olarak Rusya 'ya yönelik olduğunu belirtmiştir. Rusya ile ilişkilerinde gıda güvenliği ve askeri doktrinelere daha çok önem verileceği vurgulandı (<http://mir24.tv/news/community/5002710>, 07.11.15).

Rusya ile ilişkisinde başka bir gelişme ise Kırgızistan'ın GB'ye üye olmasıdır. Gb üyeliğine karşı halk tarafından düzenlenen küçük mitinglerin olmasına rağmen 2015 yılında Kırgızistan kararını aldı. Kırgızistan'ın ekonomi açısından zayıf olması kendi tek

başına dış politikasını belirlemek zordur. Bu şartlardan dolayı GB'yi ilk başta ülkeye fazla kar sağlamasa da başka seçeneği yoktu.

20 Ocak 2012 yılında Kırgızistan ile Rusya ilişkilerinde bir kaç anlaşma imzalanıp, onun içinde Rusya askeri hava üssünün statüsü hakkındaydı. 2017 yılından itibaren Rusya'nın askeri hava üssü 4 bölgeyi içerecektir. Karakol şehrindeki su altı silah deneme bazası, Kara-Balta şehrindeki askeri iletişim merkezi, Maylu-Su şehrindeki radyo sismik laboratuvar ve Kant şehrindeki hava üssü (Кобринская, 2013: 11).

4.2.Kırgızistan-ABD İlişkileri

Kırgızistan ile ABD ilişkileri SSCB'nin dağılması ile başlangıcını aldı. Çünkü SSCB'i döneminde ilgilenmesi zor olan bu bölgeler 1991 yılından itibaren ABD'nin dış politikasında yeni fırsatları oluşturdu. Buna cevap olarak bu ülkeler bağımsızlığın ilk yıllarında karşılıklı ilgi göstermesi ABD işini daha da kolaylaştırdı. 1991 yılına kadar Avrasya bölgesini merak eden ABD 27 Aralık 1991 yılında Kırgızistan ile diplomatik ilişkisine ilk adımları attı. 1992 yılının Şubat ayında ABD, Mayıs ayında ise Kırgızistan başkentlerde elçiliklerini açtı.

Aslında bağımsızlığın ilk yıllarında ABD-Kırgızistan ilişkileri bütün Orta Asya ülkelerine uygulanan yaklaşım niteliğini taşımaktaydı. Başka bir ifadeyle Kırgızistan ABD dış politikasında önemli bir strateji nokta olarak görülmemekteydi. Fakat bağımsızlığın ilk yıllarında Kırgızistan ile ABD arasında ilişkilerin çok güçlü olmamasına rağmen ülkenin 'demokrasi adası' imajını taşıması ABD'nin Orta Asya bölgesinde demokrasinin yayması için 'nüfuz ajanı' olarak nitelendirilmeye başlandı. Ancak dünyada gerçekleşen birkaç siyasî gelişmenin iki ülkenin ilişkilerine doğrudan etki ettiğini göz önüne alarak ABD-Kırgızistan ilişkilerini 3 safhada kısaca inceleyebiliriz.

1991-1995 yıllarında ABD'nin sadece Kırgızistan'a odaklanmadığı için, bütün Orta Asya bölgesi için hazırlanan dış politika stratejisi ülke üzerinde derin etki bırakmadı. Kırgızistan'da bu dönemler içerisinde Batılı ülkelerle her şeyi deneme

moduna girerek ABD'nin devlet ve özel örgütleri ile işbirliği yapmaya çabalar gösterdi. 1996-1999 yıllarında ise ABD Orta Asya ülkelerinde politikasını daha da aktifleştirdi. Kırgızistan'da askeri-siyasi, iktisadi ve kültürel yönden etkisini daha da hızlandırmaya başladı. Örneğin, Uluslararası Para Fonu (IMF), NATO gibi örgütlerin enstitülerini devreye soktu. Ayrıca ABD bölgede farklılaştırılmış politikasını izleyip, 1996 yılına kadar, Orta Asya'da güçlü ülke niteliğini taşıyan Kazakistan ile ilişkilerini pekiştirmiş iken, 1996 yılından itibaren ilgisini Özbekistan'a kaydırmaya başladı. Bunu şartlandıran başlıca noktalar ABD ile Özbekistan'ın Rusya karşıtı politika ve İslam'a karşı görüşlerin olmasıdır.. Özbekistan'dan sonra sıra Kırgızistan'a geldi. ABD Kırgızistan'a dış yardımı arttırdı. Ayrıca uzman eğitim program yoluyla hem siyasi hem de ekonomik açıdan entegrasyon sürecini hızlandırmak amacıyla cumhuriyetin liderliğinde Amerikan yanlısı lobinin olmasını sağladı. Bu çabaların sonucu olarak 1998 yılında Kırgızistan hazır olmasa da BDT ülkelerinden ilk olarak DTÖ'ye üye olmasıydı.

ABD-Kırgızistan ilişkilerinde üçüncü safha 2000 yılında başlangıcını alıp bugüne kadarki süreci içermektedir. Başka bir deyişle bu gelişmeleri, 2000 yılında Putin'in Orta Asya bölgesini geleneksel çıkar alanı olarak görmeye başlaması ve ABD'nin bu bölge için rekabetini artması ile açıklayabiliriz. ABD yeni stratejisi çerçevesinde Özbekistan ve Kırgızistan'da üssünü konuşlandırmayla başladı. Orta Asya bölgesinde ABD gittikçe etkin hale gelmeye başlaması ABD ve Rusya arasındaki rekabeti daha da hızlandırdı. 11 Eylül 2001 yılındaki terör olaylarından sonra ABD bu bölgenin istikrar ve güvenliğinden kendisini sorumlu hissetmesi yanında bölgede dış politikasını iyi bir şekilde yürütebilmesine imkânlar sağlandığını fark etti (Омапов, 2004: 1-3).

ABD-Kırgızistan askeri siyasi ilişkilerinin ilk adımları NATO çerçevesinde atılarak, 1 Haziran 1994 yılında 'Barış için işbirliği' programı devreye sokuldu. Bu gelişmeler Kırgızistan'ın hem Batı hem de ABD ile ilişkilerinin gelişmesini hızlandırdı. Akayev döneminde ABD'nin Kırgızistan'ın savunma bütçesine büyük pay katı ve 2005 yılında yıllık ABD'nin güvenlik sisteminin sağlanması ile birlikte askeri yardımının hacmi toplam 8 milyon doları oluşturdu. 'Barış için işbirliğin' çatısı altında başka programlar

da yürütüldü. Örneğin Barış sağlama batalyon merkezi ‘Centrsbat’ kuruldu. Bu merkezde askeri nitelik taşımayan eğitimler ve projeler gerçekleştirildi. 1999 yılından itibaren NATO’nun kapsadığı programlar dışında Batı önderliğinde ülkenin Savunma Bakanlığı ile birlikte yürütülen ‘Dağlı koşullarda askeri faaliyetler’ ve ‘Özel Kuvvetler Faaliyeti ’ gibi Amerikan programları eklendi (Казакпаев, 2006: 58).

11 Eylül terör saldırısı ABD’nin dış politikasında özellikle Orta Asya ülkelerine yönelik yeni görüşler getirdi. Bu saldırıda ‘Taliban’ rejiminin suçlanması Orta Asya ülkelerinde de etkisini gösterdi. Eskiden sadece Rusya ve Çin’in etki alanı olan Orta Asya ABD’nin nüfuzu altına girmeye başlaması büyük güçlerin dengesini bozdu. Kırgızistan ise zamanında Batı kültürünü kolayca sindirmesi ABD’nin bu bölgeye yönelik yeni dış politikasına kolaylıklar sağladı. Başka bir ifadeyle, ABD’nin Orta Asya ülkelerinin içinden ‘demokrasi adası’ imajını veren Kırgızistan’da askeri varlığını sürdürebilmek için uygun bir ülkeydi.

4.2.2. Manas Hava Üssü (‘Gansi’)

11 Eylül 2001 terör olayı Kırgız–ABD ilişkilerde yeni kapılar açtı. 2001 Aralık ayında Kırgız taraf ABD askeri üssünün ülkede yerleşmesine izin verdi. İlk başta 12 ülkeden oluşan ‘Teröre Karşı’ koalisyonunun askerlerine açıldı. ‘Manas’ havalimanı Afganistan’daki ABD askerleri için ‘Gansi’ ismini alan bir transit merkez olarak hizmet etmeye başladı. Başka bir deyişle, ‘Manas’ havalimanından hem insan hem yükler Afganistan’a gönderilmekteydi. (Beishenaliev, 2014: 2) 2001 yılında 1 yıl süre için açılan ‘Gansi’ ABD hava üssü Haziran 2003’te ve Temmuz 2006 yıllarında anlaşma iki kere uzatıldı. (Троицкий, 2009: 73) 2002 yılında ise NATO’nun kargo, uçak yakıtı ve dokuz farklı ülkeden oluşan 2.000 koalisyon personelini ağırladı. Bir yıl içerisinde hızlı bir şekilde ağırlıklı olarak ABD tesisine dönüştü. Özellikle 2005 yılında Özbekistan’ın ABD üssünü kapatması Kırgızistan’daki ‘Manas ’hava üssü ABD için hayati önem verilmesine konum oldu.

Akayev döneminde ABD askeri üssünden düşen gelir ülke bütçesine gelmeyip, belli başlı insanların elinde toplandı. Örneğin, Akayev’in oğlu Aydar Akayev başta

olmak üzere diğer yakın çevreleri iyi paralar kazandı. Üsse verilen yıllık kira parasının 2 milyon doları ve her uçağın inişinden toplanan verginin 7000 doları oğlunun bütçesine gelmekteydi. Buna ilave olarak, Akayev'in damadı Adil Toygonbayev'in 'Aalam Servis A.Ş' olarak tanınan yakıt şirketi ile anlaşma yapıldı. New York Times ABD'nin Akayev döneminde yakıt için yıllık 207 milyon dolar harcadığını ve bu miktarın 87 milyonu Manas Uluslararası Hizmetlerine geldiğini, Aalam A.Ş ise 32 milyon dolar aldığını inceledi. (Cooley, 2006: 2) Yolsuzluk sistemi ile faaliyete devam etmekte olan ABD hava üssü 2005 yılında Bakiyev'in Cumhurbaşkanı olması ile Kırgızistan'ın imajına kötü yönden etkileyecek olaylara sahne oldu.

Özbekistan'da ABD üssünün kapatılmasından sonra ABD yeni Kırgız Hükümeti ile bazı uçaklarının Manas'a yerleştirilmesi hakkında anlaşmalara vardı. Bakiyev ise kira miktarının 2 milyon dolardan 200 milyon dolara yükselteceğini bildirdi. Eğer ABD taraf bu öneriyi kabul etmezse hava üssünün kapatma şartını koydu. Temmuz, 2006 yılında uzun konuşmalardan sonra ABD her yıl 2 milyon dolar yerine 5 yıl için 17.4 milyon dolar kira vereceğini kararlaştırıldı. Buna ilave olarak, 150 milyon dolar hacminde herhangi yardım içinde bulunacağını imzaladı. (Nicole, 2009: 4) bu anlaşmadan sonra 'Gansi' 'Transit Merkezi' olarak değiştirilip, 60 milyon dolar yıllık kira miktarı yanında 60 milyon dolar havalimanının altyapısını geliştirmek için verildi. (Jurayev, 2009: 3) Bu şekilde ABD hava üssü tekrardan 2005-2010 yılına kadar faaliyetine devam edecekti. Fakat 2009 yılına gelindiğinde Bakiyev her ne kadar ABD'ye hava üssünün devam edeceğine garanti vermiş olsa da, Kırgız Parlamentosu üssün kapatılması kararını aldı. Buna başlıca sebepler olarak iki yıl içerisinde kira ödeme konusunda sorunların yaşanması ve 2006 yılında hava limanda çalışan ABD vatandaşının Kırgız vatandaşının ölümüne sebep olan ABD vatandaşının adaletli yargılamaması oldu. Suçlu olanın Kırgızistan'da cezasını almadan ABD'ye dönmesi halk arasında memnuniyetsizliğe yol açtı.

2009 yılında Bakiyev'in ABD üssünü kapatacağına dair kesin kararı sürpriz olarak algıladı. Çünkü bu karar ne ülke içinde ne de iki ülke arasında çok tartışıldı. Fakat fazla zaman geçmeden Haziran aylarında ABD-Kırgızistan ilişkileri farklı boyut

kazanmaya başladı. ABD askeri üssünün kapatılacağı kararı ilan edildikten sonra Bakiyev bu kararı yerine getirmeyip tersine iki ülke arasındaki ilişkileri canlandırma kazandırması ile uluslararası arenada imajını kaybetti. Çünkü Bakiyev Rusya'ya ABD askeri üssünü kapatacağına söz verip bunun yerine Rusya ile Kırgızistan'daki hava üssüne ek olarak Rus birliklerinin konuşlandırılması hakkında anlaşılmış iken, bu sözler yerine getirilmedikçe Rusya'nın desteğinden yoksun kalması söz konusu oldu (Juraev, 2009: 1). Bu gelişmeleri bazı uzmanlar Kırgızistan'ın ABD ve Rusya gibi büyük güçlerin politikasında söze sahip olmadığı için onların çizdiği yollarda yürüdüğünü söylemekteler. Bu ise ABD askeri üssünün kapatılması kararı de Moskova tarafından belirlendiği anlamına gelmektedir. Fakat Kırgızistan'ın iki büyük güçlerden kar amaçlı pragmatik dış politikası yürüttüğü gibi görüşleri savunanlar da yok değildir.

Bakiyev'in hem iç hem dış politikasında aksamaya başlaması ülkedeki halk ayaklanmasına zemin hazırlanmıştır. Böylece ülkede gerçekleşen kaos sonucu ülkeyi terk etmek zorunda kaldı. Roza Otunbayeva'nın geçici Cumhurbaşkanı seçilmesi ile iktidarı Geçici Hükümet eline aldı. Onların ülkedeki kaosa özellikle Kırgızistan'ın güneyindeki etnik çatışmayı bastırmak ilk hedeflerindendi. Ayrıca ülkenin halk ayaklanması sonucu ekonominin geriye doğru gitmesi her yıl kira parasını alan Kırgızistan için 'Transit Merkezinin' faaliyete devam ettirilmesine gerek duyulmaktaydı. Bu ise ABD askeri üssünün 2014 yılına kadar faaliyette bulunmasına imkânlar sağladı.

Otunbayeva'nın eskiden ABD ve İngiltere'de elçi görevini yapması ABD ile yakın ilişkilere girmesine katkılar sağladı. Transit merkezinin süresi 1 yıl için uzatılmışken, daha sonrası bu sözleşme 3 yıl için uzatıldı. 2011 yılının, Ekim ayında Kırgızistan'da seçimlerde Cumhurbaşkanı olarak Atambayev ilan edildi. Görevine başlar başlamaz eski liderlerin eksiklerini düzeltme işine başladı. 2011 yılında Rus gazetecilerine verdiği röportajda ABD'nin hava üssü konusunda, 2014 yılında kapatacağını ve yerine büyük sivil uluslararası ulaşım merkezi kuracağını öne sürdü. Atambayev ABD'nin askeri varlığına son vereceği kararı 2012 yılı, Aralık ayında daha da netleştirdi ve bu kararın alınmasında hiçbir dış faktörün etkili olmadığını vurgulayıp, sadece sivillerin kullandığı hava limanda askeri üssün olmaması gerekçesini duyduğunu

belirtti. ABD'nin Kırgızistan'daki elçisi Pamela Spartlen 'Transit Merkezinin' kapanış töreninde 2015 yılında Afganistan'da 9800 askeri olacağını ve belki de askeri üssünün Özbekistan'a yerleştireceğinden bahsetmiştir ([http:// www.stoletie.ru/geopolitika/ssha_ostajutsa_v_kirgizii_391.htm](http://www.stoletie.ru/geopolitika/ssha_ostajutsa_v_kirgizii_391.htm), 20.09.14). ABD için bu gelişmeler hoş olmayıp, stratejik açıdan en uygun bölgeden çıkması Orta Asya'daki rekabet alanını tek güce bırakması anlamına gelmekteydi. Üstelik ABD'nin askeri üssünün Kırgızistan toprağında kalması için bütün çabalar harcamasına rağmen kapatılması Atambayev'in başarısı olarak değerlendirilebilir. Bu gelişmelerden Rusya memnun kalmadığı söylenemez. Tersine rekabet alanının Rusya'nın eline bırakılması Orta Asya ülkelerinde gücünü daha da pekiştirmesi için olanakları sağlandı.

Fakat ABD'deki Orta Asya İşleri boyunca bölümün müdürü Lesslie Viguerie 2013, 20 Kasım'da Washington'da gerçekleşen 'Kyrgyz American Convension'da' yaptığı konuşmasında ABD'nin askeri üssünün faaliyetine son vermesi Kırgızistan ile Amerika arasında ilişkilerin bitmesi anlamına gelmeyeceğini ve hem ekonomi hem de demokratik sürecinin devam ettirilmesinde ilişkiler pekiştirileceğini bildirdi. (Beishenaliev, 2014: 68).

4.2.3.ABD'nin Kırgızistan'daki 'Yumuşak Gücü' Olarak Sosyo-Kültürel ilişkileri

4.2.3.1. Soros Vakfı

George Soros ünlü filantrop olarak Orta Asya ülkelerinde kendi adında kurduğu vakfı ile hayırseverlik faaliyetlerinde bulunmaktadır. Soros totalitarizm ve fundamentalizm görüşlerine karşıdır ve Orta Asya ülkelerini feodal ve sosyalizm sisteminin kalıntısı olarak nitelendirmektedir. Karl Popper'in felsefesi ile dünya bakışını şekillendiren Soros Batı Avrupa'da yaygın olan görüşlerini Orta Asya ülkelerinde de getirmiştir. Kritik yoluyla düşünebilme, kamu ve sosyal düzenlemelerin huzurlu bir tarzı ile ve hükümet ile halk arasında geribildirimini sağlayabilecek güç ve piyasa ekonomisinin demokratik bir yolla dağıtılması gibi görüşler ile Marksist ideolojisinin bıraktığı boşluğu doldurmuştur. SSCB'de hayırseverlik faaliyetini yürütme düşüncesini gerçekleştirmek için 1987 yılında Kültürel İnisiyatif programını genişlettirmiş. Açık Toplum Enstitüsü

(Open Society Institute) Rusya’da 1995-2002 yılına kadar faaliyetini göstermiştir. (Adburakhimov, 2004: 25-26)

SSCB’nin dağılması ile bağımsızlıklarını kazanan Orta Asya ülkelerinde 1990’lı yıllarda Sivil Toplum Kuruluşları (STK) patlaması yaşandı ve Kırgızistan ‘Demokrasi Ada’ olarak 143 STK’nın kurulduğu ülke oldu. Diğer Orta Asya ülkeleri örneğin, Tacikistan 81, Kazakistan 76, Türkmenistan 29 ve Özbekistan 21 STK ile Kırgızistan’dan farklılık gösterdi. Bu STK’ların birçoğu uluslararası kurumların uzantıları olarak faaliyette bulunmaktadır (Kireçci, 2011: 50). Açık toplumu savunması ile belli olan Soros Vakfı Orta Asya ülkelerinde ekonomik ve politik içerikli faaliyetlerde bulunmaktadır. ‘Soros-Kırgızistan’ Vakfı Kırgızistan’da açık toplumun kurulması için gereken şartları sunmak ve toplumsal enstitülerinin gelişmesine destek sağlamak amaçlı kurulan uluslararası sivil toplum kurumudur. Bu kurumun başlıca önem verdiği kavramlar: Özgürlük, yaşamın her alanında çeşitli görüşlere sahip olmak, toplumun tüm üyeleri için eşit fırsatlar sağlayan hukuk üzerine kurulan bir devlet kurmaktır (<http://portal-nko.ru/finance/donors/fsk/>, 04.04.15). 1993 yılında Kırgızistan’da açılıp 1995 yılında Adalet Bakanlığı tarafından resmiliğini kazandı. Vakıf 22 yıl içerisinde hayırsever niteliğinde hibeleri verdi. Bunun dışında hakla hem kültürel hem eğitim açısından programlar sundu.

Soros’un Açık Toplum Enstitüsü de Kırgızistan’da 1993 yılından beri faaliyette bulunmaktadır. SSCB’nin dağılması öncesinde sınıf öğretmenleri (Step-by Step) ve lise öğretmenleri için (Reading and Writing for Critical Thinking) gibi programlar yürütülüp her ülkenin yapısına göre ayrı tasarlanmıştır. Kırgızistan’da bu iki program da faaliyete girip ‘Step by Step programı’ ilkokul öncesi ve sınıf öğretmenlere uygulandı. Bu program çerçevesinde okul malzemelerinin nasıl olması ve hem öğretmen hem de ebeveynleri interaktif yöntemlerle eğitilmesi öngörüldü. ‘Reading and Writing for Critical Thinking’ programı çerçevesinde ise lise öğretmenlerinin öğrencilere nasıl eğitim vermesi gerektiği ile ilgili bilgi verilmiştir. (Price-Rom ve Sainazarov, 2010: 10)

1990’lı yıllarda ilk olarak Rusya’da Amerika’nın ‘Amerikan Köşeleri’ olarak adlandırılan bilgi-eğitim merkezleri açılmaya başladı. 2000 yılından itibaren bu proje

program ve marka kazanmaya başlamıştır. 2002 yılından itibaren ABD Dış İşleri Bakanlığının halkla ilişkiler Bürosu bu programların eski SSCB ülkeleri kapsamını hedeflemiştir. Günümüzde ‘Amerikan Köşeleri’ 400 civarında olup, onların 24’ü Orta Asya ülkelerinde faaliyetini göstermektedir. Bu ‘köşelerin’ başlıca amacı ABD’nin dış politikasını, yaşam tarzını ve eğitim usullerini bölgelere yaymaktır. Bazı eleştiriciler ABD’nin bu tür kurumlarına ‘yasallaşmayan konsolosluklar’ olarak sıfatlandırmaktadırlar. Buna ilave olarak, Orta Asya ülkelerinde kaynak merkezleri olarak ‘Education USA’, İREX temsilciliği ve diğer Amerikan Uluslararası Eğitim Konseyleri bulunmaktadır. (Фоминных, 2010: 80) Kırgızistan’da ise ABD’nin 15 tane kaynak merkezi vardır. Bunlar: 5 ‘Amerikan Köşeleri’ (Karakol, Talas, Kant, Celalabad, Batken), 4 ‘Education USA’ merkezleri (Bişkek, Karakol, Narın, Oş), Bişkek’te Amerikan Konseyi’nin ve İREX’in ofisleri, Peace Corps (Barış Gönüllüleri) ve Bişkek ve Tokmok şehirlerinde Amerikan Üniversiteleri vardır. Bişkek’teki Soros’un finanse ettiği Orta Asya Amerikan Üniversitesi (AUCA) 1997 yılından beri Orta Asya ülkelerinden gelen öğrencilere eğitim vermektedir. 2015, Ekim ayında yeni büyük kampüsünün açılış törenini ABD’nin Dış işleri bakanı John. Kerry ile yaptı. Bugünlerde Kırgızistan’da öğrenciler bu üniversitelerde eğitim almaktadır ve Soros’un OSI’nün lisans, yüksek lisans ve doktora için burslu programlarından faydalanmaktadırlar. Bu eğitim stratejileri ile Amerika’nın Kırgızistan’a uyguladığı yumuşak gücü hiç aksamadan yürütülmektedir.

1961 yılında John F.Kennedy tarafından kurulan Barış Gönüllüleri (Peace Corps) 1993 yılından itibaren Kırgızistan’da da faaliyetini yapmaktadır. Günümüzde 139 ülkede faaliyet gösteren bu birim gelişmekte olan ülkelerde ders vermek ve çeşitli teknik uzmanlık yardımları sunarak bu ülkelerin toplumunun gelişmesini sağlamaktadır. Fakat Aynura Nogaybayeva’ya göre Peace Corps’un temel amaçlarından biri de ABD’nin gelecekte çıkarlarına yarayacak olan zeki ve çalışkan öğrencileri hazırlayıp, ABD’de eğitim görmelerini sağlamak ve bunun yanında ajan olarak bulundukları ülkeleri araştırarak ABD lehine olan bilgileri yada hassas noktalarını incelenmektedir. Haber alma faaliyetlerinde bulunmaktır. (Nogaybayeva, 2010: 65)

4.2.4. Kırgızistan'ın ABD'ye Yönelik Dış Politika Analizi

Bağımsızlığını kazandıktan sonra siyasal liberalleşme ve ekonomik reformlar yolunu tutan Kırgızistan 'IMF'in sevdiği öğrencisi' ve 'demokrasi adası' olarak nitelendirildi. Ülkenin doğal kaynaklar açısından zengin olmaması ve ekonomi açıdan zayıf olması ABD'nin öncelikleri arasında yer almasına zorluklar getirdi. Fakat Orta Asya ülkeleri arasında demokratik yaklaşımlara açık olması açısından önemini de kaybetmedi. Devrim öncesi çeşitli programlar aracılığıyla demokrasinin ve muhalefeti destekleme çabaları ABD'nin Kırgızistan'ı kendine yanaştırma çabası olarak değerlendirildi. Hatta 2005 yılında 'Lale Devrimi' sonrası seçimlerin uluslararası standartlara göre uygun olmadığını belirtilse de ABD, seçmenlerin kendi iradelerini ortaya koyduklarını demokrasiye giden doğru yol olarak nitelendirildi (Nogaybayeva, 2010: 75-77).

Kırgızistan ile ABD 2011 yılına kadar iyi ve neticeli ilişkileri sergiledi. Fakat 2011 yılından itibaren ülkede Cumhurbaşkanı'nın yeniden seçilmesi ve Kırgızistan'ın Rusya ile daha yakınlaşmaya başlaması ABD ilişkilerinde biraz durgunluk ortam yaratıldı. Özellikle hem Akayev hem de Bakiyev dönemlerinde ABD üssünün ülkede faaliyet göstermesine kolayca izin verilmişken, Atambayev döneminde farklılık gösterdi. 2014 yılında Atambayev'in Manas hava limanının sivillere hizmet etmesi gerektiğini öne sürerek, askeri üssünün bulunması mümkün olmadığını ispatladı. ABD her ne kadar stratejik bölgede varlığını korumak için çaba gösterse de olumlu sonuçlar vermedi. Özellikle 2015 yılında ABD ile Kırgızistan ilişkilerinde gerginlik gözlemlendi. ABD üssünün Kırgızistan topraklarından çıkarılması bir yanda, 2010 Kırgızistan'ın güneyinde patlak veren Kırgız-Özbek çatışmasının çıkmasında provokasyonda suçlanan Azimbek Askarov'a ABD tarafından 'İnsan Hakları Savunucusu' ödülünün verilmesi Kırgız tarafın ABD ilişkilerin ihbar etmesine yol açtı.

Kırgızistan'ın dış politikası hem komşu ülkelerle hem dünya lider ülkeleri hem de uluslararası örgütlerle istikrarlı, dostluk ilişkiler üzerine kurulduğunu ve bu ilişkilerin eşit ve uluslararası hukuk normları dikkate alarak karşılıklı çıkarlar korunması gerektiği

savunarak, Kırgızistan Dış İşleri Bakanlığı ABD'nin yaptığı son hareketlerini eleştirdi. Bu kuralların ihlal edildiği anlamına geldiğini vurguladı. 2015 yılı , 20 Ağustos'ta ABD'ye karşı yapılan bu ihbar ABD ile yapılan bütün ekonomi, eğitim ve insani projeleri kapsayacağını belirtmiştir. ABD'nin Kırgızistan'a yaptığı bütün proje ve yardımlar 1992 yılında ülkede faaliyete başlayan USAID kurumu çerçevesinde yapılmaktaydı

(http://www.vb.kg/doc/320736_mid_kyrgyzstana_rasskazal_o_posledstviiah_denonsacii_soglasheniia_s_ssha.html, 30.08.15). Bu ihbar ABD ile Kırgızistan arasında her alanda gelişmekte olan ilişkilerin durdurulması anlamına gelmemektedir. Fakat bu ihbar sonucu eskiden ABD'nin Kırgızistan topraklarındaki faaliyetlerinde gümrük, vergi konularında sağlanan kolaylıklara ve bu projelerde yer alan ABD vatandaşlarına verilen ayrıcalık statülerine kısıtlamalar olacaktır.

Son yıllarda Orta Asya bölgelerinde daha çok Rusya'nın etkisi arttığı için ABD'nin etkisi azalmaktadır. Afganistan'ı bahane olarak kullanıp Orta Asya ülkelerinde politikasını sürdürmekte olan ABD, 2015 yılından itibaren tekrardan Orta Asya ülkeleri ile ilişkileri canlandırma peşindedir. Rekabet alanının yalnız Rusya'ya bırakmak istemeyen ABD'nin bu bölgelere yönelik yeni dış politika stratejisini J. Kerry'nin 2015 yılının 30 Ekim-3 Kasım tarihleri arasında ki Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Kazakistan ve Türkmenistan'da gerçekleşen ziyareti ile başladı.

4.3. Kırgızistan-Çin İlişkileri

Kırgızistan ile Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) diplomatik ilişkilerine 1991 yılında temeller atıldı. ÇHC 27 Aralık 1991 yılında Kırgızistan'ın bağımsızlığını tanıdı ve 5 Ocak 1992 yılında elçiliğini açtı. Başka bir ifadeyle 1992 Mayıs ayında Bişkek'te Elçiliğini açan bu ülkeyle günümüzde hem siyasi, hem ticari-iktisadi hem de kültürel ilişkiler gittikçe pekiştirilmektedir (Омаров, 2004: 20).

ÇHC Kırgızistan'ın dış politikasında eşsiz siyasi ortağı niteliğini taşımaktadır. Üstelik uzun zamanı dilimini kapsayan tarihi bağlantılar yanında fiziksel anlamda da sınırdaş ülkedir. Çin'in tarihi yazmalarında M.Ö. 1. yüzyılında Kırgızların bağımsız

etnik olarak bir toprağa sahip olduğu yazılmıştır. Etnikler arası ve ülkelerarası ilişkiler Kırgız halkının ve ülkenin oluşmasına doğrudan etkilemiştir. Tyan Shan dağlarının kuzeyinde yaşamakta olan Kırgızlar bir kaç yıldır diğer güçlerin istilasına uğramıştır. Örneğin, İlk Türk Kağanatı kurulduktan sonra 30 yıldır bu emirliğin altında yaşayan Kırgızlar 581 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Bağımsızlığı kazanmasının hemen ardından dış faaliyetlerini pekiştirmeye başlamışlar. Örneğin, Kırgızlar Orta Asya bölgelerinde daha da aktif olarak toprağını büyütüp, diğer güçlü ülkelere dayanabilme hedefini tutmuştur. Güçlü imparatorlardan biri olan Tan İmparatorluğu ile iyi ilişkiler kurma çabasında bulunmuştur. Böylece Çin ile ilk ilişkileri 648 yılında Kırgızların Çin'e elçi göndermesi ile başladı. Daha sonrası 650-683 yıllarında iki elçilik açılmıştı (Осмонов, 2004: 53).

Günümüz Kırgızistan ile Çin arasında ilişkiler daha çok güvenlik ve ticari unsurlar üzerinde pekiştirilmektedir. Çünkü Sincan Uygur Otonom bölgesinin aktifleşmeye başlaması Çin'i güvenlik konusuna daha çok önem vermesini şartlandırmaktadır. Bu açıdan radikal İslam'la mücadele etmesinde Kırgızistan önem taşımaktadır. Ticari açıdan Kırgızistan Çin'in büyük pazarıdır. Çünkü Kırgızistan'a gelen ürünlerin büyük kısmı Çin malıdır. Çin malının diğer ülkelere ithal edilen mallara göre biraz ucuz olması ile Kırgızistan ekonomisine uygundur.

ÇHC'yi Orta Asya ülkeleri ile sınırları içinde 3300 km paylaşmakta olup kültürel bağlarda da bulunmaktadır. SUN Zhuangzhi'ye göre Çin'in Orta ülkelere yönelik başlıca politikaları şunlardır (Zhuangzhi, 2007: 47):

1. Barışçıl, iyi komşuluk ilişkileri kurmak
2. Karşılıklı çıkar ve refah temelli işbirliği yapmak
3. Orta Asya ülkeleri halkının tercihlerine saygı duymak ve iç işlerine karışmamak
4. Orta Asya ülkelerinin bağımsızlığına saygı göstermek ve bölgesel barışı teşvik etmek

1992 yılından beri Çin ile Orta Asya ülkeleri karşılıklı olarak birbirlerine ziyarette bulunmaktadır. Örneğin 1992 yılındaki diğer Orta Asya ülkeleri ile imzalandığı

gibi Kırgızistan ile Çin arasında da dostluk anlaşması imzalanmıştır. Akayev'in Çin'e olan bu resmi ziyareti iki ülke ilişkilerindeki önemli siyasi bir adım olarak değerlendirildi. Karşılıklı olarak, 1996 yılında Çin Cumhurbaşkanı Jiang Zemin Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan ülkelerinde ziyarette bulundu. 1998, 1999 yıllarında Kırgızistan ile Kazakistan'ı ziyaret eden Jiang Cumhurbaşkanlık görevini Hu Jintao'ya devretti (Zhuangzhi, 2007: 49). Yeni lider Orta Asya ülkelerini ziyaret etmekle iyi ilişkileri devam ettirdi. Eylül 2004 yılında ise Çin Başbakanı Wen Jiabao Kırgızistan'ı ziyaret etti. Bugünlerde Kırgızistan ile Çin arasında ŞİÖ çerçevesinde iyi ilişkiler devam ettirilmektedir.

1994 yılında Almatı'da Çin Başbakanı Orta Asya ülkeleri ile iktisadî-ticarî anlaşmalara imza attılar. Bu anlaşma başlıca bu unsurları kapsamaktadır (Иманалиев, 2015: 29).

1. Karşılıklı çıkar ve eşitlik ilkelerine saygı göstermek
2. İşbirliğinin çeşitli şekillerini denemek
3. Yerel kaynakları kullanmak
4. Araç koşullarını iyileştirmek, başka bir ifadeyle yeni İpek Yolunu inşa etmek
5. Orta Asya ülkelerine Çin'den iktisadî desteği sağlamak
6. Çok yönlü işbirliği pekiştirerek, ortak gelişimi teşvik etmek

Günümüz İpek Yolu projesi önem ve aktüellik kazanmaktadır. Çünkü eski zamanlarda Batı ve Doğunun dünya algılayışını ve dünya bakışlarını denk getirmek zor olduğu için İpek Yolu belli ülkeleri kapsamaktaydı. Bugünlerde ise küreselleşme sürecinde ülkelerin kaynaşması kolay olduğu için İpek Yolu projesi güncelliğini korumaya başladı (Тазабеков, 2002: 1). Özellikle son yıllarda Orta Asya'nın öneminin gittikçe artması Zbigniew Bzhezinski'nin kitabında vurgulanmış. (Бзжезински: 1999, 22). 'Avrasya Balkanları' olarak sıfatlandırılan Orta Asya ülkelerinden biri olan Kırgızistan'ın her ne kadar denize çıkışı olmasa da Batı ile Doğu'nun birleşmesinde köprü vazifesini yapmaktadır. Bu yüzden ekonomisi devasa büyümekte olan Çin Kırgızistan'ın dış politikasında önemli bir yere sahiptir. Kırgızistan ile Çin arasındaki

ekonomi ilişkilerini ticaret, enerji ve ulaşım araçları konuları çerçevesinde değerlendirebiliriz.

Ticaret

2001 yılında Kırgız-Çin iş adamları konferansında Çin dış ticaret bakanı yardımcısı Chjan Syan Kırgızistan ile hem siyasi hem ekonomi ilişkilerin önemini vurguladı. 1999 yılında Çin istatistik kurumunun verilerine göre 1992 yılından beri ticaret 1 milyar doları, 2000 yılında ise 177.6 milyar doları oluşturdu. Bugünlerde Kırgızistan'da Çin iş adamlarının katılımı ile 200'den fazla işletme çalıştırılmaktadır (Тазабеков, 2002: 1). Fakat bu işletmeler her zaman başarılı ve uzun süreli olarak sayılmadı. Örneğin, Tokmok şehrinde 2002 yılında iki ülke birlikte açtığı karton-kâğıt üreten fabrika 2005 yılında durdurulmuştur. Asıl sebeplerden biri de iki tarafın anlaşmazlığı oldu. Kibrit çıkaran 'Aloolon' fabrikasına Çin'in 'Dunyuy' Cooperation'u (Дунъюй) tarafından 28.3 milyon som civarında yatırım yapıldı. Fakat 2000 yıllarda mali yetersizliğinden dolayı bu fabrika da işletmesini sonlandırmıştır (Данилович, 2013: 30). Çin işletmelerin iyi neticeleri vermemesine rağmen Çin-Kırgızistan ilişkilerinde ithalat ve ihracat ilişkileri iyi yürütülmektedir.

2005 yılından beri iki ülke arasındaki ticaret hacmi her yıl yüzde 60 artışı göstermektedir. Örneğin, Çin'in Kırgızistan'ın ekonomisinde yatırımcı olarak önemi de gittikçe artmaktadır. 2009 yılında doğrudan yabancı yatırımın hacmi 92 milyon dolar iken, 2012 yılında 333 milyon dolar olmuştur. Çin'in bu rakamdaki payı genellikle Kırgızistan'daki yolların altyapısının ve elektrik trafoların inşa edilmesine yatırım yapıldı. Buna ilave olarak Kırgızistan'ın petrol rafineri kapasitesinin artırılması ve tarım sektörünün gelişmesine Çin tarafından teşvik gösterildi. Kırgızistan Xi Jinping'in İpek Yolu İktisadi Kemer (Silk Road Economic Belt) girişiminin destekleyicisidir. Kırgızistan bu proje çerçevesinde daha çok yatırımcıları kendine çekme niyetindedir. Uluslararası Kriz Grubuna göre 2013 yılında Çin açısından bu projenin Orta Asya ülkeleri ile yakın ilişkileri kurmak için bir anahtar olmakta ve hem ekonomi hem de siyasi istikrarın sağlanması için önem taşımaktadır. Kırgız uzmanları ise Çin için bu projenin daha çok istikrarın sağlanması açısından önemli olduğunu belirtmektedirler.

Çin, Kırgızistan'ın büyük ihracatçısı konumundadır ve Çin'e hammadde ve katma değeri düşük olan malları ihraç etmektedir. 1992-1995 yıllar arasında çoğunlukla hayvan derisi, pamuk, değerli metaller, cıva, bakır ve alüminyum ithal eden Çin, 1996 yıllarda bu malların ülkesine girmesini kısıtladı. Bu ise ihracat hacminin azalmasına yol açtı. Fakat 3 yıldan sonra bu durum düzene girdi ve 2000 yıllarda 1.7 kat arttı (Тазабеков, 2002: 15). Kırgızistan'ın Çin'den triko ürünleri (giysi, tekstil), ayakkabı, sentetik ve suni kumaş, şeker, alkollü ve alkolsüz içecekler, kozmetik ürünler, yıkama malzemeleri ve temizlik ürünlerini ithal etmektedir. Fakat Kırgızistan'a getirilen malların çok kaliteli olduğu sayılmaz.

Tablo.2

2001-2005 yılları arasındaki Kırgızistan ile ÇHC'i (Milyon ABD doları) arasındaki ticari hacmi.					
	2001	2002	2003	2004	2005
Ticaret hacmi (Kırgızistan'ın resmi istatistik verilerine göre)	67.9	100.1	101.0	119.4	129.5
Kırgızistan kamu ciro içindeki payı (Kırgızistan'ın resmi istatistik verilerine göre) %	7.2	9.3	7.8	7.1	7.3
Ticaret hacmi (ÇHC resmi gümrük verilerine göre)	120.0	201.9	314.3	602.3	972.3
ÇHC'den ithalat (Kırgızistan'ın resmi istatistik verilerine göre)	48.5	59.1	77.7	80.1	102.9
ÇHC'den ihracat (Kırgızistan'ın resmi istatistik verilerine göre)	80.0	146.2	245.2	492.7	867.2
Kırgızistan'dan ihracat (Kırgızistan'ın resmi istatistik verilerine göre)	19.4	41.01	23.3	39.3	26.6
Kırgızistan'dan ithalat (ÇHC resmi gümrük verilerine göre)	40.4	55.7	69.1	109.6	105.1

Каунак: Данилович М.: 2013: 29

Bu tabloda 2001-2005 yılına kadar iki ülke arasında ticaret hacmi gittikçe büyüdüğünü tespit edebiliriz. ÇHC'i açısından hem ihracatın büyük miktarda olmasına rağmen Kırgızistan oranla daha da az olsa da ÇHC'e yaptığı ihracatta gelişim oldu. Aynı şekilde 2006- 2012 yıllar arasındaki iki ülkenin resmî istatistik verilerine göre eski yıllara göre büyük bir gelişimlerin olduğu aşağıdaki tabloda görülmektedir. Fakat ÇHC'i açısından her zaman büyük ilerlemeler söz konusu iken, Kırgızistan'dan ÇHC'e olan ihracat hacmi 2006-2008 yıllarında zirvesine ulaştı. Sonrası tekrardan bu rakamların

inişleri görüldü. Ancak iki ülke arasındaki ticari ilişkiler kimi zaman inişler olmasına rağmen sürekli olarak devam etmektedir.

Tablo 3

2006-2012 yılları arasındaki Kırgızistan ile ÇHC’i (Milyon ABD doları) arasındaki ticari hacmi							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ticaret hacmi (Kırgızistan’ın resmi istatistik verilerine göre)	283.8	417.4	772.6	643.1	694.6	967.7	479.4
Kırgızistan kamu ciro içindeki payı (Kırgızistan’ın resmi istatistik verilerine göre) %	10	10	13	14	14	16	16
Ticaret hacmi (ÇHC resmi gümrük verilerine göre)	2225.7	3779.1	9333.3	5329.6	4199.7	4976.4	2144.6
ÇHC’den ithalat (Kırgızistan’ın resmi istatistik verilerine göre)	245.7	355.6	728.2	623.7	666.4	924.6	455.6
ÇHC’den ihracat (Kırgızistan’ın resmi istatistik verilerine göre)	2112.8	3665.5	9212.1	5278.5	4127.8	4878.2	2110.3
Kırgızistan’dan ihracat (Kırgızistan’ın resmi istatistik verilerine göre)	38.1	62.9	44.4	19.5	28.61	43.1	23.8
Kırgızistan’dan ithalat (ÇHC resmi gümrük verilerine göre)	112.9	113.6	121.3	49.2	71.9	98.1	34.3

Kaynak: Данилович М.: 2013: 32

Güvenlik

1990’lı yılların ikinci yarısında ÇHC’in Orta Asya ülkeleri ile sınır sorunlarını anlaşıp, bu anlaşmalar sonucu örneğin, Kırgızistan’ın Bedel dağı geçidinin ve Uzöngü Kuş nehrinin yüzde 30’u ÇHC’e verilirken ‘Zafer’ ve Han-Tengri tepesi Kırgızistan’a verildi. 2000 yılına doğru ise güvenlik konusu Kırgız-ÇHC ilişkilerinde en önemli noktaları oluşturup, daha çözüme bağlanmayan iki ülke arasındaki sınır sorunlar tekrardan güncelliğini kazandı. ÇHC’in ile anlaşma sonucu toprakların paylaşılması bazı Kırgız milletvekillerin hoşnutsuzluğuna neden oldu. Hatta Kırgız tarihinde önemli bir yere sahip ‘Aksı Olayı’ bu gelişmelerin doğurduğu sonuçtur. Akayev’e karşı yürütülen ayaklanmalar bu olaylardan sonra alevlendi.

Kırgızistan’daki 1999 yıllarında gerçekleşen Batken Olayı ve en önemlisi 11 Eylül terör saldırısı ÇHC’in ŞİÖ çerçevesinde Kırgızistan ile güvenlik ilişkilerini

pekiştirmesine neden oldu. 2000 yılında o dönemin ÇHC Başbakanı Szen Szyamin Akayev'e yazdığı mektupta 'üç kötülüğe' karşı mücadelede beraber olduğunu belirtmiştir. Fakat 2005 yılındaki Kırgızistan'daki ayaklanma ÇHC'î için hiç beklenmeyen bir gelişme oldu. Bu gelişme sonrası ÇHC'in Kırgızistan ile sınırını kapatıp hatta Kırgızistan'daki iş adamlarının ülkesine dönmelerini rica etti. Böylece ÇHC ile aksayan ikili ilişkiler fazla sürmeden iyi yönden tekrar gelişmeler söz konusu oldu.

4.3.1.Şanghai İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)

ÇHC'deki Uygur toplumu unsuru ve komşu ülkelerle birkaç sınır anlaşmazlıklar ÇHC'in Orta Asya ülkeleri ile ikili ilişkileri yürütmesini şartlandırdı. Ayrıca ÇHC'in en hassas noktalarından biri olan Uygur toplumu ÇHC'in Kırgızistan ve Kazakistan'la ilişkileri pekiştirmesinde önemli bir unsurdur. Çünkü Uygur azınlığını barındıran bu iki ülke tarafından destek almak ÇHC'in Sincan Uygur Otonom Bölgesine (Doğu Türkistan) yönelik politikasının önemli stratejilerindendir (Jarosiewicz ve Strachota, 2013: 17). Dünyada terörün etkin hale gelmesi ve Orta Asya ülkelerine yönelik diğer çıkarlar Rusya ve ÇHC'in önderliğinde bu ülkelerinin üyeliği ile Şanghai Beşlisi'nin kurulmasını koşullandırdı. Daha sonrası Şanghai İşbirliği Örgütüne dönüşen bu kuruluş, temel amaçlarını genişleterek ekonomi ilişkileri de kapsayan bir örgüt olarak uluslararası arenada belli bir ağırlık kazandı.

1996 yılının Nisan ayında ÇHC, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında Şanghai Beşlisi adını alan 'güvenlik ittifakını' imzaladılar. 1997 yılında ittifak askeri birlik ve üye ülkelerin birbirine olan güveni arttırmak amacı ile ülke sınırları arasında istikrarın sağlanması için askeri güçlerini belli bir sınıra kadar indirileceklerini anlaştılar. 2001 yılında ise örgüt Özbekistan'ın üyeliğini kabul ederek ŞİÖ'ne dönüştü. 2002 yılının Haziran ayında ise üye ülkeler örgütün hem siyasi hem iktisadi-ticari hem enerji hem ulaşım hem de çevre unsurlarını içeren tüzüğü imzaladılar. 2002 yılında ise 'üç kötülüğü' simgeleştiren terörizm, ayrılıkçılık (separatizm) ve aşırıcılıkla (ekstremizm) mücadele etmek için Kırgızistan ve ÇHC ile birlikte egzersizleri gerçekleştirdiler. Böylece örgüt olarak faaliyete başlayan ŞİÖ, 2003 yılında ÇHC-

Kazakistan sınırında ‘Koalisyon 2003’ olarak adlandırılan ilk askeri tatbikatını yaptı. Bunun akabinde 2004 yılının Haziran ayında Özbekistan’ın başkenti Taşkent’te Terörle Mücadele Eğitim Merkezi açıldı. ŞİÖ 2005 yılının 12 Nisan’ında BDT’nin İcra Komitesi ve 25 Nisan’da ASEAN ile mutabakat anlaşmasını imzaladı. Bu imzalanan anlaşmaların başlıca amacı terörle mücadelede, ekonomi-ticari, kültürel ve karşılıklı yarar sağlama konularında işbirliği yapmaktır. 2004 yılından itibaren Moğolistan’a, 5 Temmuz 2005 yılında Astana’da gerçekleşen ŞİÖ zirvesinde Pakistan, Hindistan ve İran’a gelecekte üyeliğini kabul etme arzusu ile ‘gözlemci’ statüsünü verdi. (Peterson, 2005: 8-10) Buna ilave olarak, Afganistan ve Türkmenistan bu örgüte gözlemcilik yapmaktayken, Beyaz Rusya, Türkiye ve Sri Lanka diyalog ortaklığı görevini yapmaktadırlar.

‘Şanghay İşbirliği Örgütü’nün küresel alanda belirleyici unsur olarak yerini alabilmesi için, sınır güvenlik anlaşmalarının ötesinde ekonomik, politik ve kültürel işbirliğini istenilen düzeylere taşıyarak İran, Hindistan ve Pakistan gibi Asya-içi denge unsurlarını da içine katarak, NATO’nun genişleme planlarına karşı bir Asya cephesi oluşturması gerekecektir’ (Çelik, 2012: 35).

Şanghay Beşlisi ve daha sonrası ŞİÖ’e dönüşmesi ile üye ülkelerde sırayla zirve toplantıları gerçekleştirmektedir. Örneğin Kırgızistan’ın başkenti Bişkek’te 1999, 2007 ve 2013 yıllarında üye ülkelerin liderlerini bir araya getiren zirveler olmuştur.

25 Ağustos 1999’da Bişkek’te Şanghay Beşlisi’nin dördüncü zirve toplantısı yapıp, toplantının gündeminde NATO’nun Yugoslavya’yı bombalamasının yanı sıra 1999’da Özbekistan devlet başkanı Kerimov’a düzenlenen suikast girişimi, Kırgızistan’ın Batken bölgesindeki sorunlar ve Rusya’nın bazı yerlerinde gerçekleşen bombalama hareketleri hakkında konuşmalar oldu. Ayrıca Tacikistan ve Özbekistan başta olmak üzere Orta Asya bölgelerindeki dini hareketlerin güçlenmesini önleme ve çareler bulma konuları üzerinde duruldu. Fakat Bişkek Zirvesi’nin diğer ŞİÖ zirvelerinden en önemli özelliği en fazla Amerikan karşıtlığının vurgulandığı zirve olmasıdır (Özdaşlı, 2012: 111-112). Çünkü NATO’nun Yugoslavya müdahalesi iç işlere müdahale olarak nitelendirilip, Amerika yönetimi eleştirilere sahne oldu. Bu zirvenin bu konudaki başarısı Rusya ve ÇHC’in Şanghay Beşlisinin iki önemli gücü olarak BM

yaptırımı olmaksızın kuvvet kullanılmasına karşı ortak mücadele etme konusunda daha yakın işbirliğine gitmeye karar vermesiydi.

16 Ağustos 2007 yılında Bişkek'te gerçekleşen ŞİÖ zirvesinde üye ülke liderleri yanında 'gözlemci' statüsüne sahip Moğolistan ve İran Cumhurbaşkanı, Pakistan Dış İşleri Bakanı ve Hindistan'ın doğal gaz ve petrol bakanı bu zirveye katıldılar. Bişkek zirvesinde başlıca konu olarak ŞİÖ üyesi ülkeler bölgesinde güvenliğin ve istikrarın sağlanmasında işbirliği pekiştirilmesi oldu (<http://infoshos.ru/ru/?id=84>, 12.12.15). Güvenlik konusuna yanı sıra eğitim konuları da ele alınarak üye ülkelerdeki Yüksek Öğretim Kurumlar arası etkileşimi güçlendirmek ve işbirliği yapmak öngörüldü. ÇHC'in lideri Hu Jintao zirvede üye ülkelere ülkelerinde çok dilli eğitim programının geliştirilmesini önerip, ÇHC'in tarafından Çin dili eğitimi için kitap malzemelerinin sağlayacağını belirtti. Buna ilaveten, ŞİÖ çerçevesinde üye ülkelerin dillerini araştırmak ve eğitim verme projesini üye ülkelere destekleme ümidini belirtti. Örneğin, 2007 yılında değişim programı çerçevesinde 55 öğrenci ve öğretmen üye ülkelere ÇHC'e gönderildi. Rusya lideri Putin tarafından ise ŞİÖ Üniversitesi kurulması fikri getirildi. Günümüzde bu proje üzerinde çalışma ve araştırmalar yürütülmektedir (Лукин, 2008: 121).

13 Eylül 2013 yılında Bişkek'te tekrardan ŞİÖ'nün 13.zirvesi gerçekleşti. Rusya, ÇHC, Kırgızistan, Kazakistan, Tacikistan ve Özbekistan'dan oluşan ŞİÖ liderleri Bişkek'te düzenlenen zirvede Suriye krizinin çözülmesi, Kalkınma Bankasının oluşturulması, Enerji Kulübünün kurulması, ŞİÖ Üniversiteler Ağı projesinin gerçekleştirilmesi gibi konuları görüştüler. Zirvenin sonuç bildirisi olan Bişkek Deklarasyonu son dönemin en güncel ve önemli dış politika konularına adandı. Deklarasyonun büyük bölümü ŞİÖ üye ülkelerinin Suriye krizinin çözümüne dair görüşlerine ayrıldı. Zirve konukları BM, KGAÖ, Avrasya Ekonomi İşbirliği Örgütü gibi etkili uluslararası kuruluşların temsilcileri de görüşmelere katıldı. Moğolistan Cumhurbaşkanı Tsakhiagiin Elbegdorj, İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani ve Afganistan Cumhurbaşkanı Hamid Karzai ise gözlemci ülke sıfatıyla zirveye iştirak etti

(http://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/2013_09_13/SIO-Biskek-Zirvesi-sonuclari/, 13.12.15).

4.3.2.Kırgızistan'ın ÇHC'e Yönelik Dış Politika Analizi

Kırgızistan'ın dış politika alanındaki önemli işbirliği ülkeler arasında ÇHC'in ülkenin uzun süreli dostu niteliğini taşımakta ve her zaman Kırgızistan'ın sosyo-ekonomik açıdan gelişmesine destek vermeye devam etmektedir. Ayrıca termik santraller, petrol rafineri konularında projelerin öne sürülmesi iki ülke ilişkilerini daha da pekiştirecek ve ÇHC-Kırgızistan-Özbekistan'ı birleştiren otoyolların kurulması İpek Yolu projesinin gerçekleşmesine olumlu katkılar sağlayacaktır. Buna ilave olarak, taraflar güvenlik konusunda üç kötülük olarak adlandırdıkları terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkla ortak mücadeleyi ve iyi komşuluğu devam ettireceklerdir. Eski Dış İşleri Bakanı M. İmanaliyev'in belirttiği gibi Çin Orta Asya ülkeleri ile dostluk ilişkilerin temelinde ÇHC'in Tayvan, Tibet ve Uygur Otonom Bölgesi gibi bir takım sorunlarına destek bulmak amacı yatmaktadır.

Kırgızistan'ın ÇHC'e komşu olması kayıtsız şartsız dostluk ilişkilerinin yürütülmesini gerektirmektedir. İyi komşuluk politikasının temelinde hem iki tarafın ihtiyaçlarını karşılamakta olan ticaret unsuru bulunmaktadır. Çünkü Kırgızistan ÇHC'in büyük pazarlarından biridir. Kırgızistan da bu pazardan fayda görmekte ve bu sistem ÇHC'den gelen malları diğer Orta Asya ülkelerine ihracat etmek şeklinde gerçekleşmektedir. Başka bir ifadeyle, ÇHC'den düşük tarifelerle gelen mallar Kazakistan gibi Orta Asya ülkelerine ihracat edilmektedir. Ülkede Türkiye gibi diğer ülkelerin malları ithalat edilmesine rağmen ÇHC'in malının maliyeti Kırgızistan ekonomisine uygun olmasıyla çoğu zaman tercih edilmektedir. Bu koşullar diğer Orta Asya ülkeleri için de geçerlidir.

Sonuç olarak Kırgızistan-ÇHC'in ilişkilerinde karşılıklı çıkar ilişkileri olduğunu belirterek, özellikle ekonomi ve güvenlik konularında iyi ilişkilerin devat ettirilmesi iki taraf için de önemli olduğunu vurgulayabiliriz. Özellikle, Kırgızistan'a ihracat edilecek malların çoğunluk Müslüman toplumu içeren Sincan Uygur Otonom bölgesinde

üretilmesi ve bu bölgenin istikrarlığı ÇHC için hayati önem taşımaktadır. Kısaca olarak Kırgızistan-ÇHC arasında ülkedeki iktidar devrimi süreçleri dışında istikrarlı ilişkiler söz konusudur.

SONUÇ

Kırgızistan bağımsızlığını kazandıktan sonra hem ekonomik hem siyasî açıdan zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum Kırgızistan'ın dış politikasını doğrudan etkilemiştir. İlk cumhurbaşkanı A. Akayev'in 'İpek Yolu' konsepti çerçevesinde eski ipek yolu ülkeleri ile ilişkileri canlandırması Rusya Federasyonunun tepkisine neden olmuştur.

Akayev döneminde başlatılan bu strateji özellikle ABD'nin Kırgızistan'a açılmasına zemin hazırlanmıştır. Batıya yönelen Rusya eski SSCB ülkelere sahip çıkmaması ABD'nin hayallerinin gerçekleşmesini daha kolaylaştırmıştır. Fakat bu süreç fazla sürmeden Rusya'nın bölge üzerindeki nüfuzu yeniden artmıştır. Kırgızistan Rusya üyeliği ile kurulan örgütlerin bazılarında (BDT gibi) yararlanamamıştır. Fakat Rusya Cumhurbaşkanının değişmesi, Putin'in iktidara gelmesi ile SSCB'nin eski topraklarındaki etkisi artmaya başlamıştır. Bu ülkelerle daha çok ekonomi ve güvenlik açısından işbirliği KGAÖ çerçevesinde yürütülmüştür.

Bağımsızlığın ilk yıllarında yavaş yavaş bölgeyi tanımaya başlayan ABD 2001 yılından itibaren tamamen bölgeye odaklanmıştır. Başlıca sebeplerden biri de 11 Eylül'de ABD'de gerçekleşen terör saldırısında Afganistan'daki Talibanı suçlaması olmuştur. Orta Asya ülkelerinin Afganistan'la sınırlarının olması ABD'nin askerî üssünü Özbekistan ve Kırgızistan'da yerleştirmesine kapılar açılmıştır. Fakat 2005 yılında Kırgızistan'da 'Lale' devriminin gerçekleşmesi, ABD üssünün Özbekistan toprağından çıkarmasına kısmen sebep olmuştur. Çünkü Kırgızistan'daki devrimin gerçekleşmesinde ABD'nin parmağı olduğunu bazı uzmanlar belirtmiştir. Örneğin 'Soros' vakfının ülkede aktif faaliyetlerde bulunması ve STK'ların sayısının çoğalması görülmüştür. Kapalı topluma sahip Özbekistan, ülkesi için tehditleri önlemek amacıyla yabancı ülkelerle sınırlı ve dikkatli ilişkiler yürütmeye başlamıştır. 'Soros' gibi özgürlüğü, insan haklarını öne süen Batılı STK'ların ülkesinde faaliyette bulunmasına izin vermemiştir.

Akayev döneminde başlayan ABD-Rusya rekabeti Bakiyev döneminde de devam etmiştir. Ancak gelişmeler farklı boyutlardadır. 2010 yılındaki ikinci devrimine kadar

gerginliğe de sebep olmuştur. 2001 yılında faaliyete başlayan ABD askerî üssünün ardından Kant şehrinde Rusya'nın askerî üssü faaliyete başlamıştır. Fakat Bakiyev çok yönlü dış politika stratejisini devam ettirerek hem Rusya hem de ABD'den üslerin kira parasını almaya devam etmiştir. Etki alanının ABD gibi güçlü bir ülke tarafından paylaşılmasını istemediğini, Rusya Kırgızistan'a olan tavırlarıyla belli etmiştir. Böylece özellikle 2009 yılından itibaren ülke Rusya desteğinden yoksun kalmıştır. Bunun örneklerinden biri de ülkeye verilerin kredilerin kesilmesidir. Bakiyev'in cumhurbaşkanlığının ilk yıllarında ülke ekonomisinin göstergelerini yükseltmesine rağmen son yıllarındaki dış politikadaki başarısızlığı, halkın hoşnutsuzluğuna ve ekonomik krize sebep olmuştur. Nisan olayları ve Kırgızistan'ın güneyindeki Kırgız-Özbek çatışmaları gerçekleşmiş ve iktidar değişmiştir.

Atambayev 2011 yılından beri Kırgızistan'ın Cumhurbaşkanıdır. Bugünlerde daha çok pragmatik dış politika stratejisini sürdürmektedir. Rusya ile ilişkilerini hem siyasî hem ekonomil hem de güvenlik açısından pekiştirmektedir. 2014 yılında ABD'nin askerî üssünü kapattı ve hatta ABD ile ilişkiler biraz soğuma aşamasına geldi. Azimjan Askarov'un olayı ABD-Kırgızistan arasındaki ilişkileri kötü yönde etkilemiştir.

ÇHC Kırgızistan'ın bağımsızlık kazanmasından sonra ilişkilerini pekiştirme aşamasına geçmiştir. İki ülke ilişkilerine baktığımızda iki unsur dikkate alınabilmektedir. ÇHC için Kırgızistan güvenlik ve ekonomi açısından önem taşımaktadır. Kırgızistan ÇHC için büyük pazardır. Çünkü ÇHC'in kaliteli malları Avrupa gibi gelişmiş ülkelere ihrac edilirken Kırgızistan'a kalite açısından sağlam olmayan mallar ihraç edilmektedir. Ülkenin ekonomik durumu o malların fiyatına uygun olduğu için ÇHC'in malına her zaman talep vardır. Kırgızistan için güvenlik konusu ne kadar önemliyse ÇHC için de aynı derecede önemlidir. Özellikle dünyada yayılmakta olan 'üç kötülükü' önleme ve karşı dayanabilme ülkelerin birbirleriyle işbirliği gerektirmiştir. Bu açıdan baktığımızda ÇHC için terörizm, ekstremizm güncel sorunlardandır. Özellikle Sincan Uygur Bölgesinde Müslüman kesimin çoğunluk yaşaması ÇHC'e dikkatli adımları atmasını hatırlatmaktadır. Orta Asya ülkeleri, ÇHC ve Rusya'nın üyesi olduğu ŞİÖ, bugünlerde çok aktiftir ve faaliyetleri netice vermekte olan

bir örgüttür. Sadece güvenlik değil hem ekonomik hem siyasî hem de kültürel işlevler taşımaktadır.

Kırgızistan'ın ekonomik açıdan zayıf olması onu dışa bağımlı kılmaktadır. Ekonomik açıdan zayıf olmasında ülkedeki kadro zayıflığı ve ülke liderlerinin devrimler sonucu başa gelmiş olması etkili olmuştur. 2005 ve 2010 yıllarında ülkede yaşanan kargaşalar ülkenin ekonomisini kötü yönde etkilemiştir. Bu geçiş sürelerinde ülke dış politikasını tekrar gözden geçirmek zorunda kalmıştır. Ülkenin kadro açısından zayıflığı ülkenin gelişmesini yavaşlatmaktadır. Kırgızistan'da 1991-2014 yılına kadar otuz başbakan değişmiştir. Başbakan Almanbet Matrubaimov 1993-1998 yılları arasında başbakanlık yaparak bugüne kadar en uzun süre görev yapan başbakan olmuştur. Başkaları ise en fazla 2 yıldan sonra değiştirilmiştir. Ülkede 2014 yılına kadar dört cumhurbaşkanı liderlik yapmıştır. Bunların izlediği dış politikanın ülkenin gelişmesi için büyük başarılar sağladığı pek söylenemez. Çünkü akrabalık bağların kuvvetli olması eğitilmiş, başarılı ve liderlik kapasitesine sahip genç kuşağa imkân verilmemesi ve ülke liderlerinin değişmesine rağmen ülkedeki yönetim kadronun değişmemesi Kırgızistan'ın dış politikasını aksatmaktadır. Tabi ki ekonomi açıdan zayıf olan ülke dışa bağımlı olur ve dış politikasını özgürce yürütemez.

2015 yılında Kırgızistan Gümrük Birliğine üye oldu. Ancak bu ekonomi örgütüne üye olması ülke için büyük kazançlar getirmemektedir. Hatta ülke ekonomisini duraksatmaktadır. 1992 yılından beri işletilmekte olan 'Kumtor' altın madeni bugünlerde çözümü bulunmayan meseledir. Eğer Kırgızistan lehine olacak kararlar alınırsa ülke ekonomisine büyük katkılar sağlayacaktır ve Kırgızistan'ın dışa bağımlılığı azalacaktır.

Kırgızistan daha pragmatik dış politika stratejisi yürütmelidir. Ülkedeki altın ve su gibi doğal zenginliklerin rasyonel kullanılması oldukça önemlidir çünkü ülke ekonomisinin gelişmesindeki rolü büyüktür. Bugüne kadar imzalanan anlaşmalar ülkenin ekonomisine az fayda sağlamıştır. En iyi örneklerden biri de Kumtör sorunudur. Kanada şirketi 1992 yılından beri Kırgızistan için az miktarda para karşılığında altınları götürmektedir. O zamanlarda imzalanan anlaşmanın tekrar ülke lehine imzalanmasını

hiçbir başbakan başaramamıştır. Bunun gibi ülke içindeki aksaklıklar dış politikanın iyi yürütülmesine engel olmaktadır. Ülkenin komşu ülkelerle hem sınır hem de su sorunları güncelliğini korumaktadır.

Kırgızistan bağımsızlığını kazanalı 25 yıl olmuştur. Bu süreçte ülkeyi hem siyasi hem ekonomik açıdan güçlendirmek amacıyla yönetim sistemi değişmiştir. 2010 yılına kadar cumhurbaşkanlığı sistemini deneyen Kırgızistan günümüzde parlamento sistemi ile yönetilmektedir. Fakat sisteme yeni geçtiği için sistemi tam oturmamıştır. Cumhurbaşkanının yetkileri başbakanın yetkisinden az değildir. Kırgızistan'ın stratejisi güçlü ve dış ilişkiler konusunda tecrübeli liderlere ihtiyacı vardır.

Kırgızistan'ın dış politikasının daha iyi bir seviyeye ulaşması için birkaç önerileride bulunulabilir:

- 25 yıl içerisinde aldığımız, öğrendiğimiz tecrübeleri tekrardan gözden geçirerek ülke için faydalı olacak bir dış politika stratejisi üretilmeli.
- Ülkede bulunan doğal kaynaklar, ülkenin maksimum faydasına olacak şekilde yatırımcılara verilmeli.
- Akrabalık bağlarının etkisi minimize edilmeli ve yolsuzluğun azalması için mücadele edilmeli.
- Dış politikada ortak geçmişe sahip Rusya ile ilişkilerin devam ettirilmesi şarttır. Çünkü başka kültürden gelen Batı ülkeleri ile anlaşmak biraz zordur. Kırgızistan'ın komşu ülkeler ile ilişkilerini pekiştirmesi gerekir. Gelecekte sadece Orta Asya ülkelerinin üyeliğinde örgüt kurularak birbirlerine her konuda destek çıkabilmelerinin zemini hazırlanmalıdır. Çünkü kültürel açıdan yakın Orta Asya ülkeleri doğal kaynaklarını da paylaşmaktadırlar.

KAYNAKÇA

ABDUMANNOB Polat, Butkevich Nickolai, ‘Unraveling the Mystery of the Tashkent Bombings :Theories and Implications’. **Демократизация**
<https://www.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/08-4PolatButkevich.PDF>.

ABDURAKHIMOV Sadriddin, “George Soros in Central Asia”, **Central Asia And The Caucasus** No. 4(28). s.25-32, 2004

AKAEV Askar, **Kırgız Devlet Geleneği ve Manas**. (çev. İbrahimova Saliha. Ergeşbay Rahmanov, Ergeşbay. Şimsek, Tuğba). İstanbul, 2003

ALISON, Price-Rom, Sainazarov Keneshbek, ‘Active-Learning Pedagogies as a Reform Initiative: The Case of Kyrgyzstan’, **American Institutes for Research Under the EQUIP1 LWA**, 2010

ALKAN Haluk, ‘Kırgızistan Otoriter Merkezileşmeye Karşı Merkezkaç Direnişinin Gölgesinde Siyasal İktidarsızlık’, **Stratejik Düşünce Enstitüsü**, Ankara, 2010.

ALLOUCHE Jeremy, ‘The governance of Central Asian waters: national interests versus regional cooperation’. **Four, Central Asia At The Crossroads.**
file:///E:/downloads/6_The+governance+of+Central+Asian+waters.pdf , 2007

АЛЫМБАЕВА Аида, Тагарев Тодор, **Кыргыз Республикасынын кризистик кырдаалдарды тескөөдөгү тажрыйбасы: келечек үчүн сабак**, Женева-Бишкек-Рига-София, DCAF, A.Ş. ‘Printhouse’, 2014

ANDREW C, Kuchins, Jeffrey Mankoff, Oliver Backer, ‘Central Asia in a Reconnecting Eurasia Kyrgyzstan’s Evolving Foreign Economic and Security Interests’. **Center For Strategic And International Studies**, 2015

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, 6.Baskı, İstanbul, 2006.

БАЛБАКОВА Фарида, **Изменение Климата и Водные проблемы в Центральной Азии**, Москва-Бишкек, 2006

BEISHENALIEV Almazbek, **The Past, Present, And Future Of The United States – Kyrgyzstan Relations**, Washington, 2014

BEASLEY Ryan. K, **Foreign Policy in Comparative Perspective; Domestic and International Influences on State Behavior**, CQ Press, Washington, D.C., 2002

BERTIL Nygren, **The Rebuilding of Greater Russia: Putin's Foreign Policy Towards the CIS**. London and New York, 2008

БИСЕНБАЕВ Асылбек, **Не Вместе: Россия И Страны Центральной Азии**, С.Петербург, 2011.

BICHSEL Christine, **Conflict Transformation in Central Asia - Irrigation Disputes in The Ferghana Valley**. London-New York: Routledge, 2009

БОРИСОВ Николай, 'Курманбек Бакиев Как Политический Преемник Аскара Акаева Провал Проекта Консолидации Политического Режима В Кыргызстане', **Центральная Азия и Кавказ**, Том 3, (13), стр.159-171, 2010

БУГУБАЕВ К, 'Kyrgyzstan-Russia Relations'. **Strategic Outlook**, 2013

COOLEY Alexander, 'Manas Matters The Changing Politics of the U.S. Military Base in Kyrgyzstan', **PONARS Policy Conference Memo No. 423**, Barnard College, Columbia University, 2006

CUMMINGS Sally, **Domestic And International Perspectives On Kyrgyzstan's 'Tulip Revolution'**, New York: Routledge, 2010

ЧАНТУРИДЗЕ Лаша, 'Кыргызстан на перепутье, Экономические Причины Революции Тюльпанов'. **Центральная Азия и Кавказ**, Том 4, (46), 2006

ÇELİK Tayfun, 'Orta Asya Güvenlik Sorunları ve NATO'ya Yansımaları', **Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi**. Cilt: 4, Sayı: 2. 2012

ЧЕРНЯВСКИЙ С, 'Киргизская Революция 2010 года Причины и перспективы постреволюционного развития Киргизии', **Центральная Азия и Кавказ**, Том 2, (13). s.44-53, 2010

ÇOMAK Hasret, **Altın Seri, Uluslararası İlişkiler**, Ankara, 2007

ЧОТОНОВ Усеналы, **Суверенный Кыргызстан :Исторический Анализ Становления И Развития**, Бишкек, 1998

DEMİRCİ Levent, ‘Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın Kesişimindeki Sorunlu Vadi: Fergana’. **The Journal of Defense Sciences**, November Volume 11, Issue 2, s.33-69, 2012.

ДАНИЛОВИЧ Мария, ‘Эволюция китайско-кыргызстанских отношений в 2001—2012 гг.: тенденции и перспективы’, **Журнал международного права и международных отношений. 2013. № 1**

DEMİRTEPE Turgut, **Orta Asya’da Siyaset ve Toplum: Demokrasi, Etnisite ve Kimlik**, Usak Yayınları , Ankara, 2012

DONNELLY Jack, **Realism and International Relations**, Cambridge University Press, 2000

ДОМБРОВСКИЙ Марек, АНТЧАК Рафал, ‘Экономические Реформы В Кыргызстане’, **Центр социально-экономических исследований Научный фонд**, Варшава, 1994

ДЫЙКАНБАЕВ К, ‘Конституция Кыргызстана и ее влияние на Центральную Азию’, **Университет Юты Конституционных Исследований**, США, 2013

DZHURAEV Shairbek, ‘Governance Challenges in Post-Soviet Kyrgyzstan: The Externalization and Parochialization of Political Legitimacy’, **Regional Competence-Building for Think-Tanks in the South Caucasus and Central Asia.**

<http://158.36.137.205/nor/content/download/284218/992494/file/Governance%20Challenges%20in%20Post-Soviet%20Kyrgyzstan,%20Dzhuraev%20S.pdf> , 2012

ERDAĞ Ramazan, ‘Türkiye’nin Stratejik Kültürü ve Dış Politikada Yansıması’, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 1, 2013

ERGİN Feridun, **Uluslararası Politika Stratejileri**, İstanbul, 2005

ЭСЕНОВ А, Кыргыз Туусу, 2014-жылдын 16-майы №36 (203825)

Эркин Тоо, от 6 июля 2012 года № 59

EVERETT-Heath Tom, **Central Asia: Aspects Of Transition**, New York, 2003

GABDULHAKOV Rashid, 'Geographical Enclaves of the Fergana Valley: Do Good Fences Make Good Neighbors?' **Central Asia Security Policy Briefs #14**, http://osce-academy.net/upload/Policy_briefs/Policy_Brief_14.pdf, 2014

GALDINI Franko, 'The June 2010 'Events' four Years On: Past, Present, Future'. **Norwegian Institute of International Affairs**, Bishkek, 2014

GOLUNOV Sergey. 'Border Security In Central Asia: Before And After September 11', **Geneva Centre For The Democratic Control Of Armed Forces (DCAF) Conference Paper**,
http://www.dcaf.ch/content/download/33652/522521/version/1/file/ev_reichnau_041105_papers_golunov.pdf

GÜNEŞ Ayşegül, 'Dış Politikayı Etkileyen Faktörler' http://www.academia.edu/3636113/DIŞ_POLİTİKAYI_ETKİLEYEN_FAKTÖRLER

HAŞGÜLER Mehmet, Uludağ, B Mehmet, 'Üçüncü Dünya' Yolunda Rusya ve Orta Asya'. **İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**. No 41., s.39-60 , 2009

HOLSTI K.J, **International Politics A Framework For Analysis**, New Jersey, 1998

HOOMAN Peimani, **Conflict And Security In Central Asia And The Caucasus**, California, 2009

ИМАНАЛИЕВ М.С, **Укрепляющиеся отношения между странами Центральной Азии и КНР: аспекты и потенциал двустороннего сотрудничества между Кыргызской Республикой и Китайской Народной Республикой**, Бишкек, 2015

İMİNOV Asanbek, **Uluslararası İlişkiler Ve Medya Taraflılığı: Kırgızistan 24 Mart 2005 Olaylarının Yerel Ve Uluslararası Basında Temsili**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2008

İYİKAN Necati, **Orta Asya Güney Kafkasya Siyasi Gelişmeler 1991-2010**, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2011

İŞYAR Ömer Göksel, **Karşılaştırmalı Dış Politika**, Dora Yayınları, Bursa, 2009

ФОМИНЫХ Алексей, 2010). 'Проецирование «Мягкой Силы» Публичная Дипломатия США И России В Постсоветской Центральной Азии', **Центральная Азия и Кавказ**, Том 3, (13) 2010

ЖАПАРОВ Доолотбек, **Ууланган Кумтор**), Бишкек, 2012

JAROSIEWICZ, Aleksandra, Krzysztof Strachota, 'China vs. Central Asia The Achievements Of The Past Two Decades', **Centre For Eastern Studies** No 45, Warsaw, 2013

ЖОЛДОШАЛИЕВ Куттубек, Конституция Кыргызской Республики, 2009, <http://referat7.ru/refs/source/ref666-28778.html>

JOLDOSHBEEK ULU Jyldyzbek, **Post-Soviet Coloured Revolutions: An Analysis of Kyrgyzstan's Tulip Revolution**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Dogu Teknik Universitesi, Ankara, 2008

JURAEV Shairbek, 'The Logic of Kyrgyzstan's Base Policy', **PONARS Eurasia Policy Memo No. 72**. American University of Central Asia, Bishkek, 2009

KAMBAROVA Çolpon, **Kırgızistan İç ve Dış Politika Paradigmaları**. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2009

КАШИРИН Н, **Время Гидрополитики или Тайная Власть Воды**, Москва, 2011

КАЗАКПАЕВ Марат, 'США-Кыргызстан, модель взаимодействия неравновесных участников', **Центральная Азия и Кавказ** №3(45), 2006

KILIÇ Gülay, 'How Many 'Revolutions For Kyrgyzstan?'. **USAK Year Book**. Vol.4. s.353-362, 2011

KİREÇCİ Akif, 'Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları', Yayın No 3. **Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi**, Ankara, 2011.

KOKAISL Petr, Michalek Pavel, **Kyrgyzstan A Kyrgyzove**, Brno, 2008

KÜRKÇÜOĞLU Ömer. Dış Politika Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü, 309-335. http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/35/1/16_omer_kurkcuoglu.pdf

КНЯЗЕВ А, 'Киргизия и Россия: безопасность, сотрудничество и перспективы развития в центральноазиатском контексте', <http://www.knyazev.org/stories/pdf/doklad.pdf>

КОБРИНСКАЯ, **Вызовы Безопасности В Центральной Азии**), Имэмо Ран , Москва, 2013

КОЙЧУЕВ Турар, (2011, Mayıs). ‘Экономика Кыргызстана За 20 Лет Суверенности’, 6-12, http://journals.manas.edu.kg/reforma/oldarchives/2011-2-50/1_1026-3936-1-PB.pdf, 2011

КОМКОВА Г, ОВСЯННИКОВ С, АПАРИН О, МИЛЬШИНА И, **Таможенный Союзроссии, Белоруссии И Казахстана: Проблемы Становления И Перспективы Развития**, (Лаленко М.В., Лешуков В.С. Перспективы вступления Кыргызстана в Таможенный союз), Саратовский Источник, Саратов, 2012

КОНДРАТЬЕВА Н, ‘Таможенный Союз Евразэс: По Стопам Европы?’, **Доклады Института Европы**, №242, 2009

КУПРЯШИН Г.Л, **Политическая Модернизация**, Москва, 1991

КУРМАНОВ Зайнидин, ‘Особенности Политического Развития Кыргызстан в Постреволюционный Период. Проблемы Выбора Формы Правления’, **Центральная Азия и Кавказ** No2 (44), стр.59-70, 2006

Кыргызстан-Таджикистан: курс на укрепление партнерства в контексте региональных связей, Общественный фонд Турдакуна Усубалиева Фонд им. Фридриха Эберта, 2010

ЛАУМУЛИН Мурат, ‘К Событиям В Апреле 2010 Года В Кыргызстане: Взгляд Из Казахстана’, **Центральная Азия и Кавказ** , Cilt 2, Sayı 13, стр.25-44, 2010

LILAND Frode, ‘Culture and Foreign Policy An Indroduction to Approaches and Theory’, **IFS Info Institutt For Forsvarstudier**, No 1,1993

ЛИХАЧЕВ А.Э, ‘Таможенный союз России, Белоруссии и Казахстана: история, современный этап и перспективы развития’, **Российский внешне экономический вестник** № 6 Июнь \ 2010

ЛУКИН Александр, **Шанхайская Организация Сотрудничества: От Становления К Всестороннему Развитию** (Материалы Третьего Заседания Форума Шос, Китай, Г. Пекин, 19-21 Мая, Мгимо-Университет, Москва, 2008

Managing Globalizaton In Selected Countries With Economies In Transition, United Nations. New York, 2003

МАНАРТА Debidatta Aurobinda, **Conflict and Peace In Eurasia**, New York. 2013

MEDVEDEV Roy, 'Post-Soviet Russia, A Journey Through The Yeltsin Era', **History: Reviews of New Books Volume** 29, Issue 3, 2001. New York, 2001

MEDVEDEV Roy, **Post-Soviet Russia. A Journey Through The Yeltsin Era**, Columbia University Press, New York, 2000

МЕЩЕРЯКОВ Константин **Эволюция Внешней Политики российской Федерации в Центральной Азии 1991-2012**, Докторская Диссертация, С.Петербургский Государственный Университет, С.Петербург, 2014

МИРСАЙТОВ Икбалжан, 'Новые Политические Реалии Кыргызской Республики', **Центральная Азия и Кавказ**, Том 1 (14).стр.139-148, 2011

MOGILEVSKY Roman, Omorova Anara, 'Assessing Development Strategies to Achieve the MDGs in The Kyrgyz Republic', **Center for Social and Economic Research in Kyrgyzstan (CASE-Kyrgyzstan)**, 2011

MOMOSHEVA Nazira, 'The EU Strategy for Central Asia and Kyrgyzstan Foreign Policy', **Zentrum für internationale Entwicklungs- und Umweltforschung der Justus-Liebig-Universität Gießen**, 2010

MORGENTHAU Hans J, **Uluslararası Politika**. Cilt 2.(Çev. Baskın Oran ve Ünsal Oskay). Ankara, 1970

NICHOL Jim, 'Kyrgyzstan and the Status of the U.S. Manas Airbase: Context and Implications', Specialist in Russian and Eurasian Affairs, **Congressional Research Service**, 2009

NICHOL Jim, 'Recent Developments and U.S. Interests', **Congressional Research Service** . The Library of Congress, 2005

NOGAYBAYEVA Aynura, 'ABD'nin Orta Asya'daki Demokratikleşme Politikaları: Araçlar, Devrim Denemeleri ve Sonuçlar', **OAKA** Cilt:5 Sayı 10, s. 59-91, 2010

ОМАРОВ Нур, 'Состояние и перспективы межгосударственного сотрудничества Кыргызстана и США в 90-е годы XX-го – начале XXI столетия', **Экономика, Политика, Культура** No 6, http://omarov-nur.narod.ru/2004/KR_USA_USA_K_AKP.doc. Erişim Tarihi 05.01.16, США-Канада, 2006

ОМАРОВ Нур, 'Китай Во Внешней Политике Суверенного Кыргызстана: Основные Тенденции И Перспективы', **КРСУ Журнал** Том 4 (4) , 2004

OROLBAEV Erkin, Yuri Steklov, Bo Libert, 'Water and Energy Crisis in Central Asia China and Eurasia Forum Quarterly', Volume 6, No. 3 () p. 9-20, 2008

ОСМОНОВ О, **Кыргызстан Тарыхы**, Бийиктик , Бишкек, 2004

ÖZDAŞLI Esmâ, 'Çin ve Rusya Federasyonu'nun Perspektifinden Şanghai İşbirliği Örgütü'. **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. Yıl 4 Sayı: 6, 2012

PETERSON Michael A, **China's Great Game In Central Asia: Implications To U.S. Policy In The Region**, Thesis of Master Degree, Naval Postgraduate School, Monterey, California, 2005

RADNITZ Scott, 'Networks, localism and mobilization in Aksy, Kyrgyzstan 2005', **Central Asian Survey**, 24:4, s. 405-424, 2006

SARI Yaşar, 'Kırgızistan'da İktidarın el Değiştirmesi: Akayev ve Bakiyev'in Düşüşü', **OAKA**, Cilt:5, Sayı:9. s.27-47, 2010

SÖNMEZOĞLU Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Filiz Kitabevi, İstanbul, 2005

SMITH Steve, HADFIELD Amelia, DUNNE Tim, **Foreign Policy: Theories, Actors, Cases**, Oxford University Press, Second Edition, UK, 2012

STAND Andjela, **Почему Америка И Россия Не Слышат Друг Друга? Взгляд Вашингтона На Новейшую Историю Российско-Американских Отношений**, Princeton University Press, 2014

STOBDAN P, **Central Asia Democracy, Instability and Strategic Game in Kyrgyzstan**. Pentagon Press, New Delhi, 2014

SUN Zhuangzhi, 'The Relationship Between China And Central Asia', **Slavic-Eurasian Research Center**, s. 41-63. Sapporo, Japan. https://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no16_1_ses/03_zhuangzhi.pdf, 2007

ЦЫГАНКОВ П.А, **Внешняя Политика: Вопросы Теории И Практики**, Москва, 2005

ШУКУРАЛИЕВА Н.Р, 'Политическая Интерпретация прошлого в Кыргызстане (2005-2010', **PolitBook No 1**. стр.123-144, 2012

TANÖREN Ahmet, **Rusya'da Gorbacov, Yeltsin Ve Putin Dönemleri Küreselleşme Süreci Ve Dış Politika Uygulamaları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, 2009

ТАЗАБЕКОВ Т, 'Кыргызско-Китайское Экономическое Сотрудничество В Рамках Дипломатии Великого Шелкового Пути', [http:// journals.manas.edu.kg/reforma/oldarchives/2002-2-14/16_880-3553-1-PB.pdf](http://journals.manas.edu.kg/reforma/oldarchives/2002-2-14/16_880-3553-1-PB.pdf).

ТАШИЕВА М, **Особенности Развития Политической Системы Кыргызской Республики в Контексте Процесса Стабилизации Межэтнических Отношений**, Москва, 2013

TEMIRKULOV Azamat, 'Analysis Of Current Events Kyrgyz "Revolutions In 2005 And 2010: Comparative analysis Of Mass Mobilization'. **Nationalities Papers** Vol. 38, No. 5. s.589–600, 2010

ТОКТОСУНОВА Э.С, 'Динамика Политических Процессов в Кыргызстане в Условиях Системной Трансформации' , **Журнал Государственного Педагогического Университета им. Герцен.**, No 161, s.126-132. <http://cyberleninka.ru/article/n/dinamika-politicheskikh-protsessov-v-kyrgyzstane-v-usloviyah-sistemnoy-transformatsii> ., 2013

ТОРОГЕЛДИЕВА БАКТЫКАН, 'К Вопросу о Политическом Поведении Кыргызского Народа На Современном Этапе', **Центральная Азия и Кавказ**, Том 2 (13) , стр.7-24, 2010

ТРОИЦКИЙ Е, 'Политика США В Центральной Азии В Сфере Безопасности: Влияние\ На Международные Отношения В Регионе (2001–2007 гг.)'. **История**, 327(73), 2009

ТРОИЦКИЙ Е, 'Драма Власти в Бишкеке', **International Trends Journal of International Relation Theories and World Politics**, <http://www.intertrends.ru/twenty-three/015.htm>.

TUDOROIU Theodor, 'Rose, Orange, and Tulip: The failed post-Soviet revolutions', **Communist and Post-Communist Studies** 40, p. 315-342, 2007

УЗАКПАЕВ Ч, МУКАНБЕТОВ С, ЖАЙЛООБАЕВ А, **Национальный Диалог По Водной Политике В Кыргызстане В Сфере Интегрированного Управления Водными Ресурсами Процесс И Результаты За 2008-2013 Годы**, Бишкек, 2013

YESEVİ Çağla Gül, ‘Orta Asya’da İşbirliği ve Bütünleşme: Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü Örneği, **Küresel Eğilimler Serisi Çalışma Kağıdı**, No. 4, 2013

ВАКРУЩЕВ Ю.П, **Основы Теории Международных Отношений**, БГУЭП, 2008
ВАШАКМАДЗЕ Миндия, **Нормативно-правовая база сектора безопасности Кыргызской Республики Комментарий**, The Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces. Geneva, 2013

ВЕРАЦАГИН А.А, ‘Современный Этап Кыргызско-Российского Двустороннего Сотрудничества’, <http://nbisu.moy.su/load/0-0-0-741-20>

ZBIGNIEW Brzezinski, SULLIVAN Paige, **Russia And The Commonwealth of Independent States**, London, 1997

WALT Stephen M, **International Relations: One World, Many Theories**, Washington; 1998

WICAKSANA I., G. Wahyu, ‘The Constructivist Approach Towards Foreign Policy Analysis’, **Indonesian Journal of Social Sciences**, Vol. 1 / No. 1 /, ISSN 1978-760X Airlangga University, Surabaya, Indonesia, 2009

Концепция внешней политики Кыргызской Республики, Утверждена Указом Президента Кыргызской Республики от 10 января 2007 года УП N2. <http://www.iisr.ru/kpypkg.html>.

‘An Anomaly in Central Asia? Small Arms In Kyrgyzstan’, Small Arms Survey 2004. <http://www.smallarmssurvey.org/fileadmin/docs/A-Yearbook/2004/en/Small-Arms-Survey-2004-Chapter-10-summary-EN.pdf>. 2004

‘Kyrgyzstan’s Political Crisis: An Exit Strategy’, **International Crisis Group Asia Report N°37**. Osh, Brussel, 2002

‘Water Pressures in Central Asia’, **International Crisis Group Europe and Central Asia Report N°233**, Belgium, 2014

‘Динамика И Проблемы Развития Кыргызстана’, http://journals.manas.edu.kg/reforma/oldarchives/2001-1-9/1_1546-3935-1-PB.pdf

‘Кыргызстан: экономический рост, занятость и сокращение бедности’, International Labour Office, UNDP, Geneva. 2008

Закон КР О национальной безопасности, Г. "Эркин-Тоо", №15 От 28 Февраля 2003 Года

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://mir24.tv/news/community/5002710>

<http://lifenews.ru/news/14656>

<http://ria.ru/radio/20140908/1023239846.html>

<http://www.mfa.gov.kg>,

<http://kyrgyzkabar.kg/news/view/id/11162>.

<http://e-cis.info/page.php?id=20065>. Erişim Tarihi

http://kloop.kg/blog/2013/10/09/up1_besporiyadki-v-issy-k-kul-skoj-oblasti-v-foto-i-videomaterialah/

<http://www.dw.com/ru/киргизия-узбекистан-камень-преткновения-делимитация-границы/a-955298>

www.azattyk.org

<http://portal-nko.ru/finance/donors/fsk/>

<http://www.thewashingtonreview.org/articles/enclaves-of-central-asia.html>

<http://www.fergananews.com/articles/8323>

http://www.azattyk.org/a/kyrgyzstan_uzbekistan_hps_ecology/27278465.html

<http://barakelde.org/comments/news:1187>

http://www.vb.kg/doc/320736_mid_kyrgyzstana_rasskazal_o_posledstviiah_denonsacii_soglasheniia_s_ssha.html

<http://www.kumtor.kg/ru/deposit/history>.

<http://igpi.ru/info/people/kynev/1128082583.html>

<http://www.thewashingtonreview.org/articles/enclaves-of-central-asia.html>

<http://www.apn.kz/publications/article6351.htm>

<http://ia-centr.ru/expert/3934/>

<http://www.super.kg/mobile/article/?article=26421>

www.azattyk.org

<http://infoshos.ru/ru/?id=84>

http://tr.sputniknews.com/turkish.ru/r.u/2013_09_13/SIO-Biskek-Zirvesi-sonuclari/

http://www.stoletie.ru/geopolitika/ssha_ostajutsa_v_kirgizii_391.htm,

http://www.ca-c.org/journal/2002/journal_rus/cac-01/08.usuru.shtml

http://www.ca-c.org/journal/2000/journal_rus/cac09_2000/04.Voropaev.shtml

<http://www.mfa.gov.kg>

<http://studentbank.ru/view.php?id=5890>.

<http://www.stanradar.com/news/full/14824-kyrgyzstan-ugolovnye-dela-genprokuratury-byt-by-chinovnik-a-statja-najdetsja.html>

<http://rus.azattyk.org/content/article/26841315.html>

<http://www.ca-portal.ru/article:9399>

http://www.azattyk.mobi/a/Kyrgyzstan_Election_Parliament/2185814.html

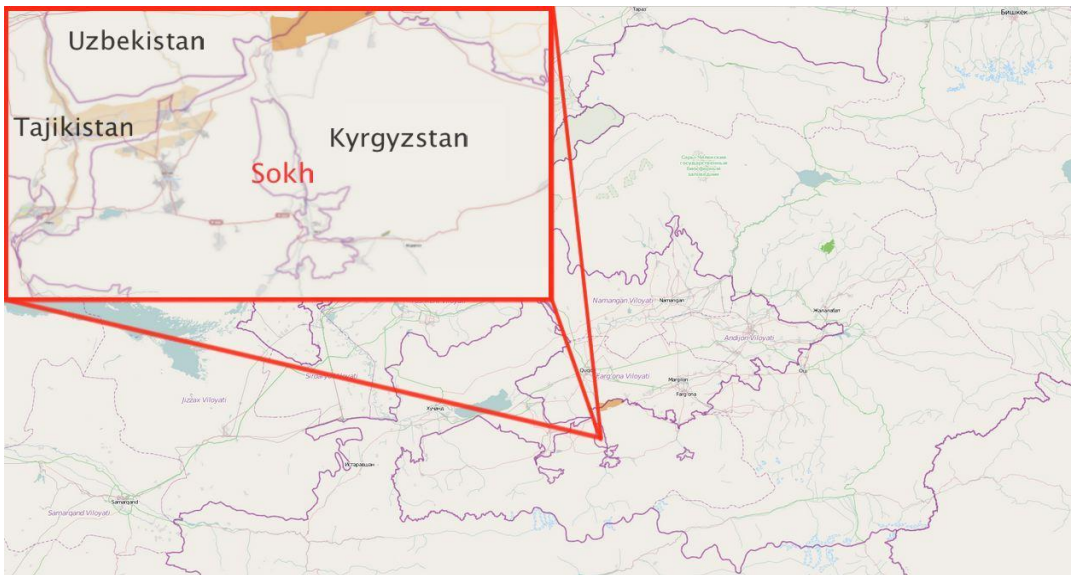
EKLER

Harita.1. Fergana Vadisindeki Bölgeler (enclave)

Kaynak: <http://www.thewashingtonreview.org/articles/enclaves-of-central-asia.html>,
erişim tarihi, 28.06.15.

Harita.2. Sokh Bölgesi (enclave)

Kaynak: M. Merkulova, <http://www.thewashingtonreview.org/articles/enclaves-of-central-asia.html>, erişim tarihi, 28.06.15.

Harita.3. Shakhimardan Bölgesi (enclave)

Kaynak: M. Merkulova, <http://www.thewashingtonreview.org/articles/enclaves-of-central-asia.html>, erişim tarihi, 28.06.15.

ÖZ GEÇMİŞ

Chynara ASANBAEVA

2 Ocak 1990 yılında ısık-Göl iline bağı Ceti-Ögüz ilçesinin Kızıl-Su köyünde doğdu. 1996-2007 yılları arasında S. Abdrakmanov okulunda ilkököl, ortaokul ve lise öğrenimini tamamladı. 2007 yılında Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesinin Uluslararası İlişkiler bölümünü kazandı ve 2012 yılında başarıyla lisans eğitimini tamamladı. 2013 yılında Türkiye Cumhuriyetinin Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığının (YTB) Türkiye Bursları burs programını kazandı. 22 Haziran 2016 tarihinde Kocaeli Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler bölümünden Yüksek lisans derecesini aldı.